ESTUDIS

SANTIAGO MARTÍNEZ I SAURÍ
Record de Lluís Ferrer i Clariana

JAUME LLADÓ I FONT
El Museu Arxiu de Santa Maria, cinquanta anys ja !

JOAQUIM LLOVET
Balari i Jovany i el seu model de Civitas Fracta

LLUÍS ADAN I FERRER i RAFAEL SOLER I FONRODONA
La planta de la Catedral romànica de Vic

LLUÍS ADAN I FERRER i RAFAEL SOLER I FONRODONA
El retaule major de Santa Maria de Mataró, 1767-1783

DOCUMENTACIÓ

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/54

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, gener 1996

50 ANYS MUSEU ARXIU (1946-1996)

FULLS/54
del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, gener 1996

TAULA

- **EDITORIAL** 1
- **ACTUALITAT** 2
- **ESTUDIS**

RECORD DE LLUÍS FERRER I CLARIANA
Santiago Martínez i Saurí 6

EL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, CINQUANTA ANYS JA !
Jaume Lladó i Font 13

BALARI I JOVANY I EL SEU MODEL DE CIVITAS FRACTA
Joaquim Llovet 18

LA PLANTA DE LA CATEDRAL ROMÀNICA DE VIC
Lluís Adan i Ferrer i Rafael Soler i Fonrodona 21

EL RETAULE MAJOR DE SANTA MARIA DE MATARÓ, 1767-1783
Lluís Adan i Ferrer i Rafael Soler i Fonrodona 25

- **DOCUMENTACIÓ** 33
- **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 55

Portada: Emblema distintiu de l'obra de Sant Francesc.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar la procedència.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
Composició i impressió:
Copisteria Castellà-c/Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració del
SERVEI D'ARXIUS DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA
i del
PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA DE MATARÓ

EDITORIAL

L'OBRA DE SANT FRANCESC I EL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA

La commemoració dels cinquanta anys de la inauguració de les primeres instal·lacions del Museu Arxiu de Santa Maria fa avinent de parlar de l'Obra de Sant Francesc, que en va ésser la principal promotora.

Creada també l'any 1946, tenia com a finalitats bàsiques la rehabilitació dels edificis religiosos, la conservació del patrimoni cultural de propietat eclesiàstica i la recuperació de les tradicions o costums populars de caire religiós.

I va fer una gran labor. A Mataró i el Maresme en són testimoni rellevant les restauracions del convent de les Caputxines, de les ermites de Sant Miquel i Sant Martí de Mata, del santuari del Corredor, de l'església parroquial d'Alfar i de l'ermita de Sant Cristòfor de Cabrils. I també la fundació del Museu Arxiu de Santa Maria.

I en l'ocasió del cinquantenari d'aquesta institució, a manera d'homenatge, cal recordar les persones que la feren possible.

Lluís Ferrer i Clariana, principal promotor tant de l'Obra, com del Museu Arxiu, els rectors de Santa Maria Mn. Antolí Vancell i Mn. Francesc Pou, que li donaren un suport total, actiu i decidit, els sacerdots Dr. Fèlix Castellà i Dr. Josep Jubany, i tots els col.laboradors, Marià Ribas i Bertran, Esteve Albert, Jesús Illa, Santiago Martínez Canellas, Jordi Arenas, Joan Rovira i Genís, Joaquim Llovet, Jaume Lladó i Font, Santiago Martínez Saurí, Josep M. Guanyabens, entre molts d'altres.

A tots els fem constar el nostre reconeixement.

ACTUALITAT

HOMENATGE AL SR. MARIÀ RIBAS I BERTRAN

Els dos museus de la ciutat, el Museu Comarcal del Maresme i el Museu Arxiu de Santa Maria, amb motiu de la concessió de la *Creu de Sant Jordi* a l'eminent arqueòleg i historiador mataroní Sr. Marià Ribas i Bertran, organitzaren un sopar-homenatge que tingué lloc el dia 3 de novembre de 1995 al restaurant Can Bruguera.

A més de l'homenatjat i dels seus familiars, hi assistiren l'Il·lm. Sr. Manuel Mas, alcalde de Mataró, el Sr. Albert Batlle en representació del Consell Comarcal del Maresme, el Sr. Miquel Reniu, director general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, i els Srs. Salvador Milà, Carmina Benito, Anna Comas i Josep Mañach, membres de la Corporació Municipal.

Hi assistiren també, a més dels representants dels dos museus, del Grup d'Història del Casal i de la Biblioteca Popular de la Caixa d'Estalvis Laietana, molts dels seus amics i companys.

En l'acte se li féu ofrena d'un volum que aplega les múltiples adhesions, i prengueren la paraula els Srs. Carles Marfà i Manel Salicrú, que glossaren la figura de l'homenatjat, que també parlà als assistents. Finalment l'alcalde de Mataró va cloure l'acte.

Parlament del Sr. Marià Ribas i Bertran.

L'alcalde de Mataró Il·lm. Sr. Manuel Mas, en la cloenda de l'acte.
Fotografies M. Sala. MASMM.

EXPOSICIÓ "MATARÓ 1980-1995. L'EVOLUCIÓ D'UNA CIUTAT". FOTOGRAFIES DE MIQUEL SALA I GIRBAL

L'Alcalde de Mataró i Miquel Sala i Girbal en la inauguració de l'exposició.
Fotografia A.M.C. Canal.

Va ésser inaugurada el dijous dia 23 de novembre de 1995, amb assistència de l'Il·lm. Alcalde de Mataró.

L'exposició presenta, de manera paral·lela, imatges de diversos indrets ciutadans, separades quinze anys en el temps, que denoten les importants transformacions que ha tingut la ciutat i també matisen petites diferències, creixements d'arbrats, modificacions de façanes, nous edificis, diversitat de paviments, etc...

Les imatges exposades són veritables documents, importants testimonis de la història de la ciutat. Perquè Miquel Sala i Girbal, fotògraf excel·lent, a més de documentar, capta i explica la vida ciutadana.

Restarà oberta fins al diumenge dia 28 de l'actual mes de gener.

MISSA EN SUFRAGI DEL SR. ESTEVE ALBERT I CORP

La missa vespertina celebrada a la Basílica de Santa Maria el dia 24 de novembre de 1995, va ésser aplicada en sufragi de l'amic i col·laborador del Museu Arxiu Esteve Albert i Corp.

En l'acte, Mn. Josep Colomer remarcà la personalitat i les qualitats d'Esteve Albert, fent constar expressament la gran tasca que va fer, al costat de Lluís Ferrer i Clariana i amb l'Obra de Sant Francesc, en favor de la conservació del patrimoni cultural de tipus religiós de Mataró i del Maresme.

El Museu Arxiu de Santa Maria va editar un senzill recordatori.

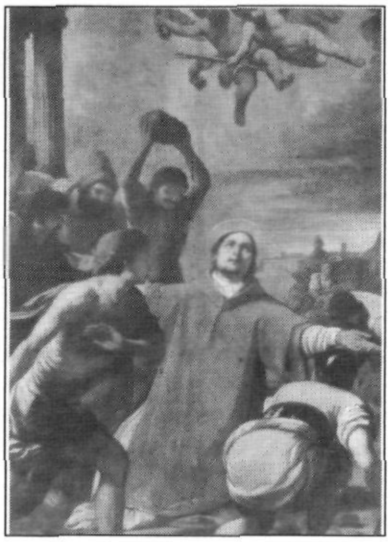

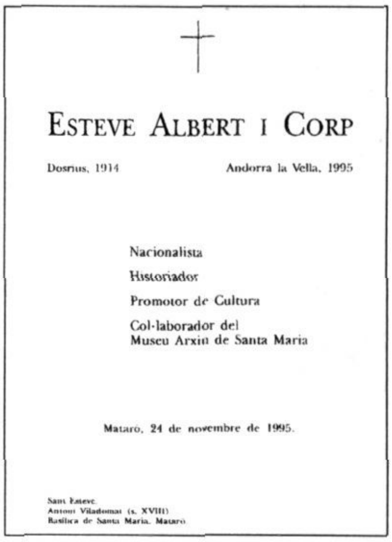

ESTEVE ALBERT I CORP

Dosrius, 1914 — Andorra la Vella, 1995

Nacionalista

Historiador

Promotor de Cultura

Col·laborador del
Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, 24 de novembre de 1995.

Sant Esteve.
Antoni Viladomat (s. XVIII)
Basílica de Santa Maria. Mataró

XII SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

Va tenir lloc el dissabte dia 25 de novembre de 1995. En l'acte, a més de la lectura dels resums de les comunicacions presentades, alguns comentats llargament amb el públic assistent, es presentà l'edició del volum que aplega les comunicacions presentades a la XI Sessió d'Estudis, corresponent a l'any 1994.

Les comunicacions presentades són les següents:

La preservació i difusió del patrimoni històrico-arqueològic a Cabrera de Mar, de David Farell i Joan-Carles Alay.

Noves dades sobre els enterraments eneolítics a la Barraca del Dimoni (Premià de Dalt, El Maresme), de Ramon Coll i Francesc Morera.

El jaciment del Camí de la Mina (Cabrils, El Maresme). Un establiment ibèric de plana del segle IV a. de C., d'Irene Andreu, Sandra Bernat i Ramon Coll.

Notícia sobre una sitja ibèrica trobada a ca l'Angusto (Cabrera de Mar. El Maresme), de Josep Viñals i Cortès.

*La fundació de la ciutat romana d'**Iluro**. Consideracions sobre unes hipòtesis*, de Ramon Jàrrega i Domínguez.

Un nivell baix imperial a can Ximenes, a través de les àmfores, d'Imma Bassols i Ramon Jàrrega.

*Les necròpolis d'**Iluro** 1: Estat de la qüestió i cronologia*, de Marc Jiménez Marzo.

*Dues mostres d'evergetisme a **Iluro***, d'Enric Juhé i Joan-Francesc Clariana.

La fase paleocristiana del jaciment de can Modolell de Cabrera de Mar, de Joan-Francesc Clariana i Ramon Jàrrega.

*Notes sobre el topònim **Iluro** per a un estat de la qüestió dels noms de Mataró*, de Jaume Vellvehí i Altimira.

Notes històriques de les torres de defensa de Vilassar, segles XV-XVII, de Josep Samon i Forgas.

La indústria del vidre a Mataró al primer terç del s. XVII i el naixement de Pasqual d'Aragó, d'Antoni Martí i Coll.

La persecució de l'heretgia pel Tribunal de la Inquisició: El cas de Maria Torres (1680), d'Antoni Llamas i Mantero.

Documentació de l'ermita de Sant Simó (1750-1800), de Josep Colomer i Busquets.

La inventariació de l'obra de l'arquitecte Miquel Garriga i Roca, de Glòria Camarero.

L'esclau modern. Orígens de la ideologia de la lluita de classes a Mataró, de Francesc Costa.

El ***Châtelet*** *de Mataró*, de Francesc Gallemí i Robert Lleonart.

Estudi d'unes cases de cós projectades per l'arquitecte Puig i Cadafalch, d'Agàpit Borràs i Plana.

Notes sobre el pessebrisme a Mataró, d'Albert Dresaire i Gaudí.

Irene Andreu i Sandra Bernat llegint la seva comunicació. Fotografia M. Sala. MASMM.

JOAN DE LA C. CUADRADA I GALLIFA, *IN MEMORIAM*

El passat dia 24 de desembre de 1995 va morir l'amic i col·laborador del Museu Arxiu, Sr. Joan de la Creu Cuadrada i Gallifa.

Persona de gran humanitat i erudició, havia publicat diversos treballs als nostres *FULLS*.

Que descansi en pau.

CINQUANTA ANYS DEL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA

Les primeres instal·lacions del Museu Arxiu de Santa Maria, situades a l'antiga Sala de l'Arxiu de la Comunitat de Preveres, sobre la Sagristia de Santa Maria, van ésser inaugurades el dia de la Mare de Déu Candelera, el 2 de febrer de 1946, ara fa cinquanta anys.

Durant tot l'any 1996 l'Equip del Museu Arxiu té previst de commemorar l'efemèride.

Els primers actes seran els següents:

DIUMENGE DIA 28 DE GENER, a la 1 del migdia: Visita comentada a la Basílica de Santa Maria i a les seccions del Museu Arxiu.

DIJOUS DIA 1 DE FEBRER, a les 9 del vespre: A la Basílica de Santa Maria acte religiós d'acció de gràcies. Vespres i *Te Deum*.

DISSABTE DIA 3 DE FEBRER, a les 6 de la tarda: Visita comentada a les Seccions del Museu Arxiu.

DISSABTE DIA 10 DE FEBRER, a les 7 de la tarda: A l'estatge del Museu Arxiu, conferència "Santa Maria de Mataró. Mil anys d'història". A càrrec de Manel Salicrú i Puig, director del Museu Arxiu.

DONATIU D'UNES IMATGES DE SANT JOAN I DE LA MARE DE DÉU, OBRA DE L'ESCULTOR RAMON AMADEU

La família Calvó i Renter ha donat al Museu Arxiu dues imatges de Sant Joan i de la Mare de Déu, obra de l'escultor Ramon Amadeu (inicis segle XIX), que formen conjunt amb el Sant Crist del mateix autor, que fins fa poc era situat a la Sala de Juntes del Conjunt dels Dolors.

El Sant Crist era a Santa Maria des de l'any 1926 a partir de la testamentària de Mn. Josep Renter, comunitari de la parròquia.

És previst de situar les tres imatges, d'important valor artístic, a la nova Sala de Síntesi del Museu Arxiu.

INCORPORACIÓ A L'ARXIU DEL PRIMER LLIBRE DE MATRIMONIS (segle XVI) I DEL LLIBRE DE FUNERÀRIA NÚM. 5 (segle XVII)

Gràcies a les gestions del Sr. Joaquim Bartra i Soler s'han reintegrat al conjunt de Llibres Sagramentals de la parròquia de Santa Maria el Primer Llibre de Matrimonis, del segle XVI, i el Llibre de Funerària núm. 5, del segle XVII.

La sèrie Llibres Sagramentals és la més important de l'Arxiu de la parròquia, perquè és l'únic registre civil de Mataró des del segle XVI fins al darrer terç del segle XIX. Per tant, cal agrair al Sr. Joaquim Bartra la seva actuació.

És molt possible que els dos llibres s'haguessin retirat circumstancialment de l'arxiu parroquial abans de la guerra civil.

DONATIU DE LA FAMÍLIA PLANA

La família Plana, antiga família mataronina de fusters, arquitectes i mestres d'obres, i actualment de farmacèutics, molt vinculada històricament a la parròquia de Santa Maria, ha donat al Museu Arxiu una important col·lecció de plànols, dibuixos i gravats.

En aquest número de *FULLS* comencem a documentar-la.

L'advocat mataroní Santiago Martínez i Saurí va col·laborar amb en Lluís Ferrer i Clariana des de molt jove i va participar en moltes de les iniciatives de l'Obra de Sant Francesc.

Indagant en la memòria, com ell mateix indica, explica tot seguit algunes de les activitats promocionades per Ferrer i Clariana i ens presenta la persona.

Santiago Martínez i Saurí és membre destacat d'Unió Democràtica de Catalunya, partit del qual havia format part Ferrer i Clariana des del moment de la fundació.

RECORD DE LLUÍS FERRER I CLARIANA

Com que era amic del meu pare, vaig conèixer en Ferrer i Clariana des de petit i aquesta coneixença em va portar a tenir-hi una relació que, fins a la seva mort, excessivament prematura, va ser ben cordial i que em va permetre de col·laborar en moltes de les seves activitats. En tinc molts records que intentaré d'exposar.

D'en Ferrer i Clariana cal dir moltes coses. Personalment, fou un home d'una extraordinària bondat, honrat i servicial, que no tenia un no per a ningú. Sempre feia favors. Era un cap i pare responsable de família. De profunda sensibilitat religiosa i profunda catalanitat.

Enamorat de la seva ciutat natal, de la seva història i de les seves tradicions, especialment les que tenien un caire religiós, la seva obra va ser fecunda.

D'aquesta sensibilitat i d'aquesta vocació, traduïdes en fets reals, és del que volem parlar. Però cal destriar-ne diverses facetes. La primera serà la que comprèn la seva actuació política.

Educat en un ambient religiós i català, va tenir en la seva joventut ocasió de desplegar les seves inquietuds.

L'ACTUACIÓ POLÍTICA: UNIÓ DEMOCRÀTICA DE CATALUNYA.

Quan el 7 de novembre de 1931 en *El Matí*, periòdic d'orientació catalanista i democràtica, va aparèixer el manifest fundacional d'Unió Democràtica de Catalunya, en Ferrer i Clariana va dir "aquests són els meus" i va començar la seva activitat, amb altres joves d'aleshores, dintre del marc de la nova formació, els trets principals de la qual eren la defensa dels valors democràtics dintre d'una ètica cristiana i del nacionalisme català. A Mataró els militants eren pocs, però de fermes conviccions. Es reunien en cases particulars, fins que van disposar de locals propis, l'últim d'aquella època al carrer d'en Pujol. Tots els qui aleshores formaven el nucli mataroní, ja són morts. Fa d'això més de seixanta anys. Recordem uns quants noms: Francesc de P. Barbosa, Josep M. Artigas, Ferran Martínez, oncle meu, J. Casanovas, Guardiet, i l'actiu i volenterós Jesús Illa.

L'actitud d'aquella gent era valenta. La constitució d'Unió Democràtica va ser mal vista per la Lliga, perquè li prenia un sector de gent, i per Acció Catalana, ja que restava força a l'estament catòlic incorporat a les seves files; també féu forat entre els vells Tradicionalistes o Carlistes, procedència de la qual sorgiren diversos fundadors.

Cambó deia que eren uns il·lusos. A nivell local, en Jaume Llavina, aleshores destacat element catòlic dintre d'Acció Catalana, ho va blasmar, no pel contingut ideològic, sinó perquè ell, catòlic de pedra picada, veia com amb aquesta escissió Acció Catalana, el seu partit d'aleshores, perdia els elements més afins a l'ortodòxia cristiana. Això va portar que els dos personatges mataronins tinguessin un enfrontament dialèctic de cert pes. Potser l'únic, ja que ambdós, que en el fons eren d'idèntiques idees, foren sempre grans amics.

La llei electoral d'aleshores, muntada sobre la base de majories i minories, no permetia als partits de nova creació i de protagonisme incipient cap possibilitat d'èxit en presentar-se sols a les eleccions. En conseqüència, de vegades calia coalligar-se amb altres forces afins –com la Lliga– i de vegades anar sols o no presentar candidatura, i donar als seus militants i simpatitzants àmplia llibertat per votar qui estimessin oportú. A nivell local, no van disposar de cap regidor durant l'època de la República. A altres nivells, Pau Romeva era l'únic diputat al Parlament de Catalunya.

En Ferrer i Clariana, com és lògic, formà part reiterades vegades de la Junta Local d'Unió Democràtica. Va conèixer tots els membres destacats del Partit, l'amistat dels quals li perdurà fins a la seva mort. Especialment fecunda fou l'amistat amb Miquel Coll i Alentorn, amb qui tractà després no solament políticament sinó professionalment, quan cap als anys seixanta en Ferrer i Clariana es dedicava a ser corredor de cotó.

La mort, afusellat pels franquistes, de Carrasco i Formiguera, li va crear un trastorn. Ell el coneixia particularment i el tenia com un autèntic líder.

Quan a les eleccions de febrer de 1936 es van polaritzar els grups polítics en el Front Català d'Ordre per les dretes, hegemonitzat per la Lliga, i en el Front Popular, capitanejat per Esquerra Republicana, en cap dels quals hi havia gent d'Unió Democràtica, en Ferrer i Clariana va votar el Front Català. Uns anys després, en ple franquisme em deia "vaig votar al Front Català d'Ordre perquè la situació política d'aleshores feia molta por, però ho vaig fer amb fàstic". Evidentment, dintre de la coalició hi havia elements gens afectes al catalanisme i de posicions conservadores, que contrarestaven amb el progressisme d'UDC.

Si bé Unió Democràtica durant la Guerra Civil va poder mantenir amb dificultat la seva estructura, no és menys cert que els valors que constituïen el seu ideari van patir la gran trasbalsada de la situació revolucionària. Membres d'UDC van ser assassinats per les dues parts, destacats dirigents del partit i d'altres van haver d'exiliar-se. De totes maneres, els membres que es quedaren van aprofitar totes les ocasions per salvar d'aquell desgavell tot el que van poder.

Acabada la Guerra Civil, la reconstrucció d'Unió Democràtica a Mataró, dintre de la forçada clandestinitat, va fer que en Ferrer i Clariana tingués una participació activa dintre del que es podia fer. Va entrar una nova generació. Malgrat això, ell continuava tenint contactes amb Roca i Caball, Coll i Alentorn i d'altres. A casa seva es celebraven reunions. Un dia, fins i tot, en el seu petit despatx del carrer d'En Pujol, núm. 32, on vivia, Maurici Serrahima, destacat element d'Unió, va fer una conferència. El temps, però, passava i els ímpetus juvenils dels vells militants de Mataró anaven minvant.

Malgrat això, en Ferrer i Clariana estava sempre en contacte amb la nova fornada, mantenia la seva fe. De vegades em preguntava "què fan els vells amics, com va tot això?".

Ferrer i Clariana, amb el manteniment dels mateixos principis, del mateix tarannà després de tantes coses passades, incòlumes fins a la seva mort, és tot un exemple d'honestedat política.

LA GUERRA CIVIL. LA SALVACIÓ DEL PATRIMONI.

La Guerra Civil del 1936 al 1939 va causar estralls de tot ordre. Un dels més dolorosos i incomprensibles va ser la destrucció d'edificis, d'imatges i de tot allò que tingués un signe religiós. El vandalisme, amb la seva obsessió destructiva, va fer desaparèixer nombroses obres d'art. Mataró i la comarca, com tants altres llocs del País, en va sofrir les conseqüències.

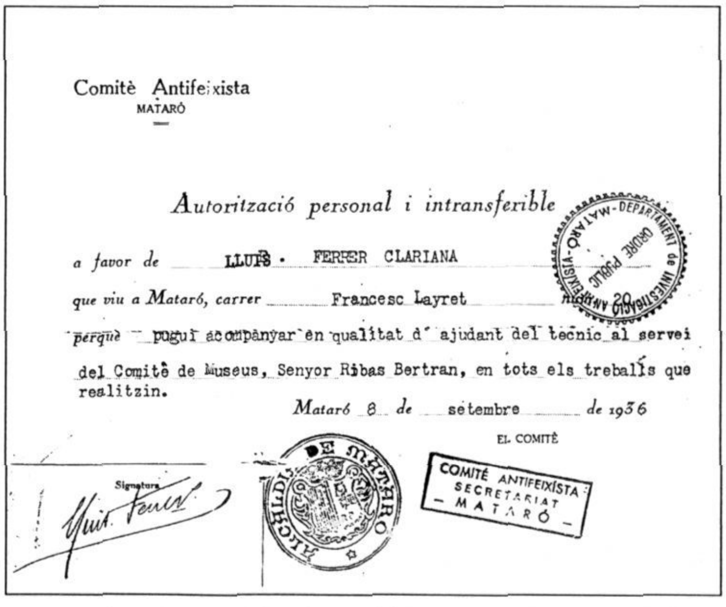
Comitè Antifeixista
MATARÓ

Autorització personal i intransferible

a favor de LLUÍS · FERRER CLARIANA

que viu a Mataró, carrer Francesc Layret núm. 20

perquè pugui acompanyar en qualitat d' ajudant del tècnic al servei del Comitè de Museus, Senyor Ribas Bertran, en tots els treballs que realitzin.

Mataró 8 de setembre de 1936

EL COMITÈ

Signatura

COMITÈ ANTIFEIXISTA
SECRETARIAT
– MATARÓ –

Autorització del Comitè Antifeixista de Mataró perquè Lluís Ferrer i Clariana pugui acompanyar el Sr. Marià Ribas i Bertran en els treballs de salvament de patrimoni cultural (8 setembre 1936).

Eren moments de revolució i guerra, en els quals perillava la vida de molta gent. Malgrat això, gent responsable i de valentia intentaren salvar tot el que podien. En Lluís Ferrer i Clariana, jove aleshores, va ser una de les persones que més va contribuir a aquesta tasca i junt amb altres, com Marià Ribas, Rafael Estrany, etc., feren en aquest sentit moltes coses. En un moment se'ls digué "La Creu Roja de l'Art" per tot el que salvaren.

En Ferrer i Clariana arrossegava des de petit una dolència cardíaca, que si bé el va alliberar d'anar al front, va constituir una tara que va haver de suportar tota la vida i que li causà la mort ben prematurament. No hi ha dubte que si no hagués estat això, la tasca realitzada encara hauria estat més fructífera.

LES PRIMERES RESTAURACIONS.

Tot just acabada la Guerra, en Lluís Ferrer posà en moviment la seva dèria restauradora. No era un home ric, vivia modestament del seu treball, que en aquell moment era bàsicament de funcionari municipal de l'Oficina d'Abastaments. Posteriorment, dedicat a la corredoria de cotons, va tenir una època de recursos més sanejats, sempre sota el pes feixuc de la seva malaltia crònica.

Hi havia tantes coses a fer, tantes coses a restaurar! Una de les primeres activitats en aquest sentit fou el convent i l'església de les Caputxines, que havien estat incendiats. Es va bellugar molt, va interessar moltes persones i va recaptar diners. La culminació de tot això fou la constitució d'un Patronat que donaria lloc, pocs anys després, a la construcció d'un nou Altar Major, costejat per la família Fàbregas i de Caralt. En Ferrer en fou l'ànima i encarregà al seu amic Puig i Cadafalch el projecte i la direcció de l'Altar. Fou tal vegada l'última, o una de les últimes obres del cèlebre arquitecte mataroní.

Les relacions entre Puig i Cadafalch i Ferrer i Clariana sempre foren fluïdes. Li administrava, a més, algunes cases que Puig posseïa a Mataró. Recordo que, jo joveníssim, me'l va presentar i hi vaig parlar per primera vegada. Una vegada ens va convidar a ell i altres persones a un berenar a la seva casa d'Argentona.

EL MUSEU-ARXIU DE SANTA MARIA.

Una de les seves actuacions més decisives fou la creació del Museu Arxiu Històric de Santa Maria. Entre el que es va poder salvar i el que va anar recollint dels magatzems municipals, on havia anat a parar molta documentació, i d'altres llocs, va reunir un incipient Arxiu-Museu. De primer es va instal·lar a la Rectoria, després a una sala annexa a l'Altar del Roser, i finalment a la Sala de l'antiga Comunitat de Preveres, sobre la Sagristia Major de la Parròquia.

En una sala annexa –el 1953, en ple funcionament de l'Obra de Sant Francesc– va endegar una exposició d'art religiós mataroní i comarcal. Hi va posar molta il·lusió i es van reunir moltes peces i fotografies. Tinc clara a la memòria la següent anècdota. El Sr. Bisbe havia anunciat la seva visita, però era tard del migdia i encara no havia vingut; en Ferrer va haver de marxar un moment i em va encomanar que jo tingués cura de l'exposició, i fou en aquell precís moment quan el bisbe Dr. Modrego va venir a visitar-la. En Ferrer ni tan sols el va poder saludar; va tenir un gran disgust.

SANT DESIDERI.

Cap a la fi del segle XVII, Tomàs Muniesa, un jesuïta que vivia a Roma, es va poder fer amb el cos d'un màrtir romà, anomenat Desideri –un de tants ministres anomenats Desideri–. Les relíquies, no sabem per què, les va donar a la llavors vila de Mataró. Posseir en aquell temps les relíquies d'un sant esdevenia no només un honor, sinó la garantia de protecció de moltes calamitats. Els responsables del municipi i la parròquia li erigiren un altar, i les restes del sant foren tretes diverses vegades en processó, en moments difícils. La veneració i devoció de sant Desideri, tot i que amb el temps van anar minvant, formaven un actiu important de la pietat tradicional popular de Mataró, encara que va restar en segon terme quan l'inici del coneixement de les santes Juliana i Semproniana.

Amb les devastacions dels primers dies de la Revolució o Guerra Civil, l'altar fou destruït i les relíquies escampades. Poc després d'acabar la Guerra, en Lluís Ferrer va impulsar la construcció d'un nou altar i el restabliment de la devoció. Va crear l'Administració de Sant Desideri, de la qual formaven part, a més d'ell, el meu pare, en Joan Rovira i Genís, drapaire a l'engròs que vivia al carrer del Portal de Valldeix, i possiblement algú altre. Aquests, sota l'ímpetu d'en Ferrer, endegaren i acabaren la tasca ben aviat. Recuperaren un magnífic quadre de Viladomat –"La Lapidació de Sant Esteve"– i el col·locaren com

a fons de la capella, que incloïa, a més, les relíquies i l'Altar. Per a l'antipendi de l'altar, el Dr. Fèlix Castellà –important personatge mataroní del primer mig segle, de qui caldria publicar una biografia– va redactar una inscripció, no gaire afortunada. Cada 14 de setembre –festa del Sant– s'organitzava una festa i processó que, naturalment, va decaure amb el temps. La il·lusió d'en Ferrer, llavors, era que es nomenés el Sant copatró de la ciutat i s'institucionalitzés la festa amb caràcter oficial. Si bé això va tenir un cert ressò al principi –cap al 1940– després es deixà córrer.

LA CREACIÓ DE L'OBRA DE SANT FRANCESC.

En Lluís Ferrer, a la seva joventut, abans de la Guerra Civil, a més de pertànyer a diverses associacions catòliques i pietoses, i a les polítiques que ja hem esmentat, havia format part de l'Agrupació Científico-Excursionista del Centre Catòlic, i continuà essent-ne després de la Guerra Civil. L'entitat arreplegava aleshores un esplet de gent entusiasta no solament per l'excursionisme, sinó per tot allò que tenia un caràcter històric local o comarcal. N'eren elements destacats en Montells pare –de la granja de la Riera–, l'Esteve Albert, l'infatigable Jesús Illa i molts d'altres.

En Ferrer, des de tota la vida, i per tant ja en la seva joventut, com hem dit, era un catòlic fervorós i pietós. Estava enamorat de sant Francesc d'Assís i de la seva obra, per això, ja de jove ingressà en l'anomenada "Venerable Tercera Orde Franciscana del Pare Sant Francesc" que era com la branca laica del franciscanisme. Les relacions amb els Caputxins foren constants al llarg de la seva vida.

Tot va influir perquè la seva vocació per restaurar les tradicions religioses locals i el patrimoni històric es plasmés en una associació, que creada, dirigida i potenciada per ell, s'anomenés "Obra de Sant Francesc", que va aconseguir l'aprovació del Bisbat. Per què se'n deia aquest nom?. Sant Francesc d'Assís fou també en el segle XIII restaurador d'ermites i capelles enrunades o abandonades, al seu país, a l'Umbria. Venia com anell al dit aquest nom d'inspiració franciscana. Reuní gent més o menys sensible a aquestes coses. No gaires, però n'hi havia un de destacat, Jesús Illa i París. Era una gran persona, plena de bondat i d'esperit de treball, que no sabia dir mai que no, i que formà part en el curs de la seva vida d'innombrables associacions i grups dintre el món del catalanisme, de la cultura, de l'escoltisme, de la política i de les tradicions religioses. Un desgraciat accident de circulació li llevà la vida quan encara podia donar molt de si. Cal citar també en Jaume Lladó, en Joaquim Llovet i jo mateix. Involuntàriament me'n deixo d'altres que l'ajudaren en bona part de les activitats.

L'Obra de Sant Francesc es fundà l'any 1943 i fou un instrument per a canalitzar de seguida tots els impulsos restauradors de tradicions i d'edificis. En Ferrer i Clariana n'era director, i ho era en tots els sentits de la paraula, i, més encara, sense ell poca cosa s'hagués fet. Però el seu afany no acabava aquí; l'any 1952 va fer néixer una filial del Museu Arxiu i va crear el "Cercle d'Estudis Històrics Pare Josep Rius" en col·laboració amb l'Escola Pia de Santa Anna, i amb la finalitat d'impulsar estudis monogràfics històrics. També va erigir l'"Associació dels Sants Màrtirs i Advocats de la ciutat de Mataró", amb la finalitat de restaurar les devocions als Sants Màrtirs Advocats de la ciutat en temps de pestes i desgràcies, o sia, sant Sebastià, sant Roc i sant Cristòfor. En aquesta Associació es van refondre l'Administració de Sant Desideri i la de Sant Sebastià, o sia, la que donava culte a aquest sant en la capella de l'antic Portal de Barcelona, avui transformada en una petita "loggia", amb l'escultura del sant i unes inscripcions.

No cal dir que les persones que intervenien en tots aquests moviments eren, bàsicament, les mateixes, però sempre amb algun altre membre afegit. La realitat obeïa la manera de ser d'en Ferrer i Clariana. Institucionalitzar les activitats, seguint així les velles tradicions de les innombrables associacions, administracions, confraries i altres agrupacions que, des de segles anteriors, havien existit a l'entorn de la vida religiosa de la ciutat.

Acte a Sant Miquel de Mata (1951?).
A l'esquerra Jesús Illa i París i Bartomeu Llagostera.
Jesús Quadrada porta l'estendart.
En primer terme, d'esquena, l'autor de l'article.
MASMM. Arxiu d'Imatges. Fotografia núm. 002712.

Benedicció de la Creu, al Corredor (1960?).
Lluís Ferrer i Clariana és a la dreta de l'oficiant, Mn. Francesc Pou. En Miquel Rovira porta la Creu. A l'esquerra Mn. Esteve Dupau. A la dreta, Manuel Clariana i Josep Maria Guañabens.
MASMM. Arxiu d'Imatges. Fotografia núm. 002713.
Donatiu de Marià Ribas i Bertran.

Consagració de l'altar de Sant Cristòfor de Cabrils, 10 de juliol de 1966.
Mn. Francesc Pou, el Dr. Jaume González-Agàpito, aleshores encara seminarista, Lluís Ferrer i Clariana i Pere Rigau.
Fotografia Tomàs Manent.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

No seria just que no mencionés aquí el Sr. Marià Ribas i Bertran, present en gairebé totes les activitats promocionades per Ferrer i Clariana; no només li donà suport sinó que, amb el seu consell, la direcció artística i arquitectònica dels projectes, i l'assessorament en general, va resultar imprescindible. El tàndem Ferrer-Ribas funcionà molts anys. Ferrer tenia per Marià Ribas una gran admiració. Em va dir una vegada "Ribas és una eminència, fins i tot s'escriu en llatí amb Schulten", el gran arqueòleg alemany investigador de Numància.

ALGUNES ACTIVITATS CONCRETES DE L'OBRA.

Fora de l'estricte marc de la ciutat, cal destacar tot el que va fer als temples de Sant Martí i Sant Miquel de Mata, que es van restaurar dignament. Una làpida col·locada amb encert a la nau d'aquesta església recorda l'obra benemèrita de Lluís Ferrer i Clariana.

Arreu on hi havia quelcom a fer en relació a una capella en mal estat, o en perill o susceptible de ser restaurada, dintre de la comarca immediata, apareixia l'Obra de Sant Francesc i endegava la feina. Així, es promocionà la Junta Restauradora de l'Església Parroquial de Sant Andreu del Far. De la mateixa manera es va instituir la Junta per a restaurar i vetllar pel santuari del Corredor. Es feren a tot arreu les restauracions necessàries, i es cercaven diners i les col·laboracions d'artistes i tècnics.

La meravellosa església pre-romànica de Sant Cristòfol al veïnat del Sant Crist de Cabrils, avui reproduïda en moltes monografies d'art antic català, va rebre també l'impuls restaurador de l'Obra de Sant Francesc, que va coordinar els treballs i va potenciar la creació d'una comissió executiva que, amb el concurs de la gent sensible d'aquella zona, els propietaris, la Diputació i l'ajuntament de Cabrils, va obtenir els recursos precisos. Les obres de restauració s'acabaren durant la dècada dels cinquanta.

LLUITES, ALEGRIES I DISGUSTOS.

Lluís Ferrer no només fou impulsor sinó que, malgrat la seva salut, fou un lluitador aferrissat en favor de tot allò que defensava. I va tenir

Congregants de la Venerable Congregació de la Mare de Déu dels Dolors (1950). Lluís Ferrer i Clariana és a la dreta, entre Josep Fradera i Rafael Soler. A l'esquerra, a dalt de tot Antoni Comas. Presideix Mn. Antolí Vancell, aleshores rector de Santa Maria.
MASMM. Arxiu d'Imatges. Fotografia núm. 001910.

Consagració de l'altar de l'ermita de Sant Sadurní i Santa Rita, 2 d'octubre de 1966.
Mn. Vicenç Roig, Mn. Francesc Pou i Lluís Ferrer i Clariana.
Fotografia Masachs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Diada de la consagració de l'altar de l'ermita de Sant Sadurní i Santa Rita, 2 d'octubre de 1966.
D'esquerra a dreta, Marià Ribas, Mn. Francesc Pou, Joaquim Boter de Palau i Lluís Ferrer i Clariana. A la dreta, Esteve Albert.

disgustos i alegries. Una de les seves preocupacions més fortes fou la recuperació de les imatges del Corredor, que estaven dipositades al Museu Municipal de Mataró, i que ell creia que s'havien de tornar al santuari. Va tenir topades amb el Sr. Estrany que, com a director del Museu, no n'era partidari. Una altra lluita la va sostenir per retornar a Santa Maria la vella imatge gòtica de l'Assumpció de Maria, que des de feia gairebé mig segle també estava dipositada al Museu Municipal de Mataró. No hi havia manera que es tornés. Passos, gestions i més gestions resultaven inútils, fins que un bon dia va descobrir a l'Arxiu de Santa Maria el document en què constava la propietat de l'Església i el dipòsit en favor del Museu. En conseqüència, es cancel·là el dipòsit i la imatge fou lliurada a Santa Maria. Marià Ribas en féu una restauració acuradíssima i, com era natural, seguint amb les velles tradicions, es féu un trasllat solemne, amb processó, *Te Deum* i festes.

Però com he dit abans no tot foren alegries o victòries en les lluites que sostenia. Encara l'any 1950 existia, a l'anomenat Pla de Santa Margarida, a la part baixa del terme de Cabrera de Mar, una petita església o capella romànica dedicada a santa Margarida i abans a sant Cebrià. El propietari del terreny i per tant de la capella, volia ampliar la seva casa de pagès. La gent de l'Obra de Sant Francesc, amb en Ferrer al davant, es posaren en contacte amb el propietari. Després de reunions, gestions, discussions i lluita dialèctica, s'acordà que el propietari, Sr. Josep Viñals, desmuntaria la capella pedra per pedra i la reconstruiria una mica més avall. La capella es va desmuntar o derruir, però no es va reconstruir mai més i les pedres es van perdre. Ja no en queda cap altre rastre que dibuixos i fotografies. Fou doncs un fracàs. Uns esforços inútils i una bella obra romànica perduda.

Entre les coses a fer hi havia Santa Rita de Valldeix, abans Sant Sadurní, vella ermita que constitueix encara l'únic centre de culte del veïnat, abans rural, i ara ple d'instal·lacions i urbanitzacions. Ferrer fins i tot en publicà una breu història. Com que el propietari de l'entorn en reivindicava la propietat, l'afer es portà al Jutjat i fou motiu de plets. Mossèn Sanabre, arxiver de la Cúria Diocesana, persona amb la qual Ferrer i Clariana mantenia bones relacions, va fer un dictamen en favor de la propietat privada, que no es va considerar de cap manera just ni històricament fonamentat, i Ferrer va tenir un gran disgust. Finalment el Jutjat va fallar reconeixent la propietat eclesiàstica de l'ermita, i Santa Rita, definitivament, fou reconeguda com a propietat de Santa Maria amb el reconeixement d'una servitud de pas al seu favor des del camí de Valldeix.

PUBLICACIONS I OBRES D'INVESTIGACIÓ HISTÒRICA.

En el periòdic *Mataró* d'aquell temps, l'any 1956, Ferrer i Clariana va publicar un extensíssim article a tall de memòria de la feina realitzada en els deu anys que havien passat des de la creació de l'Obra de Sant Francesc. L'article, escrit en castellà, per força, és minuciós i detallista, potser massa, però sorprèn per la quantitat dels treballs fets que explica. Tot el que aquí diem n'és només un resum, ja que ressenyar-ho tot seria difícil.

En Ferrer i Clariana fou també historiador local. Col·laborant amb Marià Ribas publicà uns opuscles sobre la *Capella pre-romànica de Cabrils* (1960) i sobre els *Monuments Històrics-Artístics i bells paratges del Maresme* (1963). Fou autor també d'un altre opuscle sobre *Sant Desideri* (1942), de la monografia *Valldeix* (1966) i, sobretot, de l'extens treball sobre la Basílica de Santa Maria titulat *Santa Maria de Mataró. La Parròquia. El Temple* (1968-1971), publicat en dos volums.

D'aquesta darrera obra, Ferrer i Clariana només pogué veure el primer volum. En morir va deixar el manuscrit del segon, que la parròquia de Santa Maria va fer imprimir i editar. No hi cerquem una fluïdesa de redacció, ni un tractament exhaustiu dels temes.

És, però, una font de dades importants, recopilades a través de molts anys d'investigació, i constitueix un instrument bàsic per a conèixer la història de la nostra església degana, sota la influència de la qual es desenvolupà, gairebé durant dos mil·lennis, la vida religiosa de la ciutat.

Avui, mig segle després d'iniciar-se el Museu Arxiu de Santa Maria, tot repassant els papers i indagant a la memòria, hom es fa creus que un home de salut precària, que sostenia una família amb el seu treball, sense patrimoni, només amb la fe que dóna l'estima de les nostres tradicions històrico-religioses, pogués portar endavant aquesta immensa labor, que amb la lògica minva motivada pel pas dels anys, pel canvi de les situacions i, sobretot, per la seva malaltia, portà a terme fins a la mort.

Lluís Ferrer i Clariana havia nascut a Mataró el 27 d'agost de 1909, i hi va morir el 10 d'octubre de 1970.

Santiago Martínez i Saurí

1909-1970

Jaume Lladó i Font, aleshores ben jove, va pertànyer a l'"Obra de Sant Francesc" i formà part del grup de col·laboradors de Lluís Ferrer i Clariana en moltes de les seves actuacions.

Ens parla tot seguit d'aquell temps i de la gran humanitat de Lluís Ferrer i Clariana.

EL MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, CINQUANTA ANYS JA !

Traumatitzat per una lluita fraticida i ofegat per la repressió que la va seguir, el País restà aclaparat, somort.

Però la imatge de la sureda rosegada per les flames, en la qual una força interna, rebel, amb voluntat de viure, fa sorgir una rebrotada, enmig d'un món de carbó i de cendres, per a certs homes, molts, va ésser bon exemple.

Dins l'àmbit català i com a mostra d'aquesta voluntat de recuperació i de renaixença dels nostres més alts valors morals, em plau esmentar particularment dos patricis, el nostre conciutadà en Josep Puig i Cadafalch i en Fèlix Millet i Maristany.

El primer, al front del perseguit Institut d'Estudis Catalans, car fer investigació i cultura catalana significava anar en contra d'un règim establert, s'obrí camí fent una tasca de catacomba amb l'aplec dels erudits investigadors que l'envoltaven.

En Fèlix Millet, malgrat el seu afany de crear una institució cultural catalana, com ho palesa la creació de l'Òmnium Cultural, l'onze de juliol de l'any 1962, a Barcelona, va sentir predilecció per crear un moviment popular que actués de revulsiu per a desvetllar l'home del carrer. Ell fou l'artífex de les festes de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat, l'any 1947, creant la Comissió Abat Oliba, encarregada de llur organització.

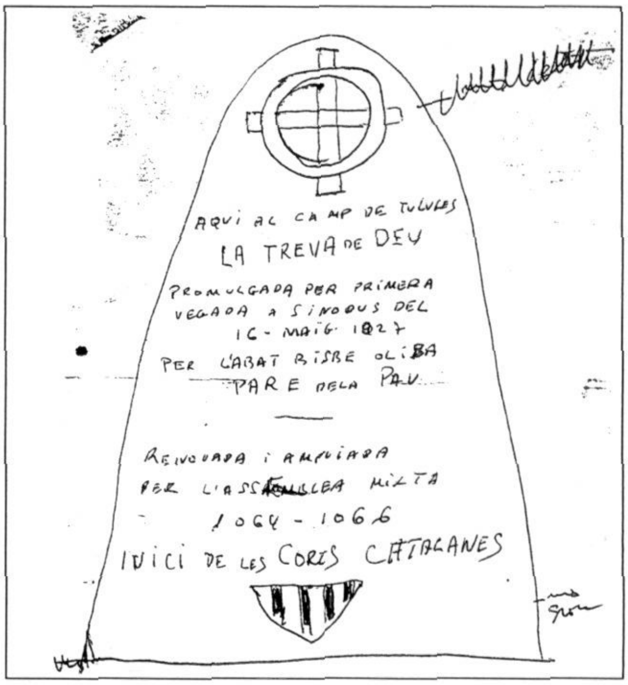

Millet i Maristany, mogut encara per l'esperit movilitzador de la comissió "Abat Oliba" l'any 1947, va crear la commemoració de la Treva de Deu a Toluges.
Dibuix autògraf del mateix Millet, del projecte del memorial que hi vàrem realitzar.

Es formaren comissions comarcals que actuaren durant tot l'any que precedí la Diada, inventant i promocionant actes, integrant i mobilitzant totes les persones que s'hi sentien solidàries.

L'organització de múltiples aplecs a la nostra Muntanya amb participació de tots els esta-

ments culturals, esportius, professionals i folklòrics, acompanyats d'ofrenes a la Verge, fou un bon mitjà mobilitzador.

Per aquest motiu, moltes foren les llànties que hi feren camí, rivalitzant les unes amb les altres per la seva originalitat i riquesa. En Marià Ribas projectà la que la ciutat de Mataró i la seva Comarca oferia, en la qual no faltava el símbol de la seva vocació marinera.

Recordem l'aplec sardanista en el qual vàrem participar amb "L'Anella d'Or" del Círcol Catòlic i també el dels excursionistes, que va ser ocasió perquè amb en Josep Montells, president de l'Agrupació Científico-Excursionista, hi anéssim a peu, portant-hi el banderí de l'Entitat. Després ho férem amb en Jesús Illa, també camps a través, Sant Mateu, Montmeló, Coll Cardús...

No va passar desapercebuda la senyera col.locada clandestinament al "Gorro Frigi" de Montserrat durant els actes de la Diada, contra la voluntat dels qui manaven. Allò que ja Unamuno havia dit precedentment. Havien vençut, però no convençut.

En l'àmbit mataroní dues persones, entre d'altres, simbolitzaren l'afany de recuperació del nostre patrimoni malmès durant la maltempsada. Fem referència a en Marià Ribas i Bertran i en Lluís Ferrer i Clariana.

Ferrer i Clariana tenia la vocació de restablir la funció cultual de tots els edificis religiosos malmenats, i era el motor d'aquesta empresa. En Marià Ribas hi col·laborava a fons, mercès al seu saber. Però essent Marià Ribas el mestre de l'arqueologia mataronina, els termes de col·laboració s'alternaven quan d'aquesta disciplina es tractava.

Bona prova en fou la creació de la Secció d'Història i Arqueologia del Museu de Mataró, l'any 1947, on Ferrer i Clariana era el col·laborador de Marià Ribas, conjuntament amb un equip format per l'Esteve Albert, en Jesús Illa, en Santiago Martínez, en Jordi Arenas, en Joaquim Llovet i jo mateix.

La particularitat d'aquest equip de treball era que anava a cavall de la Secció d'Història i Arqueologia del Museu i de l'"Obra de Sant Francesc". L'arqueologia i la història, i la restauració del nostre patrimoni eren finalitats comunes per a tots.

L'"Obra de Sant Francesc" va ésser creada per en Ferrer l'any 1943. De fet ja havia pres naixença l'any 1939 en el moment que els nostres dos pioners tornaven a dedicar-se a la salvaguarda del patrimoni, com ja ho havien fet abans, durant la revolució. Però no fou oficialment institucionalitzada fins al 7 de novembre de l'any 1943.

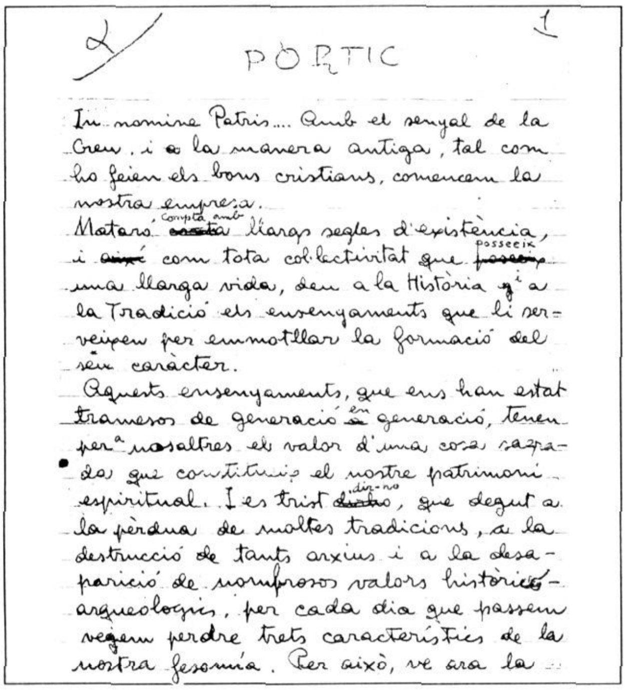
PÒRTIC

In nomine Patris.... Amb el senyal de la Creu, i a la manera antiga, tal com ho feien els bons cristians, comencem la nostra empresa.
Mataró ~~conta~~ compta amb llargs segles d'existència, i ~~així~~ com tota col·lectivitat que ~~posseeix~~ posseeix una llarga vida, deu a la Història i a la Tradició els ensenyaments que li serveixen per emmotllar la formació del seu caràcter.
Aquests ensenyaments, que ens han estat tramesos de generació en generació, tenen per a nosaltres el valor d'una cosa sagrada que constitueix el nostre patrimoni espiritual. I es trist ~~dient-ho~~ dir-ho, que degut a la pèrdua de moltes tradicions, a la destrucció de tants arxius i a la desaparició de nombrosos valors històrico-arqueològics, per cada dia que passem veiem perdre trets característics de la nostra fesomia. Per això, ve ara la ...

Pòrtic de presentació de *MVSEV*, òrgan de la Secció d'Història i Arqueologia del Museu de Mataró. Text autògraf de Marià Ribas, president de la Secció.

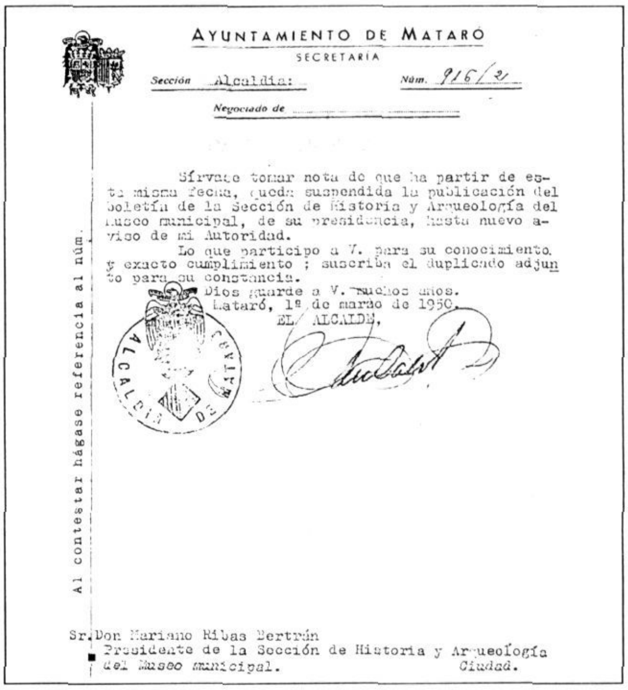
AYUNTAMIENTO DE MATARÓ
SECRETARIA
Sección Alcaldía: Núm. 916/21
Negociado de

Sírvase tomar nota de que ha partir de esta misma fecha, queda suspendida la publicación del boletín de la Sección de Historia y Arqueología del Museo municipal, de su presidencia, hasta nuevo aviso de mi Autoridad.
Lo que participo a V. para su conocimiento y exacto cumplimiento; suscriba el duplicado adjunto para su constancia.
Dios guarde a V. muchos años.
Mataró, 1º de marzo de 1950.
EL ALCALDE,

Sr. Don Mariano Ribas Bertrán
Presidente de la Sección de Historia y Arqueología del Museo municipal. Ciudad.

Al contestar hágase referencia al núm.

Ofici de l'alcalde Antoni Cabot suprimint *MVSEV*, amb la desaparició de la Secció d'Història i Arqueologia. El motiu va ésser el fet que estigués redactat en català.

Sant Jaume de Traià (1976).
Fotografia Ramon Manent. MASMM. Arxiu d'Imatges.

La creació del Museu Arxiu de Santa Maria fou una conseqüència d'aquesta actuació.

La fundació d'un Museu Parroquial era una empresa que havia acaronat el Rvnd. Dr. Fèlix Castellà, ja abans de la guerra civil, i havia recuperat per a tal fi tot un seguit de peces i objectes que eren a les voltes de la capella de Sant Elm, avui capella de Sant Antoni, i a la sala de l'Administració de la capella del Sagrament vell, avui capella de les Santes. La idea, però, no va prosperar. El Dr. Castellà va ésser posteriorment membre del Patronat del Museu Municipal.

Santuari de Lorita (1976).
Fotografia Ramon Manent. MASMM. Arxiu d'Imatges.

El material que l'any 1939 Ferrer i Clariana havia recuperat, procedent de diversos magatzems municipals, on era dipositat a conseqüència de la revolució i la guerra, es va situar primer als baixos de la rectoria i després fou traslladat a la sala de Juntes de l'Administració del Roser, per a ocupar més tard la sala de l'Arxiu de la Comunitat.

En la sala de l'Arxiu es féu el muntatge del museu i s'instal·là la documentació. I el Museu Arxiu Històrico-Arxiprestal de Santa Maria, amb aquesta ubicació, era inaugurat el dia 2 de febrer de l'any 1946, festa de la Mare de Déu de la Candelera.

L'"Obra de Sant Francesc" hi tenia la seva seu i era encarregada de la seva cura i conservació.

El temple de Sant Martí de Mata i el convent de les Caputxines varen ser els primers beneficiaris de l'acció restauradora de l'Obra.

Sant Martí va retrobar la seva vocació de temple una vegada varen ser enderrocats els envans que s'hi havien bastit per convertir-lo en habitacle. Un nou altar hi fou construït i més endavant s'hi col·locà una imatge del sant titular, esculpida per en Jordi Arenas, l'artista mataroní.

Al convent de les Caputxines foren necessaris també uns primers treballs d'enderrocament per suprimir tota la farda afegida existent. El convent havia estat en cert moment una presó. Un Patronat hi fou creat per vetllar per la seva conservació i cura.

També algunes capelletes urbanes retrobaren la seva antiga vocació pietosa, animant els nostres vells carrerons ciutadans.

No cal dir que la Basílica va ésser objecte d'una especial atenció per dignificar-la. Bona necessitat en tenia. Durant la guerra, entre altres utilitzacions, havia estat dipòsit de proveïments, estança de refugiats i, fins i tot, mercat.

Retornar l'altar de sant Desideri al seu estat primitiu i recuperar la imatge jacent del Trànsit de la Verge dipositada al Museu Municipal, foren dues obsessions d'en Ferrer i Clariana. Sovint ho manifestava.

La imatge jacent fou recuperada a partir de la trobada del document de dipòsit. Abans, però, de cara a un possible intercanvi que mai no es va realitzar, s'havia dipositat al Museu la imposta bizantina apareguda a la sagristia basilical.

I el retaule de sant Desideri fou realitzat seguint un projecte d'en Marià Ribas, reutilitzant elements dispersos de retaules destruïts. En ell s'instal·là la imatge de sant Josep Oriol, de l'escultor Francesc Martí, i una altra del sant titular, executada aleshores per en Jordi Arenas. En un costat de la capella, es situà la tela d'Antoni Viladomat que representa el martiri de sant Esteve, convenientment restaurada. Aquest conjunt fou inaugurat amb gran solemnitat l'any 1946, fa també cinquanta anys.

Una altra capella de la Basílica fou igualment beneficiària de la dedicació de Ferrer. Es tracta de la capella de les Ànimes, en la qual procurà la construcció d'un retaule dedicat a la Mare de Déu del Carme, segons projecte d'en Marià Ribas i executat pel taller d'en Josep Mach. El retaule quedà, però, per acabar; no ho va ésser fins una època molt posterior.

Seguint la vocació de l'"Obra de Sant Francesc", que consistia en l'estudi, la restauració i la conservació de tots els edificis cultuals del terme i dels seus encontorns, l'acció d'en Ferrer i Clariana es projectà vers els santuaris de Lorita i Santa Maria del Corredor, les ermites de Sant Jaume de Traià i de Santa Margarida de Cabrera i esglésies com la de Sant Andreu d'Alfar, on l'any 1946 es va crear una comissió per a la seva restauració. La mateixa cosa es va fer, el mateix any, al santuari de Santa Maria del Corredor.

La creació d'aquestes comissions formades pels propietaris i persones residents en el lloc era un sàvia mesura que, a l'ensems d'integrar-los a l'empresa, els interessava i solidaritzava en els treballs de conservació. L'Obra hi era ben representada.

A l'església de Sant Andreu d'Alfar es feren treballs de consolidació, es restaurà la imatge de la Mare de Déu del Roser, treball que portà a terme en Marià Ribas, i es realitzà també la confecció d'uns Goigs. I al santuari de Santa Maria del Corredor es feren treballs de neteja i de dignificació del lloc.

Es feren uns tràmits a prop dels respectius propietaris de Lorita i de Sant Jaume de Traià per salvaguardar tot el que quedava, restant infructuosos. A Sant Jaume més endavant es va portar a terme una campanya d'excavacions. Ignoro si l'element superior d'un finestral gòtic, format reutilitzant una inscripció romana i que es trobava a la font, va poder ésser recuperat.

Santa Margarida de Cabrera es pot presentar com un exemple de les decepcions i frustracions que un home pot emportar-se d'algunes de les persones que, pel seu ministeri, caldria que fossin capdavanteres en l'obra de salvaguarda i valoració del patrimoni sagrat.

Aquesta esglesiola romànica, implantada damunt de vestigis romans, es trobava situada entre les rieres d'Agell i d'Argentona i molt a la vora de la carretera de Barcelona, adossada a una casa de camp.

Coneixedors que el propietari del lloc tenia el projecte d'enderrocar-la per tal de construir en el seu lloc un habitacle, car tenia un fill, o una filla, ja no ho recordo, que s'havia d'emmaridar, el grup actiu de l'Obra, compost per en Marià Ribas, l'Esteve Albert, en Jesús Illa i jo mateix, amb en Ferrer Clariana al cap, es personà a visitar el propietari Josep Vinyals.

Se li va exposar i intentar de fer comprendre la importància que tenia Santa Margarida sota el

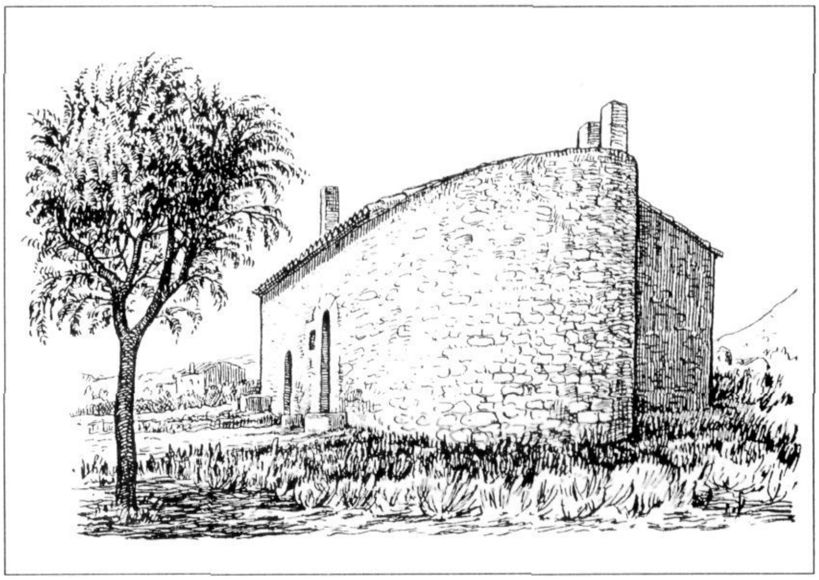

Santa Margarida de Cabrera.
Dibuix a la ploma de Marià Ribas i Bertran. Publicat al llibre *El Maresme en els primers temps del Cristianisme*. Mataró, 1975.

punt de vista monumental i arqueològic. L'originalitat de fer-hi el casament, una vegada l'esglesiola restaurada, va ser el pes que va fer tombar la balança per fer-lo decidir a conservar-la. De terreny, no n'hi mancava per bastir el nou habitacle.

Aprofitant que el ferro era calent, com popularment es diu, el vàrem invitar d'anar conjuntament a Cabrera a veure el rector i donar acta de la seva conformitat. Així fou fet davant mossèn Arenas, el rector d'aquells temps, que el va felicitar pel seu gest.

Setmanes després, Santa Margarida era enderrocada... Posteriorment vàrem saber que el rector havia dit a l'esmentat propietari que la millor cosa que podia fer seria una donació a la parròquia, enlloc d'esmerçar diners en una vellúria sense interès...

Així desaparegué Santa Margarida, com més tard conegueren la mateixa sort la torre Llauder, can Xammar, i d'altres vestigis interessants, sacrificats a l'ara dels interessos creats i de la incultura.

Una compensació a aquest desengany fou la restauració de l'esglesiola mossàrab de Sant Cristòfor, al veïnat del Sant Crist de Cabrils.

Els treballs efectuats consistiren especialment a llevar la crosta d'arrebossats i lliscats de morter i de guix que cobrien el conjunt de la nau, que li lleva en interès, per posar en valor la noblesa del seu arc triomfal de ferradura i el finestral doblat de la seva façana, que inclou una columneta ornada amb uns elements esculpits, a títol de capitell, que serien reutilitzacions de les restes de les construccions romanes que havien existit al seu redós.

Així aquest bell conjunt d'arquitectura rural, presidit per la torre de defensa de ca l'Amat, amb l'església pre-romànica, retrobà tot el seu interès i encant.

Posteriorment, com a Sant Martí de Mata i Sant Jaume de Traià, s'hi efectuaren unes excavacions dirigides també per en Marià Ribas.

És interessant de remarcar la presència de vestigis romans en indrets on s'implantaren més tard bon nombre d'ermites o santuaris; adés dels esmentats, la llista podria ser molt més extensa. És un fet que pot tenir un cert simbolisme o potser també el testimoni d'una persistència de poblament.

Voldria cloure unes vivències ja llunyanes homenatjant tots aquells que col·laboraren, sense regatejar esforços ni temps, en uns ideals simbolitzats per en Lluís Ferrer i Clariana.

En Ferrer i Clariana era un home molt jovial, d'un parlar dolç i, malgrat el seu aspecte fràgil, molt ferm en les seves conviccions i decisions.

El caracteritzava un cert misticisme, que s'agermanava molt amb el d'en Jesús Illa. No endebades eren tots dos terciaris franciscans.

Molt respectuós del proïsme, ens proposava sempre, en finalitzar una prospecció i en el cas d'una troballa de restes humanes, per senzilles que fossin, de fer una pregària per a la persona a qui pertanyien. Escena, amb tots els respectes, molt pintoresca, tenint en compte l'humor anglès d'en Marià Ribas i la fèrtil imaginació de l'Esteve Albert. Era, però, una prova de la gran humanitat d'en Lluís Ferrer i Clariana.

L'última vegada que el vàrem veure havia passat ja molta aigua per dessota del pont de la riera d'Argentona. Ja residint a Perpinyà el vàrem acollir i, amb la seva companyia, vàrem fer una visita a aquesta vila, anant després al centre d'art de Sant Vicenç. En Fermí Bauby, home de cultura i mecenes d'art, propietari del lloc, tenia el gust d'instal·lar, a l'entrada del recinte, una senyera a l'abast de la mà. En arribar-hi, en Ferrer es va treure el capell i, amb molta emotivitat, la va agafar delicadament tot besant-la. L'escena passava en uns temps que a casa nostra encara era postergada, i aquell gest emotiu de l'amic, del company d'inquietuds llunyanes, va ésser un adéu definitiu per senyera interposada.

Avui el grup que dirigeix i anima el Museu Arxiu de Santa Maria, de manera constant i entusiasta, és digne continuador de l'obra per ell creada, fent que la guspira somorta de la torxa de fa ja cinquanta anys flamegi avui amb tot l'abrandament.

L'enriquiment del Museu Arxiu, l'organització de trobades d'estudiosos amb les seves corresponents comunicacions publicades, i la sorprenent constància i qualitat dels *FULLS*, és el testimoni d'una extraordinària vitalitat i també de fidelitat envers la seva memòria.

A tots ells, la nostra reconeixença i encoratjaments.

Jaume Lladó i Font

En tractar de *Civitas fracta*, -nom que es va donar a Mataró als temps medievals- alguns historiadors han tingut present el criteri de Josep Balari i Jovany sobre aquest topònim. L'autor de les línies que segueixen fa una revisió del model propugnat per Balari, que ara no es presenta pas tan inqüestionable com sempre s'havia tingut.

BALARI I JOVANY I EL SEU MODEL DE *CIVITAS FRACTA*

De sobra és coneguda la definició que l'historiador i filòleg Josep Balari i Jovany va donar, a finals del segle passat, del topònim *Civitas fracta*, a la seva obra més important, *Orígenes históricos de Cataluña*. Això no obstant, la repetirem: "Se llamaba", escriu, "*Civitas fracta* en la Marca de España a la ciudad dividida en dos partes, esto es, en ciudad propiamente tal y en suburbio o arrabal, que era conocido también por *burgo, villanova* o *vicus*" (1). Per Balari, *vicus*, arrabal o burgo pressuposa sempre l'existència d'una *civitas* de la qual depenia. Com a exemple de la correlació entre *Civitas fracta* i *vicus*, presenta el cas de les poblacions de Castellciutat i la Seu d'Urgell, respectivament. La primera assentada en un serrat, l'altra, formada a curta distància a la plana, a l'interfluvi dels rius Segre i la Valira, i coneguda antigament com *Sedis Vico* o *Sedis Vico Orgellensis*. Per a recolzar la seva tesi, Balari es val de dues escriptures dels segles X i XI, en les quals es llegeix el topònim *Civitas fracta*, com més enllà veurem.

Com hom sap, a Mataró tenim des de fa molts anys el problema de resoldre el significat de *Civitas fracta* pel fet que la nostra població també fou anomenada amb aquest mateix topònim a l'alta edat mitjana. Des de temps reculats, nombrosos historiadors han intentat de trobar-hi una solució, sense que per ara s'hagi arribat a resultats definitius: Ciutat partida, ciutat dividida, ciutat destruïda, ciutat esmicolada, etc., els parers han estat nombrosos i a vegades polèmics (2). Precisament, Balari i Jovany, en els *Orígenes de Cataluña*, impugna el criteri de l'historiador de Mataró

Josep Balari i Jovany (1844-1904)

Josep M. Pellicer que havia considerat que *Civitas fracta* indicava una divisió de domini senyorial. Balari estima que la interpretació de Pellicer és deficient i mancada de proves (3).

D'altra banda, alguns autors, en el cas de Mataró, han evocat Balari i Jovany, o s'hi han recolzat, en cercar una solució per al problema de *Civitas fracta*. Però l'intent no ha quallat mai perquè el model d'aquest topònim elaborat pel susdit historiador no encaixa dins la problemàtica del cas mataroní.

Allò que ara pretenem és exposar els nostres dubtes sobre la validesa de la interpretació que va donar Balari i Jovany del topònim *Civitas fracta*. Ho fem com a una aportació accessòria al ja llarg historial d'antecedents de tots tipus que s'han arribat a manejar en la no acabada tasca d'esclarir el significat de la *Civitas fracta* mataronina, una empresa certament complicada atès l'origen tan reculat d'aquest topònim i la manca de documentació de què es pateix. (4)

D'entrada, com hem dit al principi, Balari i Jovany només recolza la seva tesi en dues escriptures: "Una donación hecha en el año 1008", escriu, "por Bonsoms y su mujer Bella revela el nombre, hasta ahora inédito, que antiguamente se dió a *Castellciutat*. En el documento en que consta dicha donación se cita como territorio de Sant Feliu, que es la iglesia de *Castellciutat*, el lugar llamado Sant Juliá, que lindaba *in Civitate fracta* y con el río Segre". (5) Però la lectura del text sencer del document –que Balari no publica– ens permet de constatar, abans que tot, que res no s'hi revela sobre el nom antic de Castellciutat. S'hi diu, si, que les propietats que tenien a l'apendici de Sant Feliu, en el lloc dit Sant Julià, que donaven a Santa Maria de la Seu, limitaven per un dels seus cantons amb *Civitate fracta*, però sense que se'n pugui deduir la situació exacta d'aquest darrer paratge. (6)

Balari continua explicant que Castellciutat ja portava el nom de *Civitas fracta* a mitjan segle X, segons es desprèn –diu– de la dotació de l'església de Sant Feliu, que és de l'any 952, en la qual s'esmenta una vinya que era a *Civitate fracta*. (7) Efectivament, a l'acta de la consagració d'aquesta església entre les propietats i rendes que se li concedeixen apareix una vinya situada a *Civitate fracta*, ("et in Civitate fracta, vinea .I."), però sense que res ens permeti de localitzar la situació concreta del topònim, com en el cas anterior. En canvi, al mateix document consta que l'església objecte de la consagració era al lloc anomenat Ciutat ("in locum nuncupatum Civitate"). (8) Per tant, ens sembla que resulta més lògic d'entendre que Ciutat o *Civitate* era el nom que s'aplicava al terme i no pas el de *Civitas fracta*.

Aquestes són les dues úniques referències sobre *Civitas fracta* que aporta Balari i Jovany i que relaciona amb Castellciutat; cap altre autor no n'ha donat de noves. D'altra banda, no hi ha cap dubte que en aquells mateixos temps (segles X i XI) era corrent l'ús de Ciutat per anomenar el terme que més tard es coneixeria com a Castellciutat. Ho veurem, per exemple, en una donació feta a Santa Maria de la Seu, l'any 925, d'una peça de vinya, situada al territori d'Urgell, a l'apendici de *Civitate*, al lloc anomenat Benabarri. (9) Igualment, en el testament del comte Borrell II de Barcelona-Urgell, de l'any 993, en una deixa que fa a "Sancto Felice in Civitate", denominació que es repeteix dues vegades més en la publicació sacramental d'aquest mateix testament. (10) També apareix en una donació feta per Ermengol, comte, a Santa Maria de la Seu, de diverses viles, excepte, hi llegim: "ipso alaude de Sancto Felice que dicunt de Civitate". (11) Així mateix, en la permuta d'uns alous l'any 1009, que eren "in apendicio de Sancto Felice de Civitate". (12) Igualment, en un conveni de l'any 1054 entre el comte Ermengol III i el bisbe Guillem Guifré, pel qual el primer li dóna com a penyora la vila de Ciutat, així com en la cessió del comte Ermengol V i la seva muller Maria, l'any 1099, de l'església de Sant Feliu de Ciutat al monestir de Sadurní de Tavèrnoles, i en el compromís que contrau l'abat Pere en el mateix document de mantenir un prevere i un sots-diaca al palau que aquell tenia a Ciutat ("in Palacio Civitatis"). (13)

Ciutat és el topònim que es perpetua en la documentació més enllà de l'edat mitjana per anomenar el terme de Sant Feliu, fins a prendre en els temps moderns el nom actual de Castellciutat.

De tot plegat, en podem treure una conclusió: Que Balari i Jovany va reduir d'una manera massa fàcil *Civitas fracta* a Ciutat, quan al nostre entendre es tracta de dos topònims distints. L'un, *Civitate*, ciutat, que des de temps immemorial es donà al terme que acabaria coneixent-se com a Castellciutat; l'altre, *Civitas fracta*, que designaria un lloc, un paratge, que de moment tant en desconeixem la seva situació com el significat del nom.

Joaquim Llovet

NOTES.

1.- BALARI y JOVANY, *Orígenes históricos de Cataluña* (Barcelona 1899), p. 476.

2.- Es pot veure un resum a Joaquim LLOVET, *La Ciutat de Mataró*, I (Barcelona 1959), p. 60-62; Coral CUADRADA, *El Maresme medieval: Hàbitat, economia i societat, segles X-XIV* (Mataró 1988), p. 82-85.

3.- BALARI, *Orígenes*, p. 478.

4.- Aquestes dificultats són exposades a Coral CUADRADA i MAJÓ, " "Civitas Fracta": Tornem-hi a pensar!", a *Civitas Fracta. Miscel·lània d'Història i de Cultura*, II (Mataró 1988), p. 9-13.

5.- BALARI, *Orígenes*, p. 476.

6.- BARAUT, Cebrià. "Els documents dels anys 981-1010, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell", a *Urgellia*, núm. 3 (La Seu d'Urgell 1980), p. 139.

7.- BALARI, *Orígenes*, p. 476-477.

8.- BARAUT, Cebrià. "Les actes de consagracions d'esglésies del bisbat d'Urgell (segles IX-XII)", a *Urgellia*, núm. 1 (La Seu d'Urgell 1978), p. 92-93.

9.- Per un document del 950, sabem que el lloc anomenat Benabarri pertanyia al terme de l'església de Sant Feliu i per tant, en aquest cas, era el mateix de Ciutat. BARAUT, "Els documents dels segles IX i X conservats a l'arxiu capitular de la Seu d'Urgell", a *Urgellia*, núm. 2 (La Seu d'Urgell 1979), p. 66-67.

10.- BARAUT, Cebrià. "Els documents dels anys 981-1010", p. 65-66.

11.- BARAUT, "Els documents dels anys 981-1010", p. 55.

12.- BARAUT, "Els documents dels anys 981-1010", p. 140.

13.- BARAUT, Cebrià, "El lloc de Ciutat, primitiu nucli urbà de la Seu d'Urgell, de l'època romana a la fi de l'edat mitjana", a *Urgellia*, núm. 8 (La Seu d'Urgell 1987), p. 487.

Com s'explica en aquest mateix número dels *FULLS*, el passat mes de desembre el Museu-Arxiu de Santa Maria va rebre una important donació de traces i plànols, feta per la família Plana.

La presentació de la traça o planta de la catedral romànica de Vic és el primer de tota una sèrie de treballs per a donar-los a conèixer. La comenten i transcriuen tot seguit Lluís Adan i Ferrer i Rafael Soler i Fonrodona.

LA PLANTA DE LA CATEDRAL ROMÀNICA DE VIC

La traça o planta de la Seu de la ciutat de Vic, realitzada per un oficial de la mateixa ciutat, és delineada a escala, amb tinta sèpia sobre paper. Amida actualment 57 cm de llargada per 42 d'amplada. Els quatre marges estan retallats i són escapçades la torre del campanar i una part del mur de la tanca del cementiri.

La traça presenta la planta del temple romànic, curosament detallada, amb indicació de mides i amb l'escala gràfica en pams. Incorpora un projecte d'ampliació del temple per la banda de tramuntana i té escrita la relació dels treballs a fer. No conté les construccions de la part de llevant, a la capçalera, que no eren objecte de la traça, però hi estan insinuades. Tampoc no hi figura el claustre, a migjorn de la nau.

Les obres d'ampliació del temple descrites en la traça consisteixen en la construcció d'unes capelles, la central o principal dedicada a sant Bernat Calvó, en l'espai del cementiri, a tramuntana de la nau.

Segons Cèsar Martinell (1), Jaume Vendrell, fuster de Mataró, l'any 1638, col·laborà amb Francesc Domènec, arquitecte de Vic, en el projecte per a la reconstrucció de la catedral i construcció de la capella de sant Bernat Calvó (2). És possible que la traça arribés a Mataró entre els papers de Jaume Vendrell. La traça es pot datar a l'entorn de 1633.

Jaume Vendrell nasqué a Mataró el 24 de desembre de 1598, i era fill del mestre fuster Joan Vendrell. A l'Arxiu Municipal de Mataró es conserva la traça en pergamí de la Casa de la Vila, en la qual consta la següent inscripció: *Jacobus Vendrell me fecit* amb la seva signatura i rúbrica.

Comparant la traça que presentem amb les traces o plantes publicades, pensem que la traça en pergamí publicada per Puig i Cadafalch (3) no correspon a la catedral de Vic; les proporcions de l'amplada de la nau i les distàncies entre les pilastres no són les mateixes.

La traça de Josep Moretó, aixecada vers els anys 1780-1790 i també publicada per Puig i Cadafalch (4), coincideix amb la traça que comentem en mides, en proporcions i en alguns detalls com l'escalonat al començament del semicercle de l'absis principal i els passos al claustre de la nau i del creuer, però no hi ha el portal ni la gran escalinata a tramuntana, ni les capelles del transsepte.

Pensem que la traça de Moretó és un plànol incomplet, no acabat de dibuixar. Falta tota la part de migjorn del creuer i la façana principal a ponent és esquemàtica, i també falta tota l'obra construïda durant el segle XVII, i no hi figuren les escales i el portal de tramuntana. És possible que Moretó dibuixés únicament el que quedava de la part romànica a causa de *les protestes mo-*

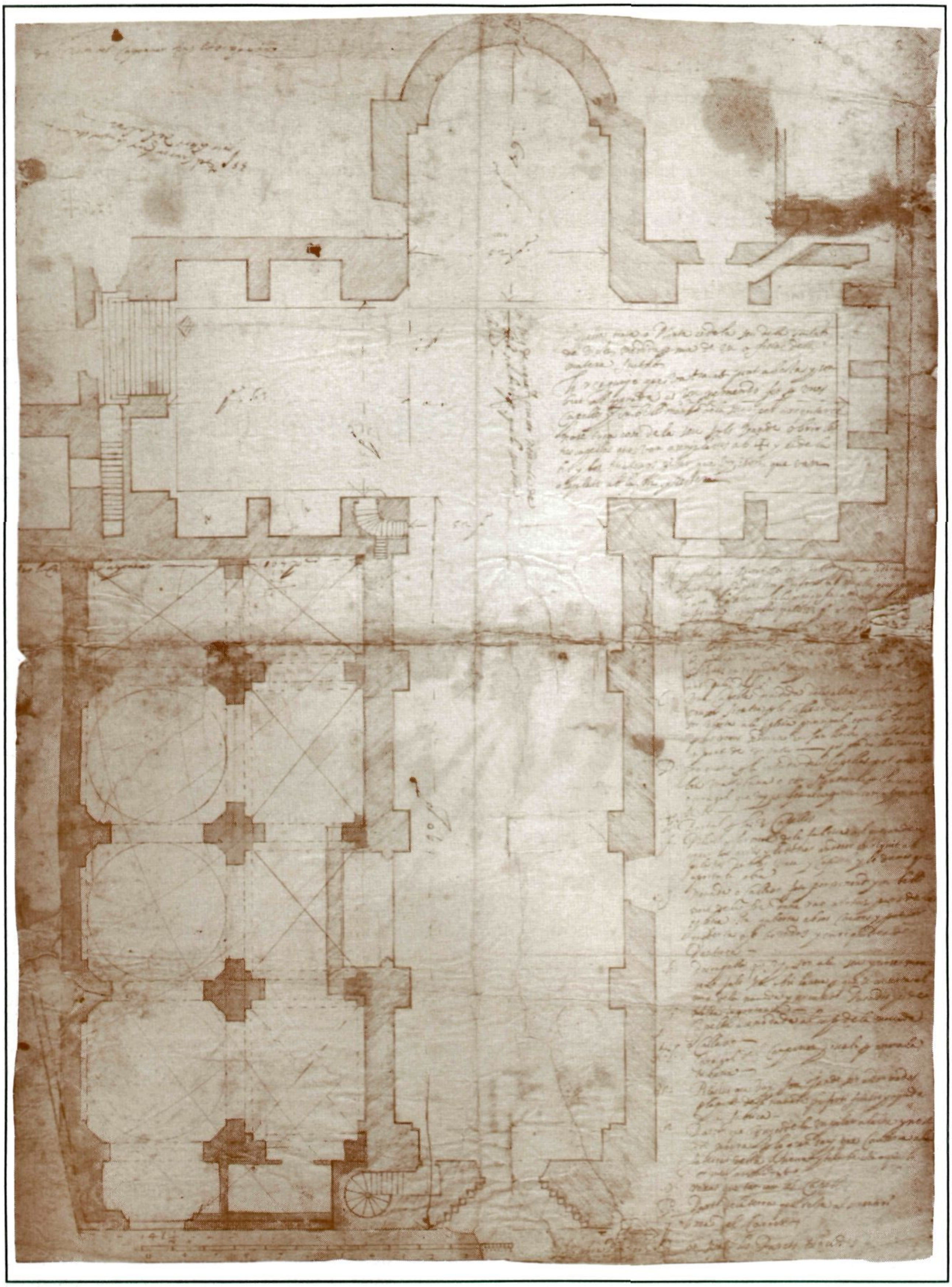

Traça o planta de la seu de Vic

gudes per la Real Academia de San Fernando, que obligava a conservar, en lo que fos possible, les parets antigues (5), i que ningú no tenia cap interès a conservar.

La novetat que introdueix aquesta traça és el gran creuer, o transsepte, amb les dotze capelles de planta rectangular, que pensem que no foren descobertes durant les excavacions dels anys 1941-1942, formades dintre dels murs i que no sobresurten a l'exterior, model efectivament original i que no té res a veure amb les quatre absidioles semicirculars imaginades per Puig i Cadafalch, a imitació de Ripoll (6).

El plànol ens explica que tota la planta està al mateix nivell, sense cap graó, a part del que voreja tot el transsepte, però per accedir a la porta de tramuntana hi ha una gran escalinata, amb dotze graons, indicativa d'un desnivell d'aproximadament dos metres entre el carrer i el nivell del paviment de la nau. No hi ha graons en les portes de la nau i del transsepte al claustre.

No s'hi observa cap senyal de la cripta, que ja devia estar derruïda. A l'angle del creuer, dintre del mur, s'hi veu, però, una escala corbada. Podria haver estat l'accés a la tribuna elevada, o perllongació de la cripta, intuïda per Barral (7), enlairada uns tres metres per sobre del paviment del temple. En aquest cas, cripta i tribuna haurien estat construïdes formant part d'un únic projecte, ja que és impensable d'haver perforat el mur per a formar l'escala. A més, si s'allarga la cripta des de l'absis principal, atravessant el creuer, fins a arribar a la nau (8), hi ha coincidència amb l'escala de dintre del mur, i donaríem la raó al Dr. Junyent i al Dr. Barral.

En la planta, a la façana principal, cantó de ponent, hi ha la gran portalada amb sis arcs escalonats, coincidents amb els descoberts durant les excavacions de 1941-1942 (9). A més, però, dintre del mur, s'hi observa una escala de cargol; pensem que podia pujar a un possible campanar o campanaret, o a una espadanya, situat o situada al cim de la façana, que en aquest cas seria semblant a la de la catedral de la Seu d'Urgell.

La torre del campanar, situada a tramuntana del transsepte, està separada de la façana per un pas, quedant totalment independent sense comunicació amb el temple; aquesta separació també hi és a Sant Miquel de Fluvià. (10) Cal observar que a Vic l'eix meridià de la torre i l'eix meridià del transsepte apunten a un nord diferent, amb una desviació d'uns 5° geogràfics; això també ho va veure Puig i Cadafalch. (11)

És molt possible que aquesta traça, tornant a llegir detingudament la documentació que guarda l'Arxiu de Vic, permetrà d'aclarir moltes de les incògnites sobre la catedral romànica d'aquesta ciutat, que fins ara era ben difícil d'endevinar.

Lluís Adan i Ferrer
Rafael Soler i Fonrodona

NOTES.

1.- MARTINELL, C. *Monumenta Cataloniae. Arquitectura i escultura barroques a Catalunya.* Vol. I, p. 79.

2.- JUNYENT, Eduardo. *La Catedral de Vich y la decoración de Sert.* Segona edició, 1949. Mn. Junyent no esmenta Francesc Domènec i indica que el projecte va ésser redactat per Jaume Vendrell.

3.- PUIG i CADAFALCH, Josep, i altres. *L'arquitectura romànica a Catalunya.* Barcelona, 1911. Volum II, p. 243, figura 162.

4.- PUIG i CADAFALCH, Josep, i altres. *Ob. cit.* Volum II, p. 242, figura 161. Vegeu també BARRAL i ALTET, Xavier. *La catedral romànica de Vic.* Barcelona, 1979; p. 43 a 45.

5.- BARRAL i ALTET, Xavier. *Ob. cit.*, p. 38.

6.- PUIG i CADAFALCH, Josep, i altres. *Ob. cit.* Volum II, p. 240, figura 159.

7.- BARRAL i ALTET, Xavier. *Ob. cit.*, p. 100-107.

8.- BARRAL i ALTET, Xavier. *Ob. cit.*, p. 47, figura 15.

9.- BARRAL i ALTET, Xavier. *Ob. cit.*, p. 117, figura 69.

10.- GUDIOL i CUNILL, Josep, prev. *Nocions d'arqueologia Sagrada Catalana.* Vic, 1931; p. 219, fig. 237.

11.- PUIG i CADAFALCH, Josep, i altres. *Ob. cit.*, vol. II, p. 240, fig. 159.

Vegeu també:

Catalunya Romànica, vol. III. Osona II, 1a. ed. 1986.

CARBONELL i ESTELLER, Eduard. *L'art romànic a Catalunya, segle XII*; vol. I i II. Barcelona, 1974-75.

DECKER, H. *L'Art Roman en Italie.* París, 1958.

WHITEHILL, Walter Muir. *L'Art Romànic a Catalunya, segle XI.* Barcelona, 1973.

TRANSCRIPCIÓ DELS TEXTOS MANUSCRITS DEL PLÀNOL DE LA SEU DE VIC.

Al marge dret:

Aquesta traça o planta és de la Seu de la siutat de Vich, medida per mà de un oficial de la matexa siutat.

Lo resgunyo que va traçat junt ab esta, y sombrat ab ayguada, és un remendo fet per unes capelles y enbelliment de la Seu. Per axequtarce no se toca cosa de la Seu, sols se han de obrir les tres capellas que van asenyalades ab ✠ y la de la .h., y los matexos pilars que vuy i són, que van asenyalats ab lo .m., y resten (*).

.A. Capella per St. Bernat, aporta symbori y pot ser adornat ricament, tant per de dins com per de fora, ab marbre que apor ... lo art. Com se veurà en la ortografia o munteja.

.B. Dos Capelles, una per banda del St. pode ( ) simbori y ... be poden se de ... bovedas enriquides de pintura fetes ab lo art que la del St.

.C. Una Capella dividida de las altras, quberta ab crucer, si entra per lo callexó dels crucers, no pot ser uberta a la Iglesia Principal com les demés, per las raons se diran en son lloch, y ab tot està en part de ... pot pendre llum derrera.

.D. Zaguan per la entrada de las capellas, pot aver sobre una tribuna o cor. Si entrerà per la escala o caragol que vuy és fet al campanar, com apar en la .K.L.

.E. Portal per las 3 capellas.

.F. Pilars o formera de la fàbrica ab que an de carregar los archs y lo demés, an de ser enriquits ab pilastras doblas, vasa y capitell, y lo demés que aporta la obra.

.G. Navada o Callaxó feta per remendo y enbelliment de la Seu, dona raó a totas parts de la Iglesia, està quberta ab sos crucers y pot ser quberta ab bòvedas, y enriquides de pintura.

.H. Dos capellas que vuy són a la Seu y no se mouran, sols sen obrí la una perque se anserta al mig de la navada, y serveix de Pasadís y és de molta importància.

.I. Capella acomodada al cap de la navada o callexó.

.K.L. Cargol del campanar y escala per anar a la tribuna.

.M. Pilastras que vuy són, y han de ser adornades per la part de la navada, per fortificasió y ajuda de la fàbrica.

.N. Paret que vuy és, la de un pilar a l'altre y no se ha de moura, per lo gran dany que causaria a la fàbrica vella y nova, y tant bé està aquí lo orgue acomodat.

.O. Rexas que tancan las Capellas.

.P. Part de la terra que resta al cementiri.

.Q. Línea del carrer.

.R. Enseyan las parets trencades.

Al centre del creuer:

Al mig de aquest creuer, necesita de un bell simbori per que la Seu sigui clara.

Al peu del plànol:

Pla Iglésia Principal

(*) La traça o plànol només té marcades amb la lletra .h. dues capelles del transsepte.

La transcripció és feta conservant la grafia de les paraules tal i com és escrita en el document original. Tot i amb això, per a una millor comprensió, s'hi ha incorporat l'accentuació i s'han marcat, quan ha estat possible, les frases.

La interpretació del que explica Pau Andreu en les cartes adreçades al seu cosí Francesc Boter, resident a Madrid, sobre la finalització del retaule major de Santa Maria, i la lectura del sermó pronunciat pel canonge Matas el dia de les Santes, 27 de juliol de 1783, han permès Lluís Adan i Ferrer i Rafael Soler i Fonrodona de documentar que el retaule, atribuït fins ara a Salvador Gurri, va ésser realitzat per Carles Moretó, i que Salvador Gurri obrà solament les imatges i el sagrari o manifestador.

Del retaule, destruït el 1938, en resten diversos plafons decoratius. Les imatges van ésser destruïdes el 1936; només en va restar la testa del Pare Etern que coronava el retaule. Tot es conserva al Museu Arxiu de Santa Maria.

EL RETAULE MAJOR DE SANTA MARIA DE MATARÓ, 1767-1783

Acabat el gran presbiteri de l'església parroquial de Santa Maria, segons el projecte que havia fet l'arquitecte milanès Ercole Torelli, calia completar la seva decoració amb la instal·lació d'un nou retaule i l'altar major.

L'onze de desembre de l'any 1767 es signà el contracte per a aquesta construcció entre el rector de Santa Maria Benet Vila i l'escultor Carles Moretó i Brugueroles, resident a Solsona. S'indicava que l'obra havia de fer-se en un termini de sis anys i es pactava el seu cost en 6.000 lliures, a pagar 500 lliures cada mig any, començant el 1r. d'octubre de 1768. L'import comprenia únicament el treball de l'escultor, ja que se li havia de facilitar fusta, pedra, claus, aiguacuit i altres materials i també s'havien de pagar a part els jornals dels mestres de cases; a més tindria casa franca i decent per a ell i la seva família i igualment magatzem. En el cas que dificultats econòmiques no permetessin d'executar l'obra, se li havien de pagar 100 lliures per la *planta* que havia fet. (1)

Carles Moretó i Brugueroles va néixer a Vic l'any 1721 i morí a Solsona l'any 1783. Del llinatge dels anomenats *moretons*, família d'escultors i arquitectes, establerts a Vic, actius durant els segles XVII, XVIII i començaments del XIX, és potser el més conegut de la nissaga i a més ha tingut la sort que es conservés intacta la seva obra al santuari del Miracle de Riner, prop de Solsona; el retaule del Miracle destaca d'entre les millors mostres del barroc català. Fou contractat l'any 1747 i Carles Moretó el deixà enllestit l'any 1758, data gravada en el medalló central del retaule. Després, el solsoní Antoni Bordons esmerçà catorze anys en els treballs de policromat i daurat. Tot i les vicissituds sofertes pel santuari, el retaule avui manté encara tot el seu esplendor inicial (2). Creiem que el mèrit d'aquest retaule determinà que s'escollís Carles Moretó per a fer el de Santa Maria en el Misteri de la Purificació.

Ens consta que Moretó visqué a la nostra ciutat durant els anys que construïa el retaule; tenia el seu domicili al carrer de Sant Francesc, on la seva esposa Magdalena morí el 30 de setembre de l'any 1768. (3)

Tot i que tenim poques dades de l'actuació de Carles Moretó ja que no es conserva el *Llibre d'Acords de l'Obra* d'aquells anys, al llibre de comptes de les Administracions de *sant Desideri i les Santes*, amb motiu de les solemnes festes celebrades l'any 1772, per a la recepció de les relíquies insignes de les santes Juliana i Semproniana, procedents del monestir de Sant Cugat del Vallès trobem, entre les despeses, la següent anotació: *Per un regalo que se feu als Srs. Carlos Morató y Francesc Morató, germans, Esculptors y constructors del Altar Major de la Iglésia Parroquial, per sos treballs per adornar y empaliar los dits Altar e Iglésia en las Festas de las Santas, 30 lliures.* (4) D'aquesta decoració

s'han conservat els plafons de cartró pintat que ornaven les pilastres de la nau de l'església, actualment exposats a la Secció Santes del Museu Arxiu de Santa Maria.

Ja hem manifestat que no tenim el *Llibre d'Acords de l'Obra* d'aquells anys, però una nova lectura del llibre *Cartes d'un mestre veler (1770-1794)*, de l'historiador mataroní Sr. Antoni Martí i Coll -obra guardonada amb el Premi Iluro 1966-, en la qual l'autor comenta les cartes de Pau Andreu i presenta, de forma amena i documentada, la vida del Mataró d'aquell temps, ens ha donat una valuosa informació sobre la Junta d'Obra de Santa Maria, que supleix la manca del llibre esmentat. (5)

L'amabilitat del Sr. Esteve Martí i Coll, propietari del *Copiador de Cartas de Pau Andreu*, ens ha permès de completar el coneixement de tot allò que Pau Andreu informava al seu cosí Francesc Boter, també mataroní, resident a Madrid, en els fragments de trenta-dues cartes, datades entre el 24 de desembre de 1774 i el 24 de juliol de 1779. De manera confidencial, i des de dins de l'Obra, de la qual ambdós foren membres, Pau Andreu explica al seu cosí les disputes a l'Ajuntament pels nomenaments dels *Obrers*, la situació econòmica de l'església, sempre amb dificultats, i els treballs que es van fent en el retaule major de Santa Maria. (6)

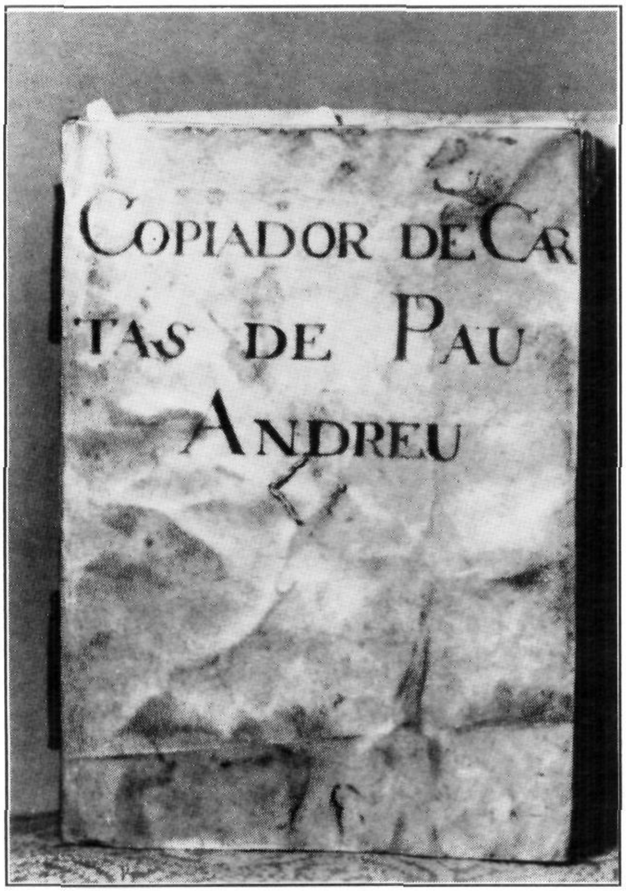

Copiador de cartes de Pau Andreu i Casals (Propietat del senyor Esteve Martí i Coll)

Aquestes informacions ens donen la clau per conèixer les causes que motivaren el rebuig de les imatges que, per al retaule, havia fet Carles Moretó, la nova disposició del presbiteri, amb el cor, els nous altar i sagrari o manifestador, i el perquè de les imatges encarregades a Salvador Gurri. Tot i la poca informació que ens dóna el *Llibre de Comptes*, amb les cartes de Pau Andreu, i amb el sermó pronunciat pel canonge mataroní Dr. Jaume Matas, el dia de les Santes de l'any 1783 (7), tenim uns testimonis clars i valuosos que ens donen a conèixer la història del retaule major de Santa Maria, els darrers anys del contracte amb Carles Moretó, la fi dels seus treballs, i l'execució de les noves imatges i del tabernacle o sagrari expositor, obra de Salvador Gurri.

Per Pau Andreu sabem que l'any 1775 Moretó havia quasi acabat el retaule, ja que escriu *lo bó que feia lo retaula iluminat ab més de 300 ciris*, en les festes de les Santes d'aquell any (29 juliol 1775); poc després diu també que *la obra de detràs del Altar Major està concluhint per instants, en quan a cosa de fusta y fuster* (26 octubre 1776).

L'abril de 1777 ja eren fetes les imatges del Misteri de la Purificació i la Mesa del Tabernacle, cosa que veiem confirmada en l'oferta de Francesc Boter de donar 300 lliures per al corresponent policromat i daurat (19 abril 1777).

En aquest moment és quan trobem les primeres insinuacions contra les imatges que havia fet Carles Moretó. Pau Andreu indica que *may ditas Imatges poden causar devoció per més or que sels pose sobra, ni per més encarnació que sels pose a la cara y mans*, la causa principal, segons diu, era *per ser demasiadament xicas*. Explica que *el Poble està molt disgustat*, i indica que si pogués disposar lliurement de les 300 lliures *no faria altra cosa que enviar a buscar un de dos grans estatutaris que hi ha a Barcelona* (31 maig 1777).

Pocs dies després presenta també les seves al·legacions respecte al Sagrari, en la qual cosa coincideix amb el seu cosí Boter, interessat sempre en aquest tema (10 gener 1778).

En la carta del 21 de març de 1778 dóna la notícia que, gràcies al donatiu rebut de Francesc

Testa de Maria, que formava part del grup escultòric del Misteri de la Purificació al retaule de Santa Maria.

Escultura de Carles Moretó que figurava en el grup escultòric del Misteri de la Purificació al restaule de Santa Maria. Representa Simeó portant el vel en l'actitud de sostenir la imatge de l'Infant Jesús que no s'ha conservat.

Boter, s'ha pogut pagar *lo que faltava a lo Esculptor que féu lo retaula, que ja no se deu un maravedís*. Carles Moretó, per tant, havia finalitzat el seu treball al retaule, deixant-lo a punt de fer el daurat i policromat, i havia cobrat tot el que se li devia. Per consegüent, ja no existia cap impediment perquè la Junta d'Obra actués amb plena llibertat. En la mateixa carta Pau Andreu diu que *ja està quasi decidit fer nova la Imatge de Maria Santíssima, per ser lo* ***objecte principal*** *del Altar*.

Aquestes darreres paraules ens indiquen clarament el motiu pel qual foren rebutjades les imatges de Moretó, que havia obrat, tal com se li havia encarregat, un grup escultòric representant el Misteri de la Purificació i, per tant, en el grup figuraven Simeó, esculturat a la manera barroca, amb les vestidures sacerdotals, tenint l'infant Jesús als braços; Maria, contemplant l'escena, meditant les paraules que acabava de dir-li l'ancià *una espasa de dolor traspassarà el teu cor*; sant Josep, portant les tórtores de l'ofrena, i la profetessa Anna. Evidentment, per a posar totes aquestes figures a la fornícula central del retaule no podien ser de grans dimensions. La imatge més espectacular, per la seva indumentària i per portar en els seus braços l'Infant, era la de Simeó, sortosament conservada al Museu Arxiu, on també hi ha la testa de Maria, que havia de quedar com les altres imatges a segon terme. Dues altres imatges d'aquest grup foren col·locades sobre la cornisa de l'altar del Sant Crist i destruïdes l'any 1936 juntament amb l'altar. El fet que Maria no fos suficientment destacada no agradà Pau Andreu que, com hem vist, considerava que la seva imatge havia de ser *lo objecte principal del retaule*.

Havien ja passat onze anys de l'encàrrec fet a Carles Moretó i, tot i que el retaule construït era del tipus que Martinell qualifica com a *Composicions Unitàries*, en la darrera fase dels retaules barrocs, caracteritzada per tenir una única fornícula central, quan més sumptuosa millor, per estatjar la figura principal del retaule, tendència que s'anà confirmant i seguí després en el barroc acadèmic, el grup escultòric de Moretó incorporava un barroquisme totalment superat en aquell moment, cosa que, sens dubte, influí en la idea de fer una nova i monumental imatge de Maria.

Insistint en aquest tema, Pau Andreu invoca en diverses ocasions l'opinió del poble, encara que pensem que en aquella època de la Il·lustració en realitat qui dominava la situació era el grup de persones influents, que havien vist obres de tendència més unitària, com la mo-

Relleu de Joan Grau (1642) al Museu Comarcal de Manresa. D'aquesta forma presentava el barroc el Misteri de la Purificació o Presentació de Jesús al temple.

numental imatge de l'Assumpta, a Santa Maria del Mar, de Barcelona, obra de Salvador Gurri. Més endavant veurem que el bisbe de Barcelona Gavino de Valladares també era partidari d'aquesta tendència ja que, en disposar que es posin les imatges de les Santes Juliana i Semproniana a l'altar major, les fa col·locar agenollades als peus de Maria, de manera que quedi ben destacada la titular de la parròquia, *objecte principal* del retaule major.

Per la carta del 17 de juliol de 1779 sabem que entrà com a *obrer* el Sr. Salvador Massot i Portell, ciutadà honrat i persona influent i de prestigi, *que és columna ferma, molta part del dia al Presbiteri, y té lumen per dirigir la nova obra que se fa de remourer lo Altar Major*. Aquesta remoció de l'altar havia estat interpretada tradicionalment com si s'hagués desfet tot el retaule de Carles Moretó, cosa totalment impossible pel temps que hauria requerit fer-lo de nou i per la situació econòmica de l'obra. Va contribuir a la confusió el fet que, a l'època, s'utilitzaven com a sinònims les paraules altar i retaule. La prova del precari estat econòmic la tenim en la mateixa carta, que diu *la llàstima és sent la Obra tan pobre que desitjaria se animàs Vm.a socorrela com acostuma*.

Aquesta pobresa de l'Obra es veu reflectida també en l'acta de la reunió celebrada a Santa Maria el 21 de juliol de 1779, acta que fou incorporada a la de la sessió del Consell Municipal del 14 d'agost del mateix any, que ens confirma que s'havia desmuntat l'altar major, amb les seves grades, i el sagrari o manifestador que Carles Moretó havia construït formant unitat amb el retaule, al fons del presbiteri, tal com podem veure en altres retaules de l'època, especialment en el del Miracle, obra del mateix escultor.

Havia convocat la reunió el Dr. Damià Sumalla, rector de Santa Maria, i hi assistiren els senyors Salvador Serra, regidor, Antoni Torras i Mataró i Llorenç Maresme, diputats comissionats del Molt Il·lustre Ajuntament, Don Angel Martínez de Velarde i Don Magí de Vilallonga, síndics de la ciutat, i com a *obrers* de l'església els senyors Salvador Massot i Portell, Llorenç Ros i Pau Andreu. Els fou proposat *si los aparexia bé lo Altar Major de la Iglésia en lo modo que novament se havia posat, arrimat a la paret y ab la figura que per Salvador Gurri, Esculptor de Barcelona, se ha collocat*, i s'aprovà *lo fins vuy practicat, y que se continui la obra, a gastos de la Administració de la Obra de la Iglésia.* Com hem dit, la pobresa de l'obra es posà de manifest en aquesta reunió, ja que consta en acta que l'Obra va demanar a l'Administració de les Santes, com a préstec, les quantitats que tenia recollides per fer l'altar que havien projectat. (8)

Pau Andreu ens informa també de la manca de cabals en la carta del 31 de juliol del mateix any, en la qual demana a Francesc Boter si pagaria una tercera part de les despeses que costaria de *fer Maria Santísima, ab son trono de àngels.* En les darreres cartes insisteix parlant del sagrari, obra predilecta de Francesc Boter, per al qual es reservaven 200 lliures. Aquest sagrari o manifestador havia de ser com el de San Isidro, a Madrid, obra del gran arquitecte del segle XVII Ventura Rodríguez, de clara tendència vers el neoclassicisme. Es tractava d'un templet amb cúpula sostinguda per columnes coríntíes, tal com les feia Gurri en les seves obres, contrastant amb les barroques del retaule, que havia fet anteriorment Carles Moretó (24 juliol 1779).

En un document notarial signat per Salvador Gurri, el 29 de novembre de l'any 1781, reconeix haver rebut 350 lliures, a compte de les 1.063 lliures 3 sous i 6 diners, preu ajustat *per la construcció y fàbrica de la Mesa, Gradas, Sagrari y sos quadros, del Retaula Major de la Parroquial Iglésia.* (9) No tenim altres notícies d'aquestes

SERMON
QUE
EN EL PRIMER DIA
DE LAS SOLEMNES FIESTAS,
QUE DEDICó LA MUY ILUSTRE CIUDAD
DE MATARÓ
A SUS INCLITAS HIJAS LAS SANTAS VIRGINES,
Y MARTYRES
JULIANA, Y SEMPRONIANA,
CON MOTIVO DE LA SOLEMNE COLOCACION DE SUS Insignes Reliquias en el Altar mayor de aquella Parroquial Iglesia,
PREDICó
EL ILUSTRE Sr. Dr. Dn. JAIME MATAS CANONIGO Lectoral de la Santa Iglesia de Barcelona.
El dia 27. de Julio del año 1783.
CON LICENCIA
MATARó : Por JUAN ABADAL Impresor, y Librero.

SERMON,
QUE
EN EL SEGUNDO DIA
DE LA SOLEMNE
TRANSLACION
DE LAS INSIGNES RELIQUIAS DE LAS SANTAS
VIRGINES, I MARTYRES
JULIANA, I SEMPRONIANA
DEL
ALTAR INTERINO EN QUE ESTAVAN, AL ALTAR mayor de la Iglesia Parroquial de la Ciudad de Mataró
DIJO
*EL M. Rdo.**** SACERDOTE DE LA CONGREGACION de la Mision.*
CON LICENCIA DE LOS SUPERIORES.
MATARó : Por JUAN ABADAL Impresor, i Librero calle de la Riera.

SERMON
QUE
EN LAS FIESTAS CELEBRADAS
EN LA MUY ILUSTRE CIUDAD
DE MATARÓ
CON MOTIVO DE LA SOLEMNE COLOCACION DE LAS
INSIGNES RELIQUIAS DE SUS SANTAS PATRICIAS
JULIANA, Y SEMPRONIANA,
EN EL ALTAR MAYOR DE SU PARROQUIAL IGLESIA
PREDICó
En el tercer dia dedicado à obsequio de la Titular y Patrona de la misma Ciudad la
VIRGEN MARIA
EN EL MISTERIO DE SU PURIFICACION
El Dr. Juan Bautista Plana Presbytero Beneficiado de la Parroquial Iglesia de San Pedro de las Puellas en la Ciudad de Barcelona.
En el dia 29. de Julio de 1783.
CON LICENCIA
MATARó : Por Juan Abadal Impresor, y Librero.

Sermons que foren pronunciats en les festes de les Santes de l'any 1883.

obres, únicament coneixem les quantitats pagades als fusters fins a l'any 1783. En les festes de les Santes, que excepcionalment aquest any duraren tres dies amb motiu del solemne trasllat de les relíquies insignes de Juliana i Semproniana, al lloc que se'ls havia destinat en el retaule major, també es celebrava la col·locació de la nova imatge de Maria, titular de l'església, amb les Santes agenollades als seus peus, imatges fetes per Salvador Gurri, així com també el nou tabernacle que ens consta que ja s'havia col·locat sobre l'altar major.

Ens ho expliquen ben clarament els tres sermons, impresos per Joan Abadal, pronunciats, el primer pel canonge lectoral de Barcelona, el Dr. Jaume Matas, mataroní; el segon pel Pare Camín, que es presenta com *un sacerdote de la Misión*, i el tercer dedicat a la Purificació de Maria, pel Dr. Joan Plana, també mataroní, beneficiat de Sant Pere de les Puelles de Barcelona. (10)

A més dels oficis del 27 i 28 de juliol, que es celebraven cada any, el dia 29 es cantà una Salve solemne, com la que es cantava cada any en la solemnitat de la Candelera. (11)

Com corresponia a una ciutat, cap de corregiment, i en unes grans solemnitats, s'imprimiren els sermons en castellà, llengua que el baró de Maldà anomenava *la llengua del Catastro*. El Dr. Matas en el seu sermó exposa amb detall tot el que s'havia fet *en el breve tiempo de 4 años calamitosos y de guerra, con los solos escazos caudales de la Obra de la Iglesia y diarias limosnas de los Devotos de las Santas*. Elogia la *Bella, majestuosa Imagen de Maria, que veis ocupar el centro de este nuevo y sumptuoso Altar Mayor... junto con Maria las bellísimas Imágenes de dos esclarecidas Vírgenes, cuyas Sagradas Reliquias ocupan tan visible y distinguido lugar.*

Valora favorablement el retaule que havia construït Carles Moretó, *iba levantándose la costosa fábrica de un suntuosísimo Altar Mayor* i diu també que *en vísperas de verse completa la obra, amaneció el suspirado feliz dia*, referint-se a l'any 1772, quan arribaren a Mataró les relíquies de les Santes. Explica que, passades aquelles festes, l'urna de les sagrades relíquies *fue depositada en un ajeno y reducido Camarín*, a la capella de Sant Desideri, i indica que hi havia diverses propostes per a fer una capella de les Santes, però que sorgiren dificultats insuperables. I que quan s'havia arribat a un acord, acceptat per tothom, el vaixell que portava de Gènova els marbres i jaspis per a fer el nou altar, sofrí un naufragi, anat tot al fons del mar.

I segueix dient *hasta aquí ninguno de los mataronenses se imaginava que hubiesen de colocarse, junto con María, en este nuevo nicho, las Sagradas Reliquias de sus Compatricias, quando plugo a Dios que lo tenia así resuelto... por voz de nuestro dignísimo Prelado el Ilmo. Sr. D. Gavino de Valladares... insinuó seria muy del agrado de Dios, colocarlas en el principal Altar.* Aquesta resolució del bisbe fou portada a terme aquell 27 de juliol de 1783, amb el fervor dels mataronins.

En el sermó ens parla també del *hermoso y rico Tabernáculo* i del cor, *fabricado al parecer, según el modelo que manifestó el Cielo a San*

Juan en el Apocalipsi, puestos alrededor del Trono los Venerables Sacerdotes que desde sus sillas devotamente adoran y cantan nuevos cánticos a Dios y al Divino Cordero. Com era usual en aquell temps, el cor devia estar, fins aquell moment, col·locat al centre de la nau de l'església.

El sermó del segon dia de les festes, el del dia 28, com era costum, fou dedicat a les relíquies de les Santes i el pare Camín tractà de conveniència i necessitat del seu culte. El tercer dia, extraordinari aquell any, predicà el Dr. Plana dedicant el seu sermó a Maria en el Misteri de la Purificació, destacant que la nova imatge fou exaltada en un eminent i primorós tron de presidència sobre la ciutat, tenint associades les imatges de Juliana i Semproniana.

De les paraules d'aquests predicadors es dedueix clarament que l'any 1783 ja eren col.locades al retaule de Carles Moretó les noves imatges que havia fet Salvador Gurri. També s'havia enllestit la nova situació del cor i posat l'altar major més avançat, amb el seu sagrari o manifestador, que d'aquesta forma quedava més visible dels fidels, contrastant amb la primitiva disposició de Carles Moretó, que l'havia col·locat al fons del presbiteri, unit al retaule.

La comparació del retaule de Mataró amb el de Santa Maria del Miracle ens demostra que ambdós eren fets per la mateixa mà; les rocalles dels plafons són del mateix tipus i les columnes són d'un barroquisme que no havia utilitzat mai Salvador Gurri, qui, com podem veure per les columnetes del sagrari, emprava l'estil corinti, amb el fust net, sense ornamentacions daurades al terç inferior, ni corones ni flors.

El retaule de Mataró, de tendència més unitària que el del Miracle, no tenia les peanyes amb les imatges entre les columnes, ni una decoració barroca tan exuberant. Havien passat més de trenta anys entre la construcció del retaule del Miracle i la intervenció de Gurri al retaule de Mataró, en època d'un barroc més acadèmic.

L'any 1783 quedaven encara per fer obres als costats del presbiteri, el daurat i la policromia del retaule, la col·locació del grup escultòric del Pare Etern i els grans quadres dedicats a les Santes, però tot el conjunt de l'altar, amb el sagrari o manifestador, el cor, les imatges de Maria i de les Santes i el petit cambril per a les relíquies, ja estava situat de la mateixa forma que subsistí fins a la lamentable destrucció de l'any 1938.

En morir el canonge Jaume Matas, l'Obra li dedicà un funeral el 29 de desembre de 1786, i a la seva memòria féu gravar, per Pere Pasqual Moles, el conegut dibuix de Pere Pau Montanya representant Maria, en el misteri de la Purificació, agenollades a cada costat les Santes Juliana i Semproniana, i als peus de Maria el petit cambril per a les relíquies. Al peu del gravat s'indica *Salvador Gurri lo executó en escultura*; observem que hi ha únicament les imatges i el cambril, sense cap referència a la resta del retaule, obra de Carles Moretó.

En el llibre de caixa trobem un pagament de 186 lliures 13 sous i 4 diners, fet el 20 de maig de 1787, a Pere Pasqual Moles per gravar la *làmina* i, més endavant, el 20 d'octubre de 1796, es pagaren a Salvador Gurri 19 lliures 10 sous per *200 Estampas de las Santas que tirà lo Sr. Dn. Pere Pau Molas.* (12)

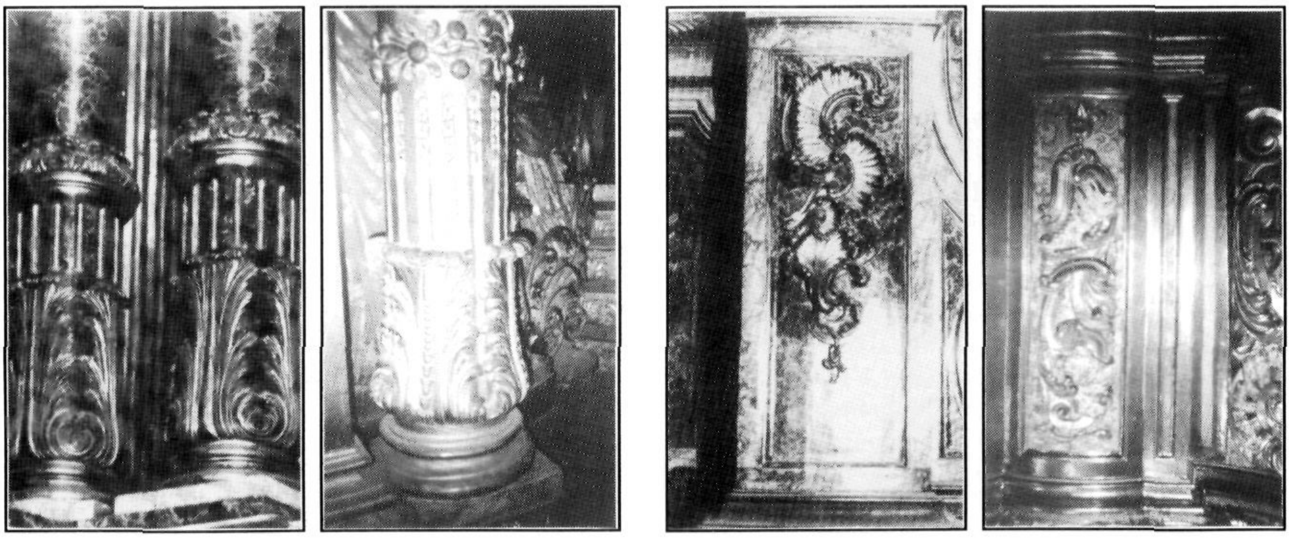

Columnes i rocalles del retaule de Carles Moretó al santuari del Miracle de Riner (Solsona).
El mateix tipus de columna i rocalles al retaule de Santa Maria de Mataró.

Gravat de P.P. Moles segons dibuix de P.P. Montanya, amb les imatges i el cambril on fou col·locada l'urna de les relíquies de les Santes. Al peu s'indica "Salvador Gurri lo inventó i executó en escultura".

No avançarem més en l'estudi de l'obra de Salvador Gurri, ni en la dels seus col·laboradors, els escultors mataronins Diego Serra i Antoni Cabot, ni tampoc en la dels pintors i dauradors que acabaren el retaule per ser un tema prou conegut i documentat. Però és evident i podem afirmar que es conservà el retaule que havia fet Carles Moretó entre els anys 1767-1778, del qual foren únicament rebutjades les imatges del Misteri de la Purificació i l'altar, amb el sagrari o manifestador, que Moretó havia construït incorporat al retaule, al fons del presbiteri.

Per comprendre tot el que en aquells anys passava a Mataró, i més concretament a Santa Maria, ens han estat d'un gran valor les cartes de Pau Andreu. Per això fem nostre el judici del bon amic i col·laborador Sr. Antoni Martí.

Les cartes del mestre veler ens interessen per la seva ingenuïtat i sinceritat i a l'ensems ens traslladen vers uns temps i uns problemes, en part superats, com si els revisquéssim, ressuscitant, de veritat, petites històries que sumades ens poden servir per a conèixer més bé la gran història del poble. (13)

D'ara endavant en parlar de l'enyorat retaule major de la Basílica de Santa Maria de Mataró, si volem fer-ho amb justícia, hem de dir: **El Retaule de Carles Moretó, amb les imatges de Salvador Gurri**.

Lluís Adan i Ferrer
Rafael Soler i Fonrodona

Retaule de Santa Maria, destruït l'any 1938.

NOTES.

1.- Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Protocols notarials de Mataró (PNM). Sèrie 814. Notari Josep Serra, 11 de març de 1767.

2.- BARAUT, Cebrià. *Santa Maria del Miracle*. Publicacions Abadia de Montserrat, 3a. edició, 1990.

3.- Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró (MASMM). *Llibre de Funerària i Cantars*, núm. 28, 30 de setembre de 1768.

4.- MASMM. Esg. 7. F20. *Comptes Administracions Sant Desideri i Santes 1769-1808.*

5.- MARTÍ i COLL, Antoni. *Cartes d'un Mestre Veler (1770-1794)*. Premi Iluro 1966. Caixa d'Estalvis de Mataró, 1967.

6.- Del *Copiador de Cartes de Pau Andreu* hem extractat tot el que es refereix a Santa Maria. Encara que molts d'aquests fragments són citats per Martí en l'obra esmentada, indiquem únicament la data de la carta.

7.- MATAS, Dr. Dn. Jaime. *Sermón que en el primer dia de las solemnes fiestas que dedició la Muy Ilustre Ciudad de Mataró a sus ínclitas hijas las Santas Vírgenes y Mártires Juliana y Semproniana... el 27 de julio de 1783. Mataró, Juan Abadal, impresor y Librero.*

8.- Arxiu Municipal de Mataró. Llibre 22. *Acords del Consell 1778-1780.* Sessió 14 agost 1779 (citat per Martí en l'obra esmentada).

9.- ACA. PNM. Sèrie 925. Notari Antoni Torras i Mataró, 29 de novembre de 1783.

10.- MASMM. Esg. 2. *Arxiu del Rector*. Plec núm. 26.

11.- MASMM. *Llibre de Funerària i Cantars*. Num. 31, 29 de juliol de 1783.

12.- MASMM. Esg. 7. F20. *Comptes...*

13.- MARTÍ i COLL, A. *Obra cit.*, p. 89.

DOCUMENTACIÓ

La commemoració dels cinquanta anys del Museu Arxiu de Santa Maria fa avinent de reproduir tres treballs de Lluís Ferrer i Clariana, fundador i primer director de la institució. Tots tres aporten dades sobre els inicis i els primers temps del Museu Arxiu, anomenat aleshores Museu Arxiu Histórico-arxiprestal de Santa Maria.

El primer dels treballs va ésser publicat a la revista *MVSEV*, publicació del Museu Municipal de Mataró, data març-abril de 1946. Correspon, per tant, a l'època de la inauguració de les primeres instal·lacions. Va ésser escrit, com indica el propi text, amb *la doble finalitat de divulgació i fixació escrita de dades.*

El segon és una crònica dels deu primers anys d'actuació de l'Obra de Sant Francesc, associació religiosa, creada bàsicament per a la salvaguarda, estudi i restauració del patrimoni cultural de tipus religiós, de Mataró i d'una part de la comarca, afectat per la revolució i la guerra. L'Obra de Sant Francesc i el Museu Arxiu de Santa Maria eren vinculats orgànicament. Va ésser publicada l'any 1956, al número extraordinari del periòdic *MATARÓ*, commemoratiu del Primer Centenari de la premsa mataronina. No és signada, però tot fa suposar que va ésser redactada per Lluís Ferrer i Clariana. I la publiquem traduïda al català, perquè sense cap mena de dubte hauria estat escrita en català en situació de normalitat i llibertat.

El tercer reprodueix unes notes mecanografiades que el propi Lluís Ferrer i Clariana va lliurar a l'Arxiu Municipal i que, l'any 1974, l'aleshores arxivera, Sra. Cristina Ferrés, va facilitar al Museu Arxiu. Datades el 4 d'octubre de 1959, expliquen la fundació del Museu Arxiu i inclouen, bàsicament, l'inventari de l'arxiu.

Hem incorporat notes als tres treballs. Considerem que el temps transcorregut des de la seva redacció les fa necessàries.

Com a annex, publiquem també la relació de les publicacions de l'Obra de Sant Francesc i el Museu Arxiu de Santa Maria en la seva primera època.

EL MUSEU I ARXIU PARROQUIAL DE SANTA MARIA

Ens ha semblat oportú de donar a conèixer als amics de la història local i en les acollidores pàgines de *MVSEV* l'origen i el desenvolupament del Museu i Arxiu Parroquial de Santa Maria, assolint amb això la doble finalitat de divulgació i fixació escrita de dades per evitar en èpoques futures possibles embrulls que sempre s'escauen quan les coses són tractades a mitges o confiades a la relació verbal.

Alguns anys abans de la guerra, el reverend Dr. Fèlix Castellà i el Sr. Josep Cateura tingueren ja la iniciativa de crear un Museu Parroquial. Comptaven llavors amb bastant material i no hauria estat difícil d'aplegar-ne més, çò que hauria permès una instal·lació bastant interessant d'art religiós. Entre el fons d'obres que tenien a l'abast figurava un dipòsit que estava en les voltes de la Capella de Sant Elm i de la Sala de l'Administració de la Capella del Sagrament Vell (1). En aquest lloc hi havia un bonic i interessant tabernacle barroc per l'estil del de la Confraria del Roser, que degué pertànyer a la Confraria de Sant Isidre, quan aquesta celebrava processons. Igualment hi havia una imatge de Crist, jacent en el Sepulcre, que portava cabellera postissa a l'estil del Sant Crist del segle XVIII, una Creu dels Improperis, més antiga que la de la Venerable Congregació dels Dolors, una capçalera de misteri d'estil sembla plateresc, decorada a la plata, una imatge jacent de sant Aleix en talla, altra de sant Bru, també jacent en talla, una imatge de sant Homobò, antic patró del Gremi de Sastres i cinc figures de l'antic misteri dels corders. En la Cripta dels Dolors hi havia també una imatge de la Verge –aparentava del Roser– sense decoració i sense la peça de la cara, però de bona factura i d'estil barroc i encara altres peces de restes iconogràfiques. Malgrat tot, aquest intent de Museu no tirà endavant i calgué passar la dura prova de la revolució, perquè fos un fet.

La primera peça notable d'art religiós antic que posseí el Museu fou la Creu de nacre de la Candelera i les Santes, de finals del segle XVIII,

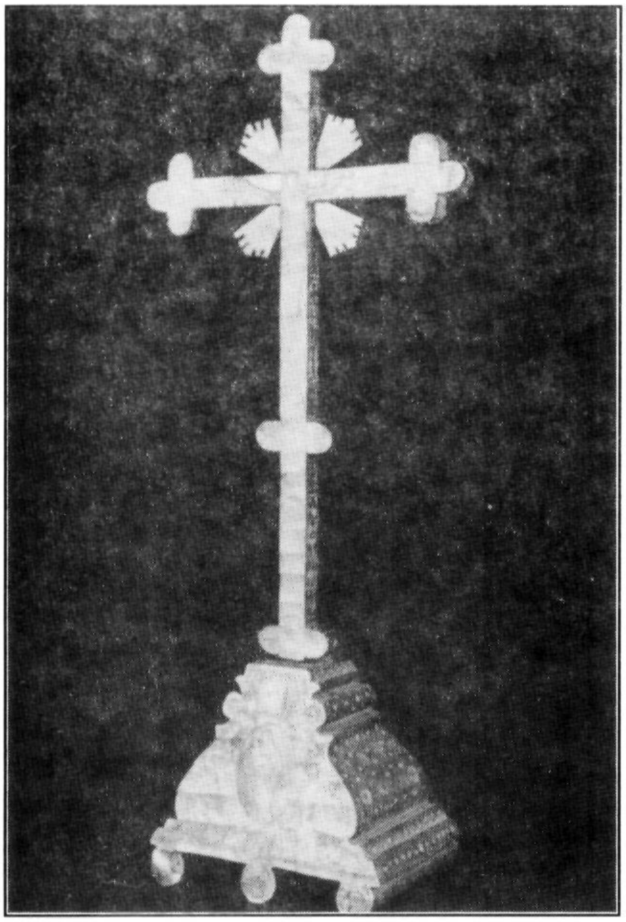

Creu amb la Mare de Déu Candelera i les Santes (segle XVIII). Fotografia Manent.

la qual fou trobada en el mateix temple de Santa Maria el dia 1 de febrer de 1939, o sia la vigília de la festa de la Mare de Déu Candelera, titular del temple, en qual dia tingué lloc la cerimònia de la reconciliació del Temple. Aquesta Creu romangué sempre en el temple, junt amb unes pintures al tremp, al·legòriques de la vida de les Santes, que es posaren en les columnes de l'església l'any 1772, quan l'arribada de les relíquies, i que es tornaren a exhibir l'any 1904 per les festes del XVI Centenari del seu gloriós martiri (2).

Seguidament es recuperà una part interessantíssima dels antics arxius de la Comunitat i de la Rectoria, de l'Obra i de les Confraries, tot el qual vingué principalment de tres procedències diferents.

El primitiu emplaçament de l'Arxiu i Museu fou la Sala de la Lliga de Perseverança, en els baixos de la Rectoria vella (3), on s'instal·là ja algun quadre i les testes de tres imatges que havien format part del retaule de Moretó, anterior al de Gurri, que fou destruït per no haver agradat (4). D'aquest lloc es traslladà a una dependència que es troba en la planta descrita, però entrant a mà esquerra; aquesta estança també fou provisional, puix poc temps després s'instal·là en la Sala de Juntes, o d'Administració, del Roser.

Durant el llarg temps que romangué en aquesta Sala, hi figurà la testa de la imatge del Pare Etern, obra de Gurri, que coronava el retaule major, i la monumental Creu processional, d'estil gòtic i d'argent, la qual data de principis del segle XVII. També fou en aquest temps quan es construïren els tres armaris-vitrina que posseeix actualment el Museu Arxiu; igualment s'iniciaren llavors les tasques de tria, classificació i condicionament dels pergamins i lligalls de l'Arxiu.

Durant les reformes de la Sagristia es produí l'importantíssim descobriment arqueològic d'un capitell visigòtic, de la mateixa pedra i qualitat que algunes de les ares del temple romà-pagà, el qual pot datar-se dels segles V al VIII. Aquesta magnífica peça serví molts anys com a pica-rentamans en la Sagristia. Degudament estudiada pel nostre il·lustre patrici, En Josep Puig i Cadafalch,

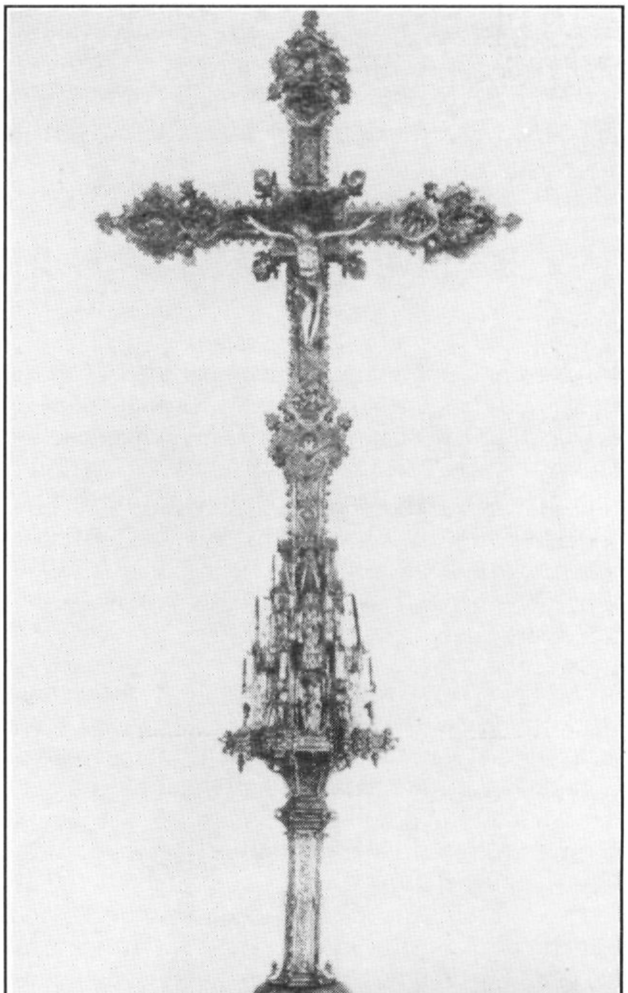

Creu parroquial de Santa Maria. Gabriel Ramon, argenter (1611).

Imposta de tradició bizantina, que serví de pica a la Sagristia de Santa Maria, quan era situada al Museu Municipal de Mataró d'acord amb la proposta de Josep Puig i Cadafalch. Avui és a la Sala de Síntesi del Museu Comarcal. Fotografia Lluís Pérez.

es constatà que podia molt bé pertànyer a un temple basilical de tres naus, que hauria estat tal vegada el primer temple cristià d'Iluro. Encara que en principi es pensà d'instal·lar-la en el Museu Parroquial es deixà córrer la idea per oferir-la en dipòsit al Museu de la Ciutat, creient ésser el lloc adequat per a la seva instal·lació, la qual fou verificada segons el projecte del Sr. Puig (5). En aquestes obres de la sagristia aparegué també una petita espitllera del temple romànic, la qual, després d'ésser desempotrada, fou col·locada en el temple de Sant Martí de Mata, que així pogué reconstruir la que havia perdut en la devastació de 1936. També aparegueren en els murs del cos d'edifici de la Sagristia, que és de la primera meitat del segle XVIII, diferents fragments de pedra del temple gòtic –columnes vuitavades, arcs de creueria, etc.– i dues mènsules, que foren instal.lades en 1948 en la Capella de la Verge del Roser, en l'Església sufragània de Sant Miquel de Mata; les mènsules procedien també del temple gòtic de Santa Maria.

Acabades que foren les referides millores, el reverend Sr. Arxiprest destinà per a emplaçament del Museu i Arxiu l'antiga Sala de l'Arxiu de la Comunitat, al pis de sobre de la Sagristia, on ja anteriorment l'Administració de les Santes hi havia muntat el monumental armari on guarda les urnes de les relíquies de nostres Patrones i els rics ornaments del seu culte, estrenats el 1904 (6). Aquesta nova i definitiva instal·lació fou inaugurada en la diada de la Candelera de l'any 1946.

En aquesta Sala, de més vastes proporcions que les anteriors, es pogué posar tota la col·lecció de quadres i imatges que integren el Museu. El fons fou augmentat per l'aportació de la Confraria del Roser, dipositar-hi el magnífic tabernacle de les processons amb la Verge del Roser d'argent i les imatges de sant Domènec i sant Raimon de Penyafort (7).

Figuren també en aquest Museu dues pedres, d'uns 84 cm de llarg, per 17 d'ample, on hi ha gravades una Creu amb una banderola i dintre d'ella la lletra A, *formant tot plegat l'anagrama de l'Agnus Dei*, símbol que, estant vinculat al culte de sant Joan Baptista, podria molt ben ésser que fos del primitiu altar de dit sant; de totes formes, aquests baixos relleus són de marcada època romànica i a aquest temple degueren pertànyer. Aparegueren com a pedres de marc de la tomba de l'Il·lustre Dr. Don Joan de Palau, en l'actual Cape-

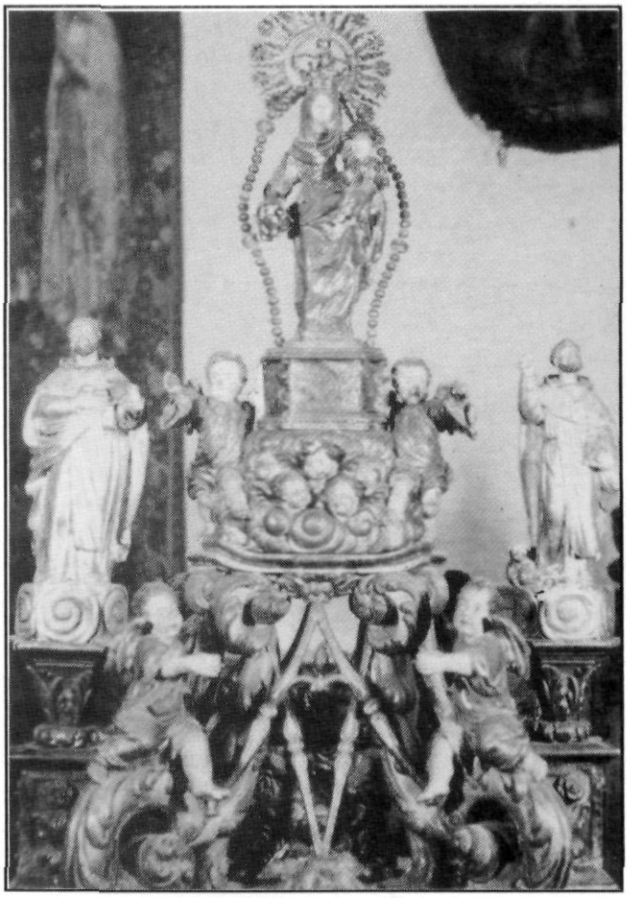

Tabernacle del Roser, situat a la Sala de l'Arxiu.

lla de les Santes, en ésser dita sepultura destapada per remoure-la i centrar-la bé, amb motiu de les obres de restauració. Poden datar-se entre els segles XI i XIII (8).

Quant a l'Arxiu, actualment en curs de classificació, els documents més antics són uns pergamins del segle XIII. Força notables són els volums dels *Dietaris de Funerària*, de la Comunitat de Preveres, de principi del segle XVII i, amb algunes pèrdues, fins al segle XIX, els plecs de l'Arxiu de la Rectoria, les Butlles del Roser i els títols de Confraries.

A mida que les possibilitats ho permetin, es pensa en la instal·lació de noves vitrines al centre de la Sala, per a ornaments notables i llibres interessants de l'Arxiu, i així mateix completar la instal·lació amb un Inventari gràfic de tot el que contenia la Basílica el 1936, i a més conservar gravats, goigs i plànols de totes les èpoques anteriors.

El Museu i Arxiu Parroquial està confiat a l'*Obra de Sant Francesc*, la qual hi resideix oficialment; aquesta entitat vetlla per l'estudi i conservació del patrimoni artístico-religiós de l'Arxiprestat de Santa Maria. De la seva fundació i activitats, en tractarem, ajudant Déu, un altre dia.

Lluís Ferrer i Clariana

NOTES.

1.- L'antiga capella de Sant Elm és avui la capella de Sant Antoni. La Sala de l'Administració de la capella del Sagrament és ara integrada a la Secció Santes, planta primer pis, del Museu Arxiu. L'accés a les voltes de sobre l'actual capella de Sant Antoni és precisament per la planta primer pis de la Secció Santes del Museu Arxiu.

2.- La Creu i les pintures són exposades actualment a la Secció Santes del Museu Arxiu.

3.- La Sala de la Lliga de Perseverança, als baixos de la Rectoria vella, és avui el despatx parroquial.

4.- Amb referència al retaule de Carles Moretó i a la intervenció de Salvador Gurri, ens hem de remetre a l'article *El retaule major de Santa Maria de Mataró, 1767-1783*, de Lluís Adan i Ferrer i Rafael Soler i Fonrodona, que es publica en aquest número dels *FULLS* i que aclareix definitivament la qüestió.

5.- La imposta visigòtica de Santa Maria és ara exhibida a la Sala de Síntesi del Museu Comarcal del Maresme.

6.- Avui, tant les urnes, com els ornaments, són conservats a la Secció Santes del Museu Arxiu.

7.- L'original esmenta sant Pius V i no pas sant Raimon.

El tabernacle es conserva avui al Museu Arxiu, secció del Roser.

8.- Una de les dues pedres és ara a la cripta dels Dolors.

Transcripció i notes:
M. S. i P.

L'OBRA DE SANT FRANCESC. CRÒNICA DELS DEU PRIMERS ANYS D'ACTUACIÓ

A) **Antecedents, entitat precursora.**

El 1939, gairebé destruït totalment el patrimoni artístic i cultural de l'església a causa del vendaval revolucionari de l'època, ens reunírem uns amics amb la triple intenció de restaurar el temple de Sant Martí de Mata –per a la mateixa finalitat havíem ja treballat els anys 1933-1934 amb la benemèrita Agrupació Científico-Excursionista del C.C. de Mataró–, el convent de les religioses Caputxines i la capella de sant Desideri de la Basílica Parroquial de Santa Maria.

Una de les primeres activitats va ésser la restauració parcial d'una creu amb incrustacions de nacre, recuperada en la pròpia Basílica, capella de sant Desideri, el dia 1r. de febrer de 1939, en el peu de la qual figura el relleu de la Mare de Déu Candelera, titular del temple parroquial, i les santes Juliana i Semproniana, patrones de la ciutat; la creu, pròpia de l'antiga administració de sant Desideri i de les santes Juliana i Semproniana, és un magnífic exemplar en aquest estil del segle XVIII. (1)

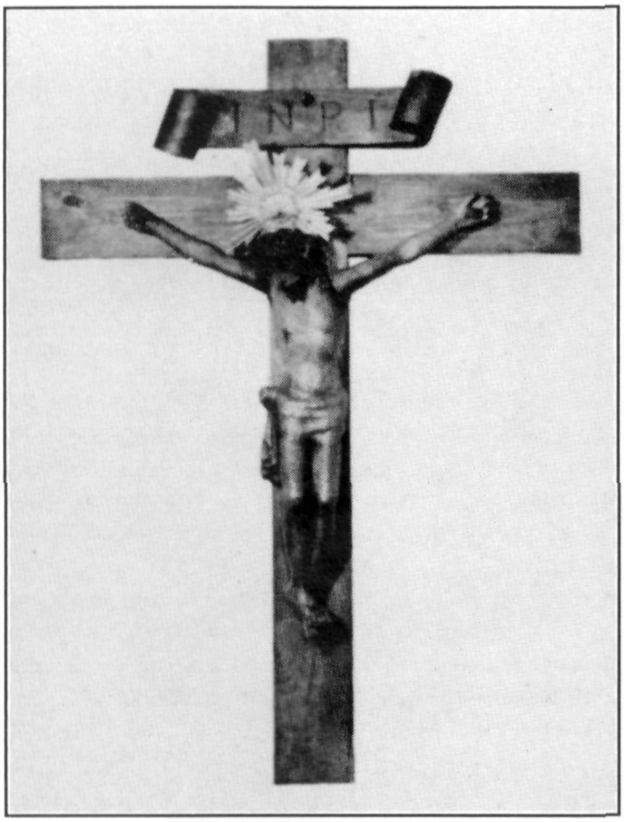

Sant Crist "d'en Mascaró" (segle XVIII).
Convent de les Caputxines.
Procedeix d'una antiga capella que havia existit a la confluència de la Riera de Sant Simó i el camí de les Cinc Cènies.

El mateix any s'iniciaren les obres de restauració del convent de les religioses Caputxines i es va constituir per a aquest fi un Patronat, amb majoria de membres del tercer orde franciscà. L'obra culminà amb la restauració del temple dedicat a la Mare de Déu de l'Assumpció, que es va estucar de nou, i en el qual es varen instal·lar els quatre altars laterals dedicats, el primer del costat de l'Evangeli, a la imatge del Sant Crist, dit "d'en Mascaró", el del seu davant a la Mare de Déu, amb l'advocació de la Divina Pastora –ambdues imatges havien estat amagades i salvades en el recinte de l'esmentat convent (2)–, el del Pare sant Francesc d'Assís i el de santa Clara. Per a sufragar aquestes obres s'aconseguiren bons donatius.

En el temple de Sant Martí de Mata es varen començar les obres d'habilitació amb la supressió de la llar de foc que en el lloc de l'altar havien construït els ocupants laics del sagrat recinte (3). I mossèn Joan Massó i Jacas, aleshores ecònom-arxiprest de Mataró, verificà la reconciliació del temple. Remarquem que els canelobres de l'altar i el faristol varen ésser esculturats amb la fusta dels centenaris xiprers de Sant Martí, tallats durant l'ocupació laica del temple.

La primera etapa de la restauració de la capella de sant Desideri serví per conservar per al culte la magnífica tela de Viladomat "La lapidació de sant Esteve", que, a l'igual que al retaule de sant Nicolau, uns sectors impregnats d'esperit espoliador envers l'església, pretenien de treure de la Basílica per a fins aliens a la seva restauració. En aquell moment, la tela de sant Esteve es va col·locar presidint l'antiga capella de sant Desideri, on també s'instal·là una mesa de fusta. Les relíquies recuperades dels sants Desideri, Felicià i altres es guardaren llavors en la capella. (4)

De manera simultània amb aquestes activitats s'iniciava la creació d'una entitat de caràcter artístic i cultural, amb l'ambiciós projecte d'obtenir la col·laboració de tots els artistes i estudiosos de la ciutat, i el 19 de febrer de 1939 es va acordar la creació de l'Acadèmia de les Santes en reunió tinguda a tal efecte a la parròquia de Santa Maria. El projecte no va arribar a cristal·litzar a causa de la mala voluntat d'alguns dels concurrents i per no trobar sortida en la discussió de l'ordenament jurídic de l'entitat. Tot i amb això, durant el període constitucional, l'Acadèmia va actuar en la direc-

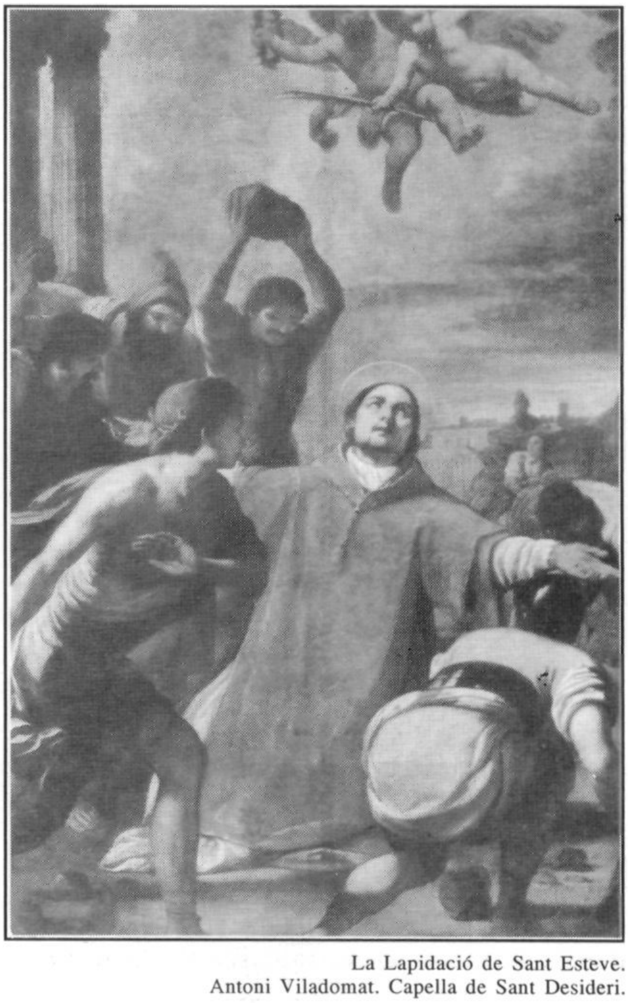

La Lapidació de Sant Esteve.
Antoni Viladomat. Capella de Sant Desideri.

Distintiu de l'Obra de Sant Francesc.

ció i restauració de la capella i del retaule del Roser de Santa Maria.

Les activitats referides al temple sufragani de Sant Miquel i Sant Martí de Mata comencen l'any 1940 amb una neteja general. L'any 1941 s'instal·la el basament renaixement de l'antic retaule al presbiteri, en la posició ornamental que té actualment, i es col·loquen la nova imatge del sant Arcàngel i la nova mesa de pedra. (5)

El Museu i Arxiu Històrico-Arxiprestal de Mataró va quedar esbossat el 1940, format amb els lligalls, pergamins i llibres que en aquell any es recuperaren per a la Parròquia, procedents dels magatzems municipals de l'antic convent de monges benedictines (6). En aquell moment tot aquest patrimoni cultural va dipositar-se a la vicaria de la rectoria Vella i a la sala de l'administració del Roser.

B) **Fundació de l'Obra.**

Tots aquests treballs van crear un ambient propici per a la fundació de l'Obra, que va ésser acordada en una reunió extraordinària general dels terciaris franciscans de Mataró el dia 7 de novembre de 1943. Tot i amb això, el seu reglament no va ésser aprovat pel Discretori del Tercer Orde de germans franciscans fins al 22 d'abril de 1945, i el 12 de novembre del mateix any el bisbe de Barcelona aprovà els estatuts socials. El distintiu heràldic es va inspirar en l'escut renaixement d'una

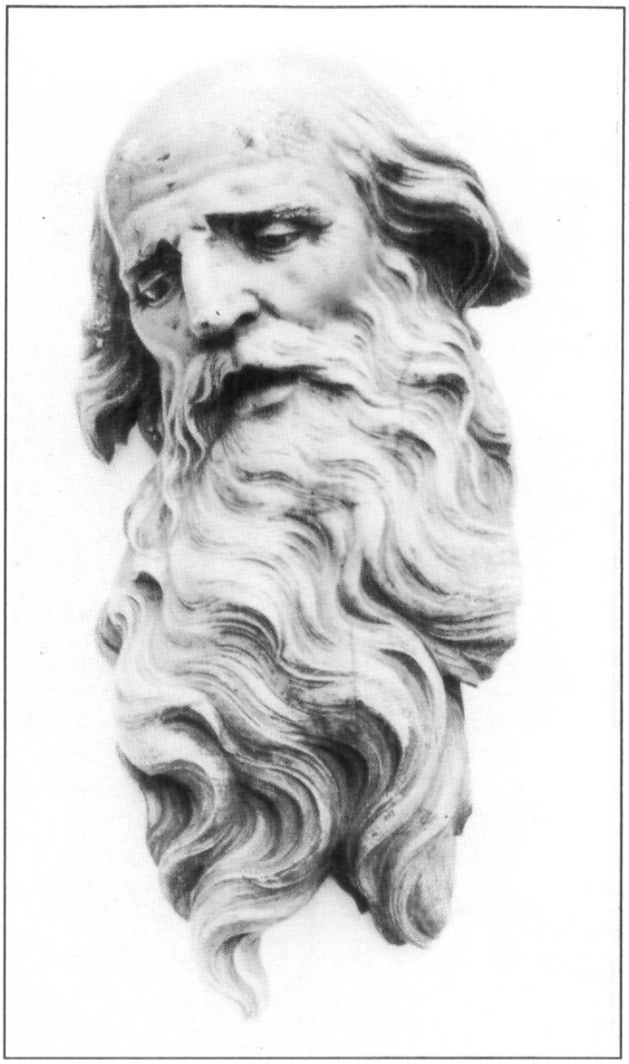

Testa del Pare Etern.
Salvador Gurri, escultor.
Fotografia M. Sala i Girbal. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Urna del Monument (segle XVIII).
Fotografia Masachs.

estela funerària de la Basílica, avui conservada a la cripta dels Dolors (7); incorpora en quatre quarters les cinc llagues del pare sant Francesc d'Assís, l'anagrama de Maria, titular del temple arxiprestal de Mataró, les barres catalanes amb la mà i la mata de l'escut local, i tres cors i el temple de Sant Martí de Mata, seu de l'Obra. Els cors es relacionen amb el lema *Franciscus sacras aedes in defesse hominumque corda refecit*, que va ésser redactat per a l'Obra pel Dr. Fèlix Castellà, prevere, degà de la comunitat de preveres de Santa Maria, a qui tant deu la cultura local. (8)

C) **El Museu i Arxiu Històrico-Arxiprestal de Mataró**. (9)

Com ja s'ha consignat, aquesta institució cultural de l'església de Mataró va establir-se a la vicaria de la rectoria vella de Santa Maria i a la sala de l'administració del Roser i finalment, des del 1946, per disposició del rector-arxiprest mossèn Antolí Vancell i Roca, consiliari de l'Obra de Sant Francesc, va situar-se en la sala de l'antic Arxiu de la comunitat de preveres, al pis de sobre la sagristia de la Basílica (10). La inauguració

Calze de les Santes (segle XIX).

oficial va fer-se el mateix any, el dia de la Mare de Déu Candelera, titular del temple parroquial, després de l'ofici. (11)

Les principals peces escultòriques que posseeix el museu són la testa del Pare Etern, de Salvador Gurri (s. XVIII), que va coronar el retaule major del temple fins al 1936, el tabernacle de la Mare de Déu del Roser (s. XVII), amb les imatges de la Mare de Déu, sant Domènec i sant Raimon de Penyafort (12), un àngel ploraner, i la creu ja esmentada, amb incrustacions de nacre.

D'orfebreria conté l'urna del Monument, veritable filigrana de plata (13), la creu parroquial (inicis del segle XVII), el calze de les Santes i altres no menys importants.

En pintura destaquen una tela de santa Agnès i una altra de sant Cristòfor, d'autors anònims, però de bona factura, sant Bonaventura i sant Tomàs d'Aquino, de Mercader, Jesús amb l'Eucaristia, d'Onofre Glòria, i altres de menor importància.

L'Arxiu consta de les sèries següents: Rector, Obra, Comunitat de Preveres, Administracions Parroquials, Gremis i Confraries, Convents i Comunitats, Església sufragània de Mata, Capelles i Oratoris, Sacramentals, Música, Indeterminat, Biblioteca, Tercer Orde, Obra de Sant Francesc, Inventari Gràfic, Cròniques literària i gràfica. La secció de pergamins, en conjunt, més de tres-cents lligalls, i llibres, més de dos-cents. Els documents més antics són pergamins del segle XIII, tot i que alguns no es refereixen a Mataró. (14)

La secció de pedres esculturades i esteles funeràries va inaugurar-se l'abril de 1953, en commemoració de les Noces de Plata del títol de Basílica. És instal·lada a l'Hort del Campaner (15), on es verificaren fa anys unes excavacions a càrrec dels elements de l'Obra. Entre les pedres col·locades, n'hi figura una de possibles caràcters romànics, amb la creu i banderola amb l'anagrama (AB), potser senyal del culte a sant Joan Baptista en el temple romànic de Santa Maria. Fem menció de la importantíssima imposta visigòtica de pedra calcària, trobada durant les obres de la sagristia, el 1945, que va ésser dipositada en el Museu Municipal el 1947, segons projecte de Josep Puig i Cadafalch, que la va estudiar i datar entre els segles V-VIII, possible vestigi del temple paleocristià d'Iluro. (16)

Una de les activitats pròpies d'aquesta institució són les exposicions, entre les quals destaquen la de 1948 d'"Art Religiós", celebrada en el

Santa Agnès (segle XVIII).

local del Museu Arxiu Arxiprestal, en la qual figuraren, entre d'altres, la imatge del Sant Crist "d'en Mascaró", i la de la Mare de Déu del Roser d'Alfar, restaurada per l'Obra. L'exposició va ésser visitada pel Sr. Bisbe, que en va quedar molt complagut. Va seguir-ne una altra de caràcter retrospectiu, celebrada el 1952 en l'antic Secretariat de la Missió, a la Riera; després es va col·laborar en la denominada "Records de Roma", a la Casa de Cultura de la Caixa d'Estalvis, i finalment l'organitzada de conjunt amb la Congregació dels Dolors i la Caixa d'Estalvis, el 1954, en el mateix local, sobre l'Any Marià Universal, en la qual el Dr. Manuel Trens va dissertar sobre el Misteri d'Elx. També va col·laborar en l'exposició "Iconografia de les Santes i records de les seves festes", celebrada en el Museu Municipal el 1952, en ocasió de l'any centenari del Patronatge de les Santes.

La secció d'Estudis va celebrar la seva primera sessió el diumenge dia 13 d'agost de 1950 en el propi local del Museu Arxiu. El tema tractat va ésser "L'origen de la devoció a les Santes en la nostra ciutat i el procés del patronatge incoat a Roma". Hi assistiren el Dr. Àngel Fàbrega i Grau, llicenciat en Història, de la Biblioteca Balmes, Mn. Salvador Misser i Vallès, rector de la parròquia de les Santes Juliana i Semproniana de la Verneda, de Sant Adrià del Besòs, el Sr. Josep M. Cuyàs i Tolosa, historiador i arqueòleg de Badalona, el Sr. Marià Ribas i Bertran, comissari d'Excavacions Arqueològiques, el Dr. Fèlix Castellà, prevere, Mn. Jaume Sabater, prevere, Mn. Jaume Casanova i Giner, vicari de la Basílica, i el Sr. Lluís Ferrer i Clariana, director de l'Obra. Després de resar l'antífona i oració de les Santes, el Sr. Ferrer va plantejar el pla de la sessió i desenvoluparen ponències el Sr. Llovet i el Dr. Fàbrega, que foren objecte de múltiples intervencions de tots els presents. Aquests estudis sobre les Santes van repetir-se l'any 1952 en la parròquia titular de la Verneda, amb assistència dels Srs. Llovet i Ferrer, que desenvoluparen comunicacions, el primer sobre "Mataró-Civitas Fracta" i el segon sobre "El temple de Sant Cugat de Traià".

Les publicacions directament o indirectament patrocinades per l'Obra només són fins avui modestos treballs periodístics, i més pròpiament fulls ciclostilats sobre "El Museu i Arxiu Parroquial de Santa Maria" (1949), "Notes històriques d'Alfar" (agost-setembre 1949), "L'Obra de Sant Francesc" (novembre-desembre 1949), publicats tots ells en la revista *MVSEV* i algunes separates; seguiren "La Basílica Parroquial de Santa Maria", "Breu historial de les relíquies de Sant Martí, Bisbe", fulls sobre Alfar, Sant Cristòfor de Cabrils i, per a la conservació de la processó votiva de sant Sebastià; diverses estampes i programes d'aplecs, i els goigs de sant Miquel Arcàngel, de Mata, de sant Martí, del mateix veïnat, de sant Andreu d'Alfar, de sant Sebastià, sant Felicià i sant Desideri, a Mataró, i de la Mare de Déu del Corredor, a més d'altres, com els de Sant Jaume de Traià, originals de Jaume Clavell i Nogueras d'Argentona.

D'entre les conferències programades per l'Obra o professades pels seus membres, cal destacar "Els moviments catòlics d'actualitat i el Congrés de Pax Christi celebrat a Alemanya", Mn. Salvador Misser (7 d'octubre de 1951, Biblioteca Popular de la Caixa d'Estalvis), "Semblances de Mataró en el segle XVII", Lluís Ferrer i Clariana (14 de setembre de 1947, casa rectoral de Santa Maria) i "Notícia d'algunes esglésies i ermites del Maresme", Lluís Ferrer i Clariana (novembre 1949, al Centre Excursionista de Catalunya, a Barcelona). El 25 de gener de 1953 Lluís Ferrer i Clariana va parlar als terciaris franciscans de Badalona glossant la fundació i finalitat de l'Obra, registrant el treball realitzat, i l'11 d'octubre del mateix any, al Saló de Sessions de l'Excel·lentíssim Ajuntament d'aquella ciutat, amb motiu del centenari de la fundació de les Clarisses de la Divina Providència,

exposà el tema de la "Penetració del Cristianisme en el Maresme". Lluís Ferrer i Clariana, a Arenys de Mar, va parlar a la Joventut Seràfica de l'Obra, i especialment de la reconstrucció del santuari del Corredor. Així mateix, el 7 de setembre de 1950, en la sessió d'estudis convocada amb motiu de la Setmana Franciscana al convent dels Caputxins de Sarrià, amb assistència del Pare Provincial, de molts religiosos caputxins i franciscans, i de membres dels tercers ordes, Lluís Ferrer i Clariana va parlar de "L'Obra, el seu origen i les seves activitats", essent molt aplaudit; els treballs de l'Obra van ésser aprovats per unanimitat de l'Assemblea.

"Goigs" per al Sant Pare. Amb motiu de l'Any Sant (1950), l'Associació Amics dels Goigs va oferir al Sant Pare un àlbum contenint els més principals goigs editats a Catalunya. L'obsequi fou lliurat al Papa pel Pare Albareda, prefecte de la Biblioteca Vaticana. L'Obra de Sant Francesc donà per a aquest àlbum exemplars dels goigs del sant Crist de l'Esperança, edició en paper fil (1928), de les santes Juliana i Semproniana, paper fil (1948), de sant Martí de Mata, paper fil (1949), de sant Jordi, parròquia de Sant Joan i Sant Josep (1930), de sant Andreu d'Alfar (1949), del santuari de la Mare de Déu del Corredor (edició antiga), de sant Desideri (1944), de sant Sebastià, de Mataró (1950), de la Mare de Déu de la Cisa (1924), de la Mare de Déu del Remei, de Caldes d'Estrac (1948), i dels sants Aciscle i Victòria, de Dosrius. Sabem que aquest llibre de goigs de Catalunya va agradar en gran manera el Sant Pare, qui va fer-ne interessants comentaris.

El 1951 es va prendre part activa en el concurs de Pessebres, amb un premi instituït per l'Obra, d'import cinquanta pessetes.

Amb la finalitat d'impulsar l'estudi monogràfic i històric, va crear-se el "Cercle d'Estudis Històrics Pare Josep Rius, escolapi", fundació en honor de l'insigne escolapi mataroní que en el segle passat va il·lustrar la ciutat, molt especialment amb la publicació de les *Memorias de la ciudad de Mataró* i altres treballs d'investigació, tractats amb una honradesa i capacitat extraordinàries. En la sessió inaugural, celebrada el 29 de novembre de 1952 al col·legi de l'Escola Pia de Santa Anna, el director de l'Obra va llegir el treball titulat "Un temple dedicat a Sant Sadurní a Mataró-Valldeix", seguint després una conferència del pare Salvador Salitjes, rector del col·legi, sobre l'evolució de la llengua llatina.

El Museu Arxiu ha rebut visites de diversos centres culturals. Cal destacar entre elles les del Foment de les Arts Decoratives, els Amics dels Museus, el Centre Excursionista de Catalunya, etc... Els seus membres, acompanyats per membres de l'Obra han visitat la Sala de l'Arxiu, les capelles del Roser, dels Dolors, de les Santes i de Sant Desideri, el barri antic de la ciutat i les cases particulars que posseeixen obres de Viladomat.

L'any 1954 van quedar dipositats a l'Arxiu els fons propis del particular de l'Administració de les Santes Patrones de la ciutat, que contenen valuosos documents pontificis sobre el rés, culte, Patronat i missa tradicional.

Les principals subvencions que ha tingut l'administració pròpia del Museu Arxiu Histórico-Arxiprestal han vingut de les consignacions de l'arxipreste i de les aportades per l'Obra de Sant Francesc.

D) **El temple de Sant Martí de Mata.**

La labor de restauració d'aquest antiquíssim temple d'origen pre-romànic va continuar. L'any 1946, en la festa de sant Martí, va ésser col·locada al culte la nova imatge del sant titular, obra de l'escultor Jordi Arenas i Clavell. El 1949 es van editar els nous goigs del sant, amb una magnífica il·lustració de Jordi Arenas, i el recordatori, amb una altra gravació de Josep Noè. La direcció de les restauracions va ésser realitzada per Marià Ribas i Bertran.

Assegurat ja l'aplec de sant Martí, el 1951 començà a celebrar-se el de sant Bernat de Menton, patró dels excursionistes, coincidint amb la festa de la Dedicació de sant Martí, el primer diumenge de juliol, i s'editaren els goigs de sant Bernat, venerat a Mata, amb lletra d'Esteve Albert.

El 1952, en la festa de sant Martí, celebrada el diumenge dia 9 de novembre, es va estrenar la nova creu processional, "la creu de Mata", obra de Josep M. Esquerra i Tuñí; va ésser beneïda per Mn. Narcís Pagès, delegat de l'arxiprest. En acabar els sagrats oficis, va ésser pronunciada una conferència pel director de l'Obra, Lluís Ferrer i Clariana, glossant les seves activitats fins a llavors. El mateix any es van celebrar també a Mata els actes de la Santa Missió.

El juliol de l'any 1955, en la doble commemoració del primer diumenge del mes, la Dedicació de la Basílica de Sant Martí de Tours i l'aplec de Sant Bernat, foren inaugurats el nou altar de pedra, d'estil pre-romànic, i la nova adaptació del presbiteri, amb vestigis de làpides, paviment *opus*

testaceum, molins, fragment d'arc toral i altres materials arqueològics, trobats en les excavacions practicades en l'interior del temple, per a la instal·lació del nou altar, sota la direcció del comissari local d'Excavacions Arqueològiques Sr. Marià Ribas i Bertran. (17)

E) **El convent de les Caputxines.**

Una de les primeres activitats de l'Obra fou l'ajuda a la restauració del convent de les Caputxines i principalment de la seva església, dedicada des de l'origen a l'Assumpció de la Mare de Déu. Ja l'any 1939 s'havia constituït amb diversos membres de l'Orde Tercer un Patronat de Reconstrucció que va actuar durant algun temps, donant després pas a altres col·laboracions particulars de membres de l'Obra per a la construcció del nou altar major, en gran part d'alabastre i marbres de colors, projecte de Josep Puig i Cadafalch, que es va inaugurar la primera dominica d'Advent de 1946, gràcies al mecenatge de la família Fàbregas i de Caralt, insigne benefactora de la casa. Les obres de restauració d'aquest venerable cenobi franciscà van costar a l'entorn de tres-centes mil pessetes en conjunt, ja que es va haver de reconstruir les teulades de les dues grans naus, refer les voltes dels passadissos i cel·les de les religioses, sala capitular, dependències auxiliars, refectori i temple. El temple es va haver d'arrebossar de nou i estucar, es construïren els quatre altars laterals i es restauraren les imatges del Sant Crist "d'en Mascaró" i de la Divina Pastora. Els treballs van culminar el 1951, el dilluns de Pentecosta, amb la solemne consagració de l'altar major i del temple, verificada pel Bisbe titular de Colofó, fra Maties Solà i Farell, caputxí. En la mesa de l'altar foren col·locades relíquies dels sants Desideri, Felicià, Magne, Mansuet, Teodor, Especiós, Urbà, Benedicte, Reparada, Climent, Just, Crescenci i Víctor, cedides per l'administració de sant Desideri, màrtir, de les santes verges i màrtirs Juliana i Semproniana, de Maria Goretti, de sant Roc, confessor, i de les santes verges Verònica de Julianis i Maria Magdalena Martinengo. Foren padrins de l'acte la Sra. Mercè de Caralt, vídua de Fàbregas, i per delegació la Sra. Mercè Fàbregas de Màrgens i el Sr. Antoni Fàbregas i de Caralt.

Imatge de sant Desideri, a l'altar propi de Santa Maria. Jordi Arenas, escultor. Fotografia M. Sala i Girbal. MASMM.

Recordatori de la consagració de l'altar major i del temple del convent de les Caputxines (14 de maig de 1951).

F) **L'Associació dels Sants Màrtirs i Advocats de la ciutat de Mataró.**

Una de les associacions creades per l'Obra és l'Associació dels Sants Màrtirs i Advocats de la ciutat de Mataró, que assumeix el culte que des del segle XVI es tributa a sant Sebastià, sant Roc i sant Cristòfor, principals advocats en les epidèmies, des del segle XVII a sant Desideri màrtir, les relíquies del qual posseeix la ciutat des del 1689, i des del segle XVIII a sant Felicià, del qual les seves relíquies arribaren el 1770. I també té cura del culte dels molts altres màrtirs les relíquies dels quals en diverses ocasions foren portades des de Roma a la nostra ciutat. I, a més, del culte de santa Magdalena, venerada des del segle XIV en la capella de l'antic Hospital, després Ajuntament.

La principal obra de l'Associació va ésser iniciada el 1939 i culminada el 1945. És l'altar de sant Desideri màrtir i de sant Josep Oriol, en el

qual es guarden totes les relíquies abans esmentades. Va ésser realitzat principalment per la pròpia Administració de Sant Desideri.

A partir del 12 de gener de 1953 l'Administració de la capella de sant Sebastià màrtir, del carrer de Barcelona, va ésser incardinada a l'Obra i des del 29 d'octubre de 1953, quan el rector-arxiprest va promulgar l'acord, l'antiga Administració de sant Desideri, màrtir, i la de sant Sebastià, màrtir, es van refondre en una de sola, passant a integrar la Junta de l'Associació dels Sants Màrtirs i Advocats de la Ciutat, conservant, però, la pròpia autonomia administrativa. (18)

G) **Sufragània de Sant Miquel i Sant Martí de Mata.**

Tot i que la restauració de l'antic temple de Sant Miquel i Sant Martí va començar el 1940, el 1941 es va estrenar el nou altar de pedra i la nova distribució del basament d'estil renaixement, que va quedar en peu després de 1936, decorant degudament el presbiteri. El 1942 es va restaurar la Junta d'Obra de Mata, que des d'aleshores, i amb la col·laboració de l'Obra de Sant Francesc realitza paulatinament la seva labor de completar el ressorgiment de l'antic temple parroquial de Mata.

Primer van ésser la imatge titular, l'arcàngel sant Miquel, i la campana "Joaquima", oferta pels Srs. Verdaguer; la imatge de la Mare de Déu del Roser, tallada en alabastre, va ésser donada pel Sr. Antoni Pineda i Gualba. Un altre aspecte important per al ressorgiment de la feligresia va ésser el restabliment de la carretera que arriba fins al temple, que havia estat interrompuda durant algun temps per interessos particulars. I finalment la proposta d'instal·lació d'un nou retaule per a l'altar major, segons projecte de Marià Ribas i per generosa donació de Ramon Múgica, en memòria de la seva esposa. (19)

H) **La capella dels Dolors i la seva Congregació.**

L'artístic i admirable conjunt de la capella dels Dolors, la restauració del qual amb gran interès procurà i dirigí des de l'inici el nostre insigne compatrici Josep Puig i Cadafalch, que va aportar, a més, quantiosos lliuraments per a dur-la a efecte, va ésser secundada amb el màxim interès per l'Obra. Es van restaurar les imatges, els frescos de la capella, els marcs, la sagristia, en la qual es va instal·lar la fornícula barroca restaurada –obra oferta particularment pel Tercer Orde franciscà–, es col·locaren les noves llànties a la nau –donatiu de particulars–, i es restauraren les teles de la sala Capitular i els detalls escultòrics que les emmarquen, a més de suprimir antics armaris que obstruïen la pintura de Viladomat. També es va restaurar la cripta funerària, a càrrec de l'Obra de la Basílica, i les cobertes de la sala Capitular.

Hem de constatar que no solament es va tenir cura de la restauració artística del nostre primer monument religiós de conjunt, sinó que es va infondre nova vida corporativa en el seu marc, procurant el restabliment de la Venerable Congregació dels Dolors, que havia creat aquella magnífica obra, obtenint de la Cúria generalícia de Roma dels pares Servites la revalidació de tan venerable institució religiosa, que va reprendre de nou la seva vida col·lectiva el tercer diumenge dia 15 de setembre de 1946, imposant el rector-arxiprest Mn. Antolí Vancell i Roca els primers escapularis i corones als nous congregants. El rector-arxiprest, en una emotiva plàtica, va declarar restablerta des d'aquell moment la Congregació dels Dolors de Mataró, la qual ha anat en augment cada any. (20)

I) **La reposició al culte de la imatge gòtica de l'Assumpció de Maria.**

Després de 1939, desproveït el temple d'imatges sagrades, una de les primeres preocupacions d'alguns membres de l'Obra va ésser la possible rehabilitació per al culte de la bonica talla gòtica del segle XV que representa la dormició de la Mare de Déu; retirada del culte a inicis del segle passat, amb motiu d'obres en el temple parroquial i nova distribució de les seves capelles, va ésser substituïda per una altra d'igual advocació, però vestida al gust de l'època.

L'antiga imatge va passar molts anys en alguna dependència de la casa rectoral, on es trobava l'any 1889 quan va ésser seleccionada per a figurar en l'exposició d'objectes d'Art Antic i Històrics celebrada al col·legi de Santa Anna. El 1894 la imatge va ésser dipositada al Museu Municipal de Mataró, creat aleshores pels patricis Terenci Thos i Codina, Josep Vinardell i Rovira i Josep Puig i Cadafalch. Durant l'Exposició o Fira Comercial de 1932 va figurar al Pavelló de la ciutat organitzat per la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Mataró al seu nou edifici Biblioteca de la plaça de Santa Anna. El 1939 es va sol·licitar de l'Ajuntament, i es va obtenir, que el dia de la Mare de Déu d'Agost, i durant la seva octava, la imatge fos exposada al culte en la Basílica. Aquesta exposició es va repetir amb alguna alternativa, durant uns anys, fins que havent-se presentat serioses dificultats per al retorn al culte de la imatge, es va desistir del trasllat anual i es va preferir, pel respecte que sempre han d'ins-

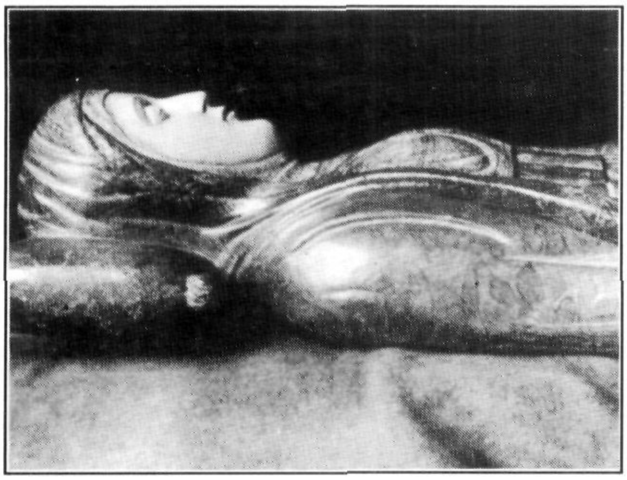

Imatge de la Mare de Déu dormida. Segle XVI.

pirar les sagrades imatges, de no fer les alternatives de culte i museu.

El 1947 es va dirigir una documentada instància a la Molt Il·lustre Junta d'Obra de la Basílica de Santa Maria demanant que sol·licités al Patronat del Museu Municipal la devolució de la imatge al temple parroquial, a efecte de donar-li culte. Es suggeria la idea que, a canvi, es posaria a disposició del Museu la imposta visigòtica trobada feia poc a Santa Maria, que es podria instal·lar al Museu segons el projecte que havia traçat Josep Puig i Cadafalch. De tot això, en va resultar el trasllat al Museu de la imposta i la no devolució de la imatge. En aquesta ocasió es projectava d'instal·lar la Mare de Déu en un mur lateral de la capella de sant Joan Baptista, capella que amb els seus arcs i claus de volta i amb la presència del retaule de sant Nicolau ambientava perfectament la imatge.

El dia 28 de març de 1951 es va trobar a l'Arxiu Històric Arxiprestal el document pel qual s'establia el dipòsit de la imatge i altres peces propietat de la parròquia de Santa Maria al Museu, juntament amb la consulta feta pel rector d'aleshores al Sr. Bisbe, i l'autorització per establir el referit dipòsit. El 16 d'octubre de 1952 el rector sol·licitava de l'alcalde de Mataró, aleshores el Sr. Emilio Albo Franquesa, la segregació de la imatge de la Mare de Déu del dipòsit; la petició incorporava còpia de la que la clerecia secular de la ciutat, els obrers i administradors de la Basílica i els presidents de les associacions parroquials li havien dirigit el 8 d'abril de 1951, sol·licitant el retorn a la Basílica de la Mare de Déu gòtica i les fotocòpies que acreditaven el dipòsit i tràmit.

El dia 27 de desembre de 1952 era reintegrada al temple.

La restauració va ésser encarregada pel rector-arxipreste a l'Obra, la qual va sol·licitar del bisbe l'oportuna llicència per a realitzar-la, que va ésser atorgada a favor de l'Obra per decret del 4 de maig de 1953, en el qual el bisbe es congratulava que la imatge es reintegrés a la Basílica Parroquial de Santa Maria, fent constar que tenia els informes favorables del rector-arxiprest de Mataró i del Dr. Manuel Trens, conservador del Museu Diocesà, que havia d'aprovar la restauració.

L'Obra, per la seva part, va oferir la direcció de la restauració al Sr. Joan Ainaud de Lasarte, director dels Museus d'Art de Barcelona. I la restauració va ésser realitzada magistralment pel Sr. Marià Ribas i Bertran, assessor de restauracions de l'Obra de Sant Francesc, i va merèixer l'aprovació total del Dr. Manuel Trens i del Sr. Joan Ainaud de Lasarte.

El dia 13 d'agost de 1953 va ésser reintegrada al culte, exposada primer en el temple titular de l'Assumpció (les Caputxines) i traslladada processionalment a la Basílica Parroquial de Santa Maria, acompanyada de molts fidels i amb assistència dels membres de les diferents juntes i associacions parroquials, actuant de presta el rector de Sant Joan i Sant Josep, Mn. Pere Solà, que havia estat el primer signant de la instància de l'any 1951. Arribada la imatge al temple basilical, es va cantar un solemne *Te Deum* d'acció de gràcies, i el dia 15 d'agost, dia de la festivitat de la Mare de Déu, presidí tots els actes, celebrats amb gran esplendor; es varen repartir uns recordatoris i una multitud de fidels va desfilar davant de la sagrada imatge. (21)

J) La capella de Sant Joan Baptista. Altres activitats a la parròquia de Santa Maria.

Determinada i realitzada per la Junta d'Obra de la Basílica Parroquial de Santa Maria, la instal·lació del magnífic retaule de sant Nicolau, que inclou la tela central datada del segle XVI, per tant procedent del temple gòtic, emmarcada en el retaule barroc del segle XVII (22), es va treballar per a restablir-hi la veneració de sant Joan Baptista, una de les primeres devocions que documentalment ja figuraven en el temple romànic de Santa Maria, a principis del segle XIV, segons detallen les Visites Pastorals. I s'establí la pròpia Administració de Sant Joan. La imatge va ésser esculpida per Jordi Puiggalí.

Es fomentà la creació de la confraria de la Mare de Déu de la Soledat i es va destinar un donatiu de cinc-centes pessetes per a la imatge del

misteri, obra de Jordi Arenas i Clavell (23), procurant-ne un altre d'igual quantitat de la Confraria de la Puríssima Sant per a aquesta realització.

El 1948 va efectuar-se una restauració parcial de la imatge de la Mare de Déu de l'Esperança, de l'Hospital.

El mateix any va fer-se una restauració a fons de la creu parroquial, realitzada pel Sr. Josep M. Esquerra i Tuñí, per encàrrec del rector-arxiprest, col·laborant-hi l'Obra de Sant Francesc.

En la festivitat de sant Sebastià, màrtir, l'any 1949, l'Obra de Sant Francesc, conjuntament amb l'Administració de la Capella del sant, la de sant Desideri, màrtir, i la Secció d'Història i Arqueologia del Museu Municipal, va dirigir una al·locució a tots els mataronins perquè es continués la processó votiva de sant Sebastià que, cada any, el dia de la seva festivitat, sortia de la Basílica i visitava la capella del sant, retornant a Santa Maria, on es celebrava l'ofici conventual. El 1950, amb motiu d'haver estat a Roma uns membres de l'Obra, varen realitzar gestions amb el pare Pedro Gallo, franciscà conventual, que havia residit al convent de Mataró, de cara a aconseguir una relíquia de sant Antoni de Pàdua per a l'altar del sant, a la Basílica, obtenint una doble relíquia del pare sant Francesc d'Assís i de sant Antoni.

K) **La parròquia de Sant Andreu d'Alfar (Dosrius).**

El 1946 varen començar els tempteigs i les gestions per a la restauració d'aquest temple parroquial i del santuari de la Mare de Déu dels Socors del Corredor, terme i jurisdicció de la parròquia d'Alfar. El dia 25 d'agost de 1948 es va constituir oficialment la Junta pro-restauració del temple parroquial, sota la presidència del Dr. Albert Bonet, canonge de Barcelona, que representava la Sra. Comtessa viuda de Bell-lloch. Assistiren a la Junta constitutiva el rector-arxiprest de Mataró, l'ecònom de Dosrius, Mn. Salvador Bonet, el Sr. Antoni Vila i Puig, secretari municipal de Dosrius, els Srs. Tomàs Massuet, Josep Puig i Fàbregas, Antoni Massó i Sebastià Collet, propietaris, els Srs. Guillem Coderch, Segimon Adroban, Josep Galobardes i Sebastià Pujol, parcers, el Sr. Josep Ros i Güell, administrador, els Srs. Marià Ribas i Bertran, Esteve Albert i Corp i Lluís Ferrer i Clariana, i també altres propietaris i parcers de les cases del terme. La reunió tingué lloc al mas Bordoi (terme de Llinars). A l'Obra de Sant Francesc, li van ésser confiades la secretaria i la direcció artística de la restauració. El mateix any es realitzaren unes obres de consolidació del temple que van costar unes set mil pessetes, recaptades entre els propietaris i veïns. A compte de l'Obra es realitzà la restauració de la Mare de Déu del Roser de la parròquia, magnífica talla barroca del segle XVII, que va costar unes set-centes pessetes, i s'editaren els goigs de sant Andreu d'Alfar. El 23 d'abril de 1951, la Junta es va constituir en comissió pro-carretera d'Alfar, i va començar una llarga i laboriosa etapa de treballs i dispendis per aconseguir el seu bon estat actual. El 1954 es van col·locar tirants de ferro en els murs del temple i de la rectoria a fi d'evitar la ruïna imminent del magnífic temple gòtic; les obres, que van incloure a més la reconstrucció de dos trams de volta, la sagristia, la casa rectoral i el campanar van costar onze mil cinc-centes setanta-set pessetes. L'Obra va procurar també els canelobres, les sacres, el faristol i la creu de l'altar. Totes les obres van fer-se sota la direcció de l'Obra. En l'actualitat resta per fer, tot i que és immediata la seva realització, la restauració interior del temple i l'adquisició d'una talla de sant Andreu, del segle XVII, ja localitzada.

L) **El santuari de la Verge dels Socors del Corredor.**

El dia del tradicional aplec, el dilluns de Pasqua de Resurrecció de l'any 1947, un entusiasta membre de l'Obra va donar-li, perquè la pròpia Obra l'oferís al santuari, tal com ho va fer, una fidel i exacta reproducció de la verge dels Socors, d'estil gòtic, feta tal com la descrivia l'historiador del santuari i arxiver diocesà de Barcelona, Mn. Josep Mas. En la festa del santuari de 1952 el Sr. Josep Puig i Fàbregas, de la Junta d'Obra d'Alfar, propietari de ca l'Arenes, va oferir a la Mare de Déu les sacres restaurades i l'Obra es va consagrar a la verge dels Socors, des d'aleshores la seva principal patrona; Mn. Salvador Misser i Vallès, rector de la parròquia de les santes Juliana i Semproniana de la Verneda i president de l'Obra a Badalona, va pronunciar una magnífica plàtica. El 20 de març de 1953, després de la crida que va fer a l'Obra el capellà custodi del santuari, va constituir-se la Junta pro-restauració, formada per membres de l'Obra, entitats excursionistes, devots de la Mare de Déu i representació de la Junta d'Alfar.

Ben aviat es va veure la feina feta al santuari i, en ocasió de l'Any Marià Universal de 1954, es va celebrar un memorable aplec, al qual assistiren els terciaris franciscans de Mataró i de la confraria de la Mare de Déu de Montserrat –Centre de Santa Maria– amb les seves banderes, l'Obra de Sant Francesc, la Junta del Santuari, entitats excursio-

nistes i els grups Sant Martí i Mare de Déu del Corredor. Les banderes i banderins dels excursionistes van ésser llaçats amb cintes del santuari. La joventut d'Acció Catòlica de la parròquia de Sant Joan i Sant Josep va guanyar el jubileu en el santuari el 12 d'abril. Les entitats i grups abans esmentats ja ho havien fet el dia de l'aplec.

La casa de l'ermità i el propi recinte sagrat tenien moltes millores. Els treballs de petites restauracions van continuar tot l'any, netejant la torre del campanar, la sagristia, les capelles laterals, el paviment d'accés al temple, els arcs del cor, els patis circumdants, etc..., tractes administratius entre el capellà i l'ermità per a consolidar la seva permanència, reforma parcial de la casa i diverses reparacions al seu interior.

LL) **El santuari-eremitori de Lorita (Llavaneres).**

En la finca can Lloreda, terme civil i eclesiàstic de Llavaneres, es troben les ruïnes de l'antic santuari i eremitori de la Mare de Déu de Lorita, també conegut al segle XVII per Montserrat.

Durant els anys 1947, 1950 i 1951 es feren diverses gestions per a promoure la restauració d'un lloc tan venerat.

La persona que va trobar la imatge de la Mare de Déu que, abans del 1936, era col·locada en la capelleta de la façana, la va lliurar a l'Obra, que la va fer restaurar pel Sr. Marià Ribas, que a més en va fer una reproducció en alabastre. Les despeses de la restauració i de la reproducció les va sufragar, més tard, el rector de Llavaneres, que va instal·lar la reproducció a la sagristia del temple parroquial i va guardar a l'Arxiu l'antiga imatge de la façana.

M) **La desaparició de la capella romànica de Santa Margarida de Cabrera.**

Situada a uns dos quilòmetres de Mataró, en l'anomenat pla de Santa Margarida, parròquia de Cabrera, existí fins al 1950 l'antiga construcció romànica de Santa Maria, dintre dels límits de la finca del Sr. Josep Viñals. El dia 11 de març de 1950, a petició del propi Sr. Viñals, el director de l'Obra, Sr. Lluís Ferrer i Clariana, acompanyat dels membres de l'Obra Srs. Marià Ribas, Jesús Illa, Jaume Lladó i Lluís Guardiola, es van traslladar a la finca Viñals, on el Sr. Viñals, que actuava també com a propietari de la capella, va explicar que davant la necessitat d'ampliar la seva casa per la banda de la capella, oferia dues solucions, primera, conservar afegit al nou menjador de la casa l'absis romànic amb la mesa de pedra, o, segona, enderrocar la totalitat de l'obra i cedir una porció de terreny de la seva finca, en l'angle format per la carretera de Barcelona i el torrent de santa Margarida, en la qual es podria aixecar de nou, amb la mateixa planta, la capella i, a instància de l'Obra, accedia a edificar i pagar ell mateix la nova construcció. Sospesa la reunió es va reanudar ràpidament sota la presidència del regent de la parròquia de Cabrera, Mn. Arenas, que va aprovar tot el que s'havia tractat. Els treballs es varen fer amb tanta diligència que el 25 d'abril d'aquell any només quedava una pila de runa de la mil·lenària església de Santa Margarida, coneguda també al segle XI com a Sant Cebrià.

El 7 d'abril de 1951 va haver-hi una nova reunió en la qual es va acordar el que segueix: 1r. Que l'Obra facilitaria les mides de la planta antiga; 2n. Que el propietari es cuidaria de fer el projecte i el pressupost; 3r. Que donava el terreny en la confluència de la carretera i el torrent de santa Margarida, els materials de la capella antiga, assumint el seu transport, i deu mil pessetes, per aixecar l'obra fins a la coberta; 4t. La Comissaria d'Excavacions Arqueològiques de Mataró i l'Obra de Sant Francesc aportarien tot el que els fos possible per a la imatge i la decoració mural interior. I 5è, que l'obra es faria ben ràpidament, per poder-la inaugurar aquell mateix any, per la festa de la santa, el 20 de juliol.

Continuaren les gestions i va haver-hi una altra reunió de detall el 16 d'abril de 1951; es redactaren els plànols i es van presentar a Obres Públiques i al Bisbat. Però el dia 2 de juny el Sr. Viñals va manifestar que Obres Públiques exigia que la distància de la nova capella a la carretera fos de vint metres, i com que ell només estava disposat a cedir-ne dotze, de moment no es decidia a iniciar la nova construcció. A la vegada, i amb una extraordinària diligència, es van retirar del Bisbat els plànols de la reconstrucció.

Abans el Sr. Viñals, en una reunió tinguda el 21 d'abril, havia manifestat que tenia la voluntat de pagat totes les despeses de la reconstrucció i, fins i tot, el dia anterior, havia fet portar sorra al lloc de la construcció.

El 26 de desembre se'l visità novament i se li va proposar que aprofités per conrear els vint metres exigits per Obres Públiques i que fes l'entrada de la capella des del torrent i que, si desistia de fer les obres, lliurés com a mínim l'ara i les espadanyes de pedra del campanar al Museu Arxiprestal.

N) **La capella pre-romànica de Sant Cristòfor de Cabrils.**

La restauració de la importantíssima capella de Sant Cristòfor, màrtir, de Cabrils, és una de les empreses de l'Obra, realitzada gairebé exclusivament per ella mateixa, que més èxit ha tingut. La capella havia estat donada a conèixer per Marià Ribas l'any 1932.

El desembre de 1949 es varen reunir en la casa rectoral de Cabrils Mn. Josep Monmany, rector, els Srs. Josep Codoñet Guix, president d'Acció Catòlica, Vicenç Botella, secretari municipal, la Sra. de Vives, i els Srs. Marià Ribas, Jaume Lladó, Lluís Ferrer i Clariana i Jesús Illa i París. El Sr. Ferrer va exposar les característiques de la capella, construcció típicament mossàrab, i la possibilitat de la seva restauració, que, en principi, va quedar acordada. El 14 de gener de 1950 va haver-hi una altra reunió a la qual va assistir l'alcalde de Cabrils, Sr. Miquel Abril Villà; en aquesta reunió es va anomenar definitivament la Junta de restauració, integrada pel rector com a president, l'alcalde i els Srs. Josep Codoñet, Pere Vives, Joan Amat, hereus de Josep Carbonell, Vicenç Botella, de Cabrils, Pere Almera i Lluís Guardiola per Vilassar de Mar, Josep Modolell i Josep Miralles per Cabrera, Jaume Ventura, per Vilassar, Marià Ribas, Lluís Ferrer i Joaquim Llovet per l'Obra de Sant Francesc de Mataró. Va quedar també anomenada una comissió executiva formada pel rector, l'alcalde, el president d'Acció Catòlica, el Sr. Ribas, com a tècnic, i el Sr. Ferrer, com a secretari. Es va aprovar el projecte de mesa, valorat en 4.650 ptes. entallada amb pedra de Montjuïc, i es va concretar que es redactaria una nota amb detall de les obres a realitzar, per lliurar-la al contractista, a fi d'obtenir el pressupost, que es xifrava provisionalment en deu mil pessetes; també es va aprovar d'editar un fascicle explicatiu del monument i assenyalar la necessitat de la seva restauració.

Tot i amb això aquesta bona marxa inicial es va interrompre, i fins a l'any 1952 no hi hagueren noves iniciatives; el 6 d'abril d'aquell any es va adreçar la instància a l'arquebisbe-bisbe de Barcelona demanant autorització per fer la restauració del temple, acompanyada del projecte, amb memòria, plànols i fotografies. I el 16 de maig de 1952 l'arquebisbe-bisbe aprovava la restauració.

Durant l'any 1952 hi va haver dues reunions de la Junta i es va aprovar el pressupost definitiu de quinze mil pessetes.

Les obres començaren el 9 de juny de 1953 i es van acabar la vigília de la diada del sant titular, el 9 de juliol.

La festivitat inaugural va resultar esplèndida. S'havia visitat, per convidar-lo, l'arquebisbe-bisbe, que va escoltar, ben complagut, els resultats dels treballs i les excavacions. Davant la impossibilitat d'assistir-hi personalment va delegar la seva representació en el bisbe titular de Colofó, fra Maties Solà i Farell, que va beneir l'ara magna, els ornaments sagrats i la creu de l'altar oferta pel Sr. Jaume Clavell i Nogueras i els Amics d'Argentona. Va celebrar el solemne ofici el rector de Cabrils, Mn. Josep Monmany i Coll, i el Dr. Àngel Fàbrega i Grau, de la Biblioteca Balmes i professor del Seminari, va pronunciar el sermó. La Capella de Música de la Basílica de Santa Maria de Mataró va cantar l'ofici.

Finalment, volem recordar les descobertes arqueològiques verificades en la capella durant les obres. El fust de l'ara primitiva, la gruta subterrània de sortida del temple, la finestra amb arc de ferradura de l'absis, la nova finestra rectangular de l'absis, el portal primitiu del mur lateral, i les marques de les canyes de la volta, utilitzades per formar-la en les construccions mossàrabs i visigodes.

Façana de la capella de Sant Cristòfor de Cabrils.

El Museu Municipal de Mataró va retornar a la capella, segregant-la de la resta de retaules i objectes propis d'ella, la pica d'aigua beneïda, d'antiga factura, amb un cap d'àrab esculpit.

Després de la restauració, moltes personalitats i investigadors de l'arqueologia i la història han desfilat pel monument i molts turistes l'han situat en les seves rutes pel país. L'Obra de Sant Francesc va rebre moltes felicitacions per la feina feta, que sempre, fent homenatge a la seva proverbial atenció, va remetre a les autoritats civil i eclesiàstica de Cabrils, als veïns de la capella, famílies Vives, Amat i Carbonell, a l'alcalde de Mataró i diputat provincial Sr. Emilio Albo Franquesa, que tant va ajudar a la restauració amb el donatiu de les lloses de pedra, i obtenint una subvenció especial de la Diputació per import de sis mil pessetes, a la pròpia Diputació Provincial, per l'altre donatiu de deu mil pessetes, als Serveis de Conservació de Monuments de la mateixa Diputació, que tant van treballar per una restauració que honora la província, i a tots els donants de Mataró, Vilassar, Cabrera i Vilassar de Mar.

O) **El temple enrunat de Sant Cugat i Sant Jaume de Traià (Argentona).**

També en el recinte d'aquest temple i per a la seva restauració ha instat l'Obra en diferents ocasions, 1947 i 1950, amb la formació d'una comissió integrada per la pròpia Obra, la Comissaria d'Excavacions, la Secció d'Història i Arqueologia del Museu Municipal i Mn. Jaume Casanova, representant del Sr. Arxiprest.

El 25 de juliol de 1951 es va celebrar l'aplec i es van cantar els nous goigs de l'ermita en ruïnes. El 1952 es realitzaren els treballs de neteja del recinte amb la col·laboració dels "Amics d'Argentona" i la Comissaria local d'Excavacions. I un pla d'excavacions es va realitzar a la fi de 1953 i inicis de 1954, amb resultats excel·lents, sitges, romanes, molins, ceràmica, sepultures antropomorfes, gran diversitat de vidre romà, etc...

Alguns dels antics propietaris de Traià, conjuntament amb els veïns i l'Obra, van demanar al Bisbat la restauració del temple, fent constar que les excavacions havien confirmat la presència de gran quantitat de sepultures de totes les èpoques, a l'interior i a l'entorn del temple, que certificaven el caràcter sagrat del lloc i l'existència de culte en el temple en temps antic, quan es podia considerar com una sufragània de Mataró, abans d'incardinar-se a Argentona el darrer terç del segle passat.

Dissortadament, les diferències entre diverses persones van impedir els primers intents de restauració.

P) **Benedicció de l'Arquebisbe-bisbe de Barcelona. Fundació de Badalona i diversos.**

El 13 de juny de 1950, festa de sant Antoni de Pàdua, amb motiu d'haver-se tramès a l'Arquebisbe-bisbe de Barcelona la Memòria del primer quinquenni d'actuació, es va rebre una atenta nota que incorporava la seva benedicció apostòlica, que molt va satisfer els components de l'Obra.

Totes les vegades que els dirigents de l'Obra han visitat l'Arquebisbe-bisbe, amb motiu de la consagració del temple de la Mare de Déu de l'Assumpció (les Caputxines) i de les restauracions de Sant Cristòfor de Cabrils i de Sant Andreu d'Alfar, han trobat la seva cordialíssima i paternal sol·licitud. Cal fer constar que també han trobat la mateixa actitud del Bisbe titular de Colofó, que molt s'ha interessat pels treballs de l'Obra.

El dia 10 de febrer de 1952 va tenir lloc la inauguració de l'Obra en l'Arxiprestat de Badalona. Es van visitar el Cercle Catòlic d'aquesta ciutat i

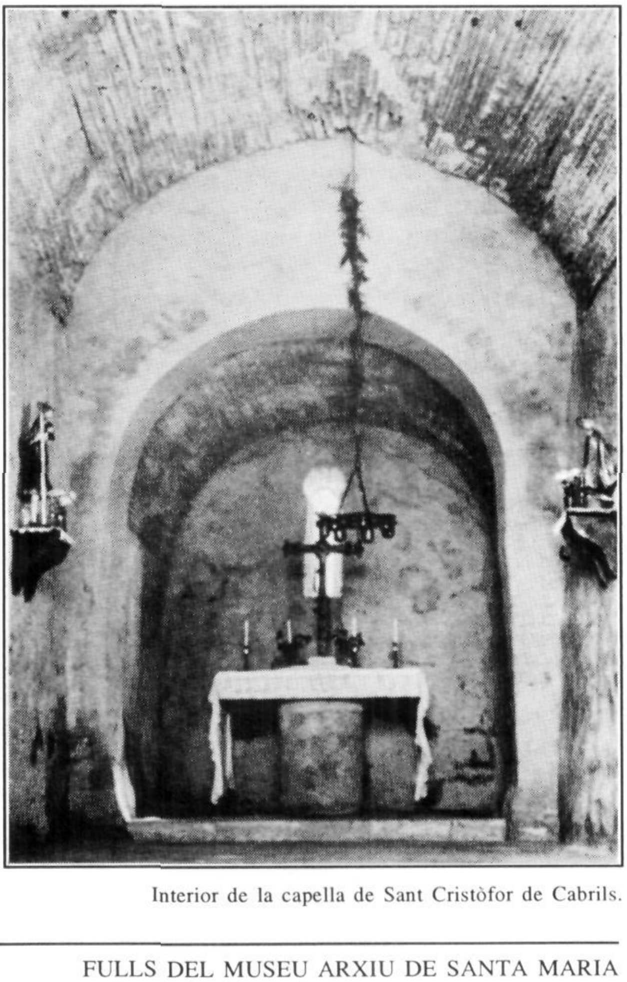

Interior de la capella de Sant Cristòfor de Cabrils.

la parròquia de les Santes, a la Verneda, i a Montgat, en la capella de Sant Martí, va tenir lloc l'acte fundacional. Va intervenir, primer, el Sr. Josep M. Cuyàs i Tolosa, historiador i arqueòleg de Badalona, que va indicar la Junta; a continuació va parlar el director de l'Obra de Mataró Sr. Ferrer i Clariana, que va explicar la fundació i els treballs de la institució mataronina; després Mn. Salvador Misser va posar en relleu l'espiritualitat i l'alta finalitat cultural catòlica de l'Obra, augurant-li un gran creixement a Catalunya. El president del Cercle Catòlic va manifestar tot seguit la seva satisfacció per tenir l'Obra incorporada al Cercle Catòlic, i el rector de Montgat tancà l'acte, desitjant una ràpida reconciliació de la capella de Sant Martí, que albergava l'Obra de Mataró i de Badalona.

L'erecció de diverses capelletes votives de carrer, com la de sant Desideri, màrtir, al carrer d'en Pujol, i la de la Mare de Déu dels Dolors, al carrer de Beata Maria, totes dues a Mataró, és deguda a les gestions realitzades directament o indirectament per l'Obra, que també ha treballat per a la reconstrucció de les capelles de sant Sebastià del Coll, de sant Antoni de Pàdua, a Mata, i sant Pau, ermità, a Cirera, i per la reposició del culte de sant Sadurní, bisbe, a Valldeix, antic titular de l'ermita on es venera des de temps moderns santa Rita.

L'Obra ha cooperat en l'ordenació dels arxius parroquials de Llavaneres i Dosrius i ha participat en diverses actuacions, com la comunicació a l'ajuntament de Tarragona per a la conservació del fòrum. Ha ajudat la parròquia de les Santes, de la Verneda, organitzant la conferència de Mn. Salvador Misser el dia de la festivitat de sant Desideri, 19 de setembre de 1950, en la qual parlà de la nova parròquia. Col·labora en les festes anuals de sant Bernat, patró dels excursionistes, a Mata. Durant els actes de la missió de l'any 1951 va tenir cura dels organitzats a Mata, on es va aixecar "la Creu de la Missió", i a les Caputxines. Promou les tradicions de la "mel de Sant Ponç i les herbes" i de "l'aigua de Sant Albert". Ha intervingut també per resoldre la nova ordenació de la carretera de Sant Miquel de Mata i el camí de Sant Martí.

NOTES.

1.- La creu és avui conservada al Museu Arxiu de Santa Maria, secció Santes.

2.- Les dues imatges avui són conservades en les dependències interiors del convent de les Caputxines.

3.- Durant el temps de guerra civil, l'ermita de Sant Martí va ésser utilitzada com a refugi de caçadors.

4.- La tela "La lapidació de sant Esteve" (s. XVIII), d'Antoni Viladomat, és avui encara a la capella de Sant Desideri. El retaule de Sant Nicolau es va col·locar en l'antiga capella de Sant Joan, on és situat actualment.

5.- El temple de Sant Miquel de Mata conserva la imatge de sant Miquel i el basament i la mesa de pedra en aquesta situació.

6.- El convent de les monges Benedictines ocupava l'illa de cases formada per la muralla dels Genovesos, la plaça dels Bous i els carrers d'Onofre Arnau i d'Argüelles, espai ocupat avui per l'Institut de Batxillerat Damià Campeny i per l'edifici dels Jutjats.

L'any 1936 va ésser devastat i després va ésser utilitzat com a magatzem municipal.

Després del 1939 la comunitat es va instal·lar a Santa Cecília de Montserrat i la finca va ésser adquirida per l'Ajuntament de Mataró.

7.- L'estela funerària és encara incorporada al paviment de la cripta dels Dolors.

8.- "Francesc reféu els edificis sagrats en defensa del cor dels homes". El Dr. Fèlix Castellà i Nunell, sacerdot mataroní, descendent d'una antiga família de pescadors, a la seva joventut fou vicari de Santa Maria. Després s'integrà a la comunitat de preveres. Morí l'any 1962.

9.- L'actual nom Museu Arxiu de Santa Maria va ésser introduït l'any 1974 per l'Equip que el gestiona actualment.

Aleshores (1945) i fins època més recent la condició de rector de Santa Maria incorporava la dignitat d'arxiprest, amb jurisdicció sobre totes les parròquies de la part del Maresme inclosa en el bisbat de Barcelona. Tot i amb això, aquesta jurisdicció era més teòrica que real, però justificava actuacions de salvaguarda de patrimoni cultural. Per això el museu arxiu fou, a l'origen, arxiprestal.

10.- El Museu Arxiu de Santa Maria preveu d'inaugurar aquest any a la sala de l'Arxiu la nova sala de Síntesi.

11.- L'ofici era la missa més solemne de les festivitats. Habitualment era missa cantada, celebrada per un sacerdot, acompanyat d'altres dos sacerdots que actuaven com a diaca i sots-diaca.

12.- L'original esmenta sant Pius V i no pas sant Raimon de Penyafort.

El tabernacle va ésser construït al segle XVII per Joan Vila, escultor de Mataró. Les imatges de sant Domènec i de sant Raimon són obra de l'escultor mataroní Fèlix Ros (segle XIX). Incorporava aleshores una imatge de la Mare de Déu, d'argent, obra del mestre Coves, argenter barceloní (1644). Avui se li ha restituït la imatge de talla original. Tant el tabernacle com la Mare de Déu d'argent es conserven al Museu Arxiu.

13.- L'urna del monument és probablement de procedència mexicana i pot datar-se com del segle XVIII. No és pas gòtica com diu l'original.

14.- La referència és de l'any 1946. Respecte al contingut actual de l'Arxiu vegeu "El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró". Comunicació presentada al *I Congrés d'Història de l'Església Catalana*. Solsona, 1994.

Mata

15.- L'ordenació actual del museu no contempla aquesta secció. Una part dels elements que la formaven són avui a la cripta dels Dolors. Altres són situats al Fossar Xic, entre els contraforts de la capella dels Dolors.

16.- L'imposta és avui al Museu Comarcal del Maresme.

17.- L'estat actual de l'ermita és avui encara tal i com va quedar després de tots aquests treballs.
Posteriorment, l'any 1982, es va refer l'acabat interior de les parets, obra realitzada pel contractista Germans Serran.
La capella conserva la imatge de sant Martí de l'escultor Jordi Arenas, i la creu de Mata, obra de Josep M. Esquerra i Tuñí.
El culte a l'ermita es redueix actualment a la celebració de la festa de sant Martí, el diumenge que segueix a l'onze de novembre, diada del sant.

18.- A partir del Concili Vaticà segon la majoria de les antigues administracions de la Basílica quedaren integrades al Consell Pastoral de la parròquia.

19.- Aquest retaule no s'arribà a construir.
La Junta d'Obra de Mata és activa des d'aleshores. Posteriorment a les actuacions de l'Obra de Sant Francesc, l'any 1974 es va restaurar la sagristia (a partir d'un donatiu de la família Lincoln), es resolgueren les humitats existents darrera de l'altar, s'impermeabilitzà la coberta i es féu nou paviment superior a la tomba de l'Obra, al cementiri annex a l'ermita. Les obres, fetes pel contractista Sr. Antoni Nogueras, van ésser dirigides pels Srs. Jordi Estrany i Castany, arquitecte, i Manuel Salicrú i Puig, aparellador.
L'any 1991 es reconstruí la teulada, la qual cosa va permetre de descobrir un conjunt de ceràmica existent sobre les voltes. Les obres les va fer el contractista Sr. Joaquim Parareda, sota la direcció de l'aparellador Manuel Salicrú i Puig i de Nicolau Guanyabens i Calvet, llicenciat en Història, tots dos membres del Museu Arxiu. (Vegeu l'article "Troballa de terrissa catalana a l'església de Sant Miquel de Mata (Mataró, El Maresme)" de Josep Antoni Cerdà i Mellado i Joan Roldós i Sans a *FULLS/52* del Museu Arxiu de Santa Maria).
L'any passat es va refer el paviment de la nau.
Des de l'any passat la Junta d'Obra de Mata integra també els membres de la Junta de l'ermita de Sant Martí.

20.- El Museu Arxiu de Santa Maria ha continuat i continua les tasques de restauració del conjunt dels Dolors, documentades periòdicament als *FULLS*.

21.- La imatge és avui al Museu Arxiu de Santa Maria. És previst de col·locar-la a la sala nova de Síntesi que s'inaugurarà aquest any 1996.

22.- Si bé és cert que la tela representant sant Nicolau és anterior al retaule, hem de datar-la al segle XVII. De fet no es pot ni afirmar, ni negar que la tela procedeixi del temple gòtic de Santa Maria.
El retaule tant podia haver estat construït a la fi del segle XVII com a inicis del segle XVIII.

23.- La imatge de Jordi Arenas és avui col·locada al pas de la sagristia del Sagrament.

Transcripció, traducció i notes
M. S. i P.

MUSEU I ARXIU HISTÒRIC ARXIPRESTAL DE MATARÓ

Acabat el trasbals del període d'excepció de 1936-39, ens preocupàrem tot seguit de la recuperació dels fons documentals que havien integrat els arxius de la rectoria i de la Comunitat de Preveres de la parròquia, així com també de les seves Confraries i Administracions. Recordem perfectament com, abans de la guerra de 1936, l'entorn de la sala avui destinada a museu-arxiu estava completament circuïda de prestatgeries plenes de lligalls, llibres i registres de l'arxiu de la Comunitat, i dels nombrosos pergamins dels seus fons inicials, les sèries de les quals començaven en el segle XIII; un volum *in folio*, titulat *Llibre de Notes i Notícies*, escrit pels diferents arxivers, registrava les efemèrides parroquials a través de més de tres-cents anys; mai no hem cregut que, malgrat la destrucció de la immensa majoria del fons documental de l'arxiu dels preveres, hagués desaparegut una peça de tanta importància, segurament devia anar a parar a mans d'algun particular que, pels motius que sien, s'ha abstingut de retornar.

Pel que fa referència a l'antic Arxiu del Rector, dit de la "torreta", perquè havia estat instal·lat en una torre de la rectoria, es pogueren recuperar fins a vint-i-tres lligalls i onze llibres de les trenta-set ordenacions que, en el segle XVIII, havia ordenat el rector Damià Sumalla per a conservar els lligalls i llibres que formaven la continuació documental del rector i que arribava fins als nostres dies (1); se'n pogué recuperar una part i, fins i tot, uns plecs del període del Dr. Josep Samsó i Elias, sacrificat per Crist en 1936.

Dels arxius particulars de les Confraries esmentem per la seva importància els de les con-

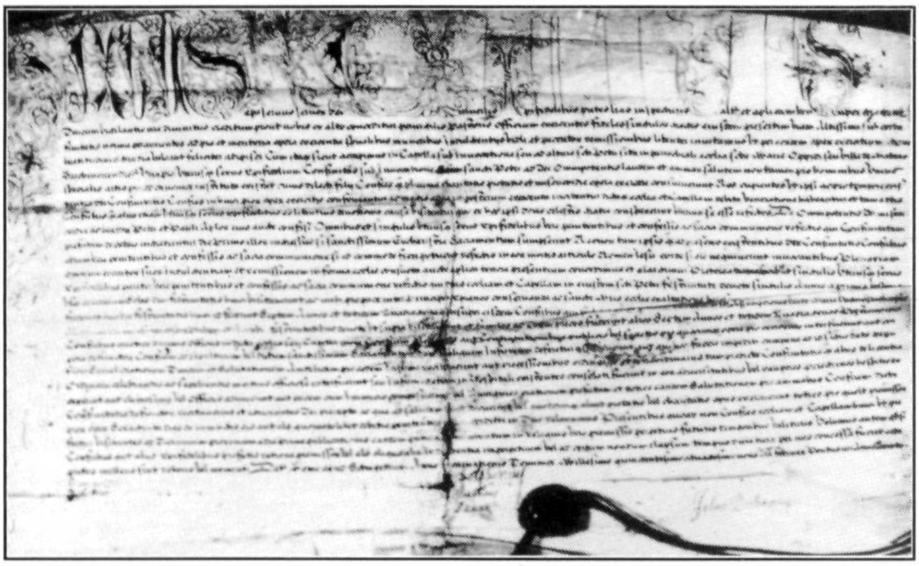

Butlla del papa Sixte V concedint gràcies a la confraria de Sant Pere (1589).

fraries de la Minerva, del Roser, de la Puríssima Sang i de la congregació dels Dolors, que contenen algunes butlles i breus papals i interessants llibres d'acords i rúbrica dels seus components.

Onze lligalls d'escriptures i signatura notarial, dels segles XVI i XVII, ens remeten als clergues notaris, institució establerta a Mataró des del segle XI.

De l'obra del temple ben poca cosa restà. Només dos llibres d'acords del segle XIX i quatre lligalls de documents; no obstant això, pel fet d'ésser més complet, l'Arxiu del Rector complementa perfectament aquest aspecte de l'administració parroquial, i això des del segle XVI.

El fons documental de les Administracions és molt interessant per la seva qualitat. El referent a l'Administració de Sant Desideri màrtir és ric en autèntiques relíquies i posseeix un breu d'altar privilegiat. El fons de l'Administració de les Santes patrones de la ciutat, Juliana i Semproniana, és també molt notable; hi destaquen els breus dels papes Climent XIV, Lleó XIII i sant Pius X, així com també els llibres litúrgics i de música pròpia.

L'antiga Confraria de Sant Pere compta amb la butlla del papa Sixte V sobre la mateixa i el seu altar. Els antics llibres de la Confraria de Sant Telm i els documents de la de Sant Pere denoten la importància de la nostra gent de mar en els segles XV a XVIII. També és força notable el fons de la Confraria de Sant Joan Baptista i igualment els corresponents als diferents estaments professionals de l'antiga vila.

Els llibres i registres de la Confraria de la Puríssima Sang ens informen de l'origen, a principis del segle XVII, d'aquesta important congregació, patrocinada pel ram de la fusta.

La sufragània de Sant Miquel i Sant Martí de Mata, de segles estretament unida a la parroquial de Santa Maria, figura també en dos interessants llibres de l'Obra d'aquells temples i altres documents expliquen la seva història. És l'apartat més notable referent a capelles parroquials.

De les antigues comunitats de religiosos de Mataró ens resta algun vestigi documental de l'antic convent dels Pares Carmelites Descalços, fundat el 1588, i podem destacar precisament el *Llibre de la Fundació*, escrit al segle XVIII pel cronista del convent; altre llibre referent a la Confraria del Carme es conserva avui en la Biblioteca Popular de Mataró, organisme de cultura de la Caixa d'Estalvis local; aquests llibres i documents es dipositaren en l'arxiu de Comunitat de Preveres en els dies de l'exclaustració del 1835.

Com manifestàvem en principi, des del 1939, amb l'aquiescència del reverend Sr. ecònom, Joan Massó i Jacas, prevere, foren agrupats tots els materials que hem esmentat en una sala de la rectoria vella, i el 1940 en la sala de l'Administració de la Confraria del Roser. En aquest domicili s'establiren també els primers objectes del museu. Aquesta situació es perllongà fins al 1946, any en què, realitzades les obres de millora de la sagristia, s'instal·laren de conjunt museu i arxiu en l'antiga sala de Comunitat per disposició del Sr. Rector Antolí Vancell i Roca prevere. A la bona memòria dels quals dediquem un pietós record com a fundadors d'aquesta obra.

La nova etapa va permetre l'inici de les seccions d'inventari gràfic i folklore, que donen al museu-arxiu un caràcter d'obra més acabada. La biblioteca de llibres antics i d'especialització, moderns, i les cròniques, completen el conjunt de l'arxiu.

Per al futur, paral·lelament a la completa classificació dels fons documentals d'aquest arxiu de Mataró, pensem de fer una regesta dels altres ar-

xius parroquials del Baix Maresme, alguns dels quals, com Alella, Vilassar i Llavaneres, són molt notables. (3)

INVENTARI

SECCIONS DE QUÈ CONSTA L'ARXIU (4)

A) Pergamins.
B) Escriptures notarials.
C) Rector.
D) Obra.
E) Comunitat de Preveres.
F) Gremis i Confraries.
G) Administracions.
H) Sufragània de Sant Miquel i Sant Martí de Mata.
I) Capelles i oratoris.
J) Comunitats i religioses.
K) Tercer Orde franciscà.
L) Registres sagramentals.
LL) Música.
M) Indeterminat.
N) Biblioteca.
O) Inventari gràfic.
P) Folklore.
Q) Cròniques.

DETALL DE LES SECCIONS

A) PERGAMINS.

Segle XIII: quatre
Segle XIV: trenta-quatre
Segle XV: vint-i-dos
Segle XVI: dotze
Segle XVII: vint

B) ESCRIPTURES NOTARIALS.

Onze lligalls, del segle XVI al XVIII.

C) RECTOR.

Vint-i-quatre llibres i cent cinc lligalls (trenta-set lligalls, llibres inclosos, formen part de la classificació del rector Dr. Sumalla, segle XVIII).

D) OBRA.

Dos llibres de resolucions del segle XIX i lligalls.

E) COMUNITAT DE PREVERES.

Trenta-quatre registres de funerària, que comencen el 1602 i acaben a mitjan segle passat. Vint-i-dos llibres de dipòsits, fundat, resolucions, celebracions, etc... Nou lligalls i quatre plecs de pergamins per classificar (censals).

F) GREMIS i CONFRARIES.

Minerva.
Títol d'erecció, principis del segle XVII. Onze llibres d'administració (resolucions, comptes, renda). Quinze llibres de rúbrica i un lligall.

Roser.
Títols de fundació i de confirmació (segles XVI i XVII). Un llibre de l'Administració, setanta-cinc llibres de rúbrica i quaranta-set lligalls.

Puríssima Sang.
Dos llibres de rúbrica, amb notes, i un lligall.

Sant Pere.
Butlla del papa Sixte V (segle XVI), pergamí descriptiu (1603) i un llibre. Un lligall.

Sant Telm. Cinc llibres i un lligall.

Sant Joan. Sis llibres i quatre lligalls.

Associació Santíssim Sagrament. Un llibre.

Santa Anna. Un lligall.

Àngel Custodi. Un lligall.

Sant Telm i Sant Pere. Un lligall.

Santa Llúcia.
Un lligall i un llibre d'administració (segle XIX).

Congregació dels Dolors.
Dos llibres (un d'actes segle XVIII i un de rúbrica amb notes) i disset lligalls d'administració.

Puríssim Cor de Maria.
(Fundada per sant Anton Maria Claret el 1850 en la parroquial de Mataró) Un fulletó i novena.

Cor de Maria.
Un llibre d'administració, dos llibres de rúbrica i un lligall.

Bona mort. Un llibre.

Ànimes del Purgatori.

Un llibre d'acords, dos llibres de rúbrica i un lligall.

Germandat del Sant Crist de l'Agonia.
(Parròquia de Sant Joan i Sant Josep).
Un lligall.

Rosari Perpetu.
Tres llibres d'administració i rúbrica i un lligall.

Propagació de la Fe. Dos llibres i sis fulletons.

Gremi mestres de casa. Una acta.

Gremi mitgers de telers. Una àpoca.

Mare de Déu dels Desemparats.
Sis llibres, un fulletó i estatuts, una llista i un lligall.

Sant Antoni Abat i Sant Eloi. Un lligall.

G) ADMINISTRACIONS.

Sant Desideri màrtir.
(Any 1686). Reuneix ara una autèntica de diverses relíquies del segle XVI, una del segle XVII, tres del segle XVIII, cinc del segle XIX i cinc de l'actual segle. També un Breu del papa Climent XIV, de l'any 1762, sobre altar privilegiat, goigs, llibres de música i la novena del segle XVIII.

Santes Juliana i Semproniana.
Dos pergamins de les urnes.
Tres Breus dels papes Climent XIV, Lleó XIII i sant Pius X, concedint indulgències plenàries. Dues concessions d'indulgències parcials. Catorze lligalls. Partitura autògrafa de la missa de mossèn Blanch i gradual. Partitura autògrafa dels himnes litúrgics gregorians del pare Sunyol, benedictí, autògraf. Concessió de la missa, del rés i del patronatge. Missal. Missal Evangeliari i Epistolari, donatiu família Boter (segle XVIII). Missal Evangeliari i Epistolari (segle XIX).

Candelera i les Santes. Un lligall.

Soledat. Dos opuscles.

Benefici de Sant Esteve. Un lligall.

H) SUFRAGÀNIA DE SANT MIQUEL i SANT MARTÍ DE MATA.

Un cartell consulta, dos llibres de l'Obra, una llibreta de rebudes i quatre lligalls.

I) CAPELLES i ORATORIS.

Sant Sadurní de Valldeix. (Santa Rita).
Un lligall.

J) COMUNITATS RELIGIOSES.

Convent de Sant Josep.
(Pares Carmelites Descalços) Un llibre de la fundació i cròniques, un llibre de text religiós i un lligall.

Caputxines. Un lligall.

K) TERCER ORDE FRANCISCÀ.

Un lligall.

L) REGISTRES SAGRAMENTALS.

Vuitanta-quatre llibres borradors i vint-i-quatre lligalls.

LL) MÚSICA.

Tretze llibres de cor i partitures per a classificar.

M) INDETERMINAT.

Tres títols Universitat de Cervera, dos pergamins de veïns de Blanes, dos llibres de rúbrica, vuit missals (segles XVIII-XIX), un missal d'Urgell (segle XVI), i un llibre sobre el mas Sevà.

N) BIBLIOTECA.

Secció antiga (majoritàriament de temàtica religiosa). Noranta volums, fulletons, fulls, revistes, impresos.
Secció moderna (història, arqueologia, art, etc...)

O) INVENTARI GRÀFIC.

Fotografies tema esglésies, altars, imatges. Gravats. Estampes. Títol o carta de germandat predicadors i mercedaris. Sis plecs de plànols i projectes referits al temple de Santa Maria.

P) FOLKLORE.

Goigs diversos i un llibre de goigs i gravats, fet a mà per mossèn Isidre Reig.

Q) CRÒNIQUES.

Un llibre i un registre de visites.

En l'Arxiu funciona el "Cercle d'Estudis Històrics Pare Rius", amb sessions mensuals, sota el patronatge de l'Obra de Sant Francesc, que a la vegada patrocina també l'arxiu i el museu arxiprestal, i practica restauracions dels temples antics de l'arxiprestat de Mataró.

Mataró, dia de sant Francesc d'Assís,
4 d'octubre de 1959.

El Director
Lluís Ferrer i Clariana

NOTES.

1.- L'ordenació és de l'any 1813, segons indica el *Promptuari Substancial* conservat al Museu Arxiu. Per tant és posterior a l'època del rector Damià Sumalla. L'Arxiu del Rector és ordenat segons l'esmentat *Promptuari.*

2.- L'arxiu és avui situat a la casa carrer de Beata Maria, núm. 3, estatge del Museu Arxiu. A la Sala de l'antic Arxiu és previst d'inaugurar aquest any la nova Sala de Síntesi del Museu Arxiu.

3.- El Museu Arxiu de Santa Maria conserva l'inventari de l'Arxiu de Llavaneres, efectuat pel Sr. Santiago Martínez i Saurí.

4.- La referència, lògicament és de l'any 1959. Respecte al contingut actual de l'Arxiu vegeu *El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró*, comunicació presentada al I Congrés d'Història de l'Església Catalana. Solsona, 1994.

PUBLICACIONS DE L'OBRA DE SANT FRANCESC I DEL MUSEU ARXIU HISTÒRIC ARXIPRESTAL

RIBAS i BERTRAN, Marià.
FERRER i CLARIANA, Lluís.
La capella pre-romànica de Sant Cristòfor de Cabrils.
Mataró, 1960.

RIBAS i BERTRAN, Marià.
FERRER i CLARIANA, Lluís.
Monuments Históricо-Artístics i bells paratges del Maresme.
Mataró, 1963.

FERRER i CLARIANA, Lluís.
Valldeix.
Mataró, 1966.

FERRER i CLARIANA, Lluís.
Santa Maria de Mataró. La parròquia, el temple.
Volum I. Mataró, 1968.
Volum II. Mataró, 1970.

— DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA —

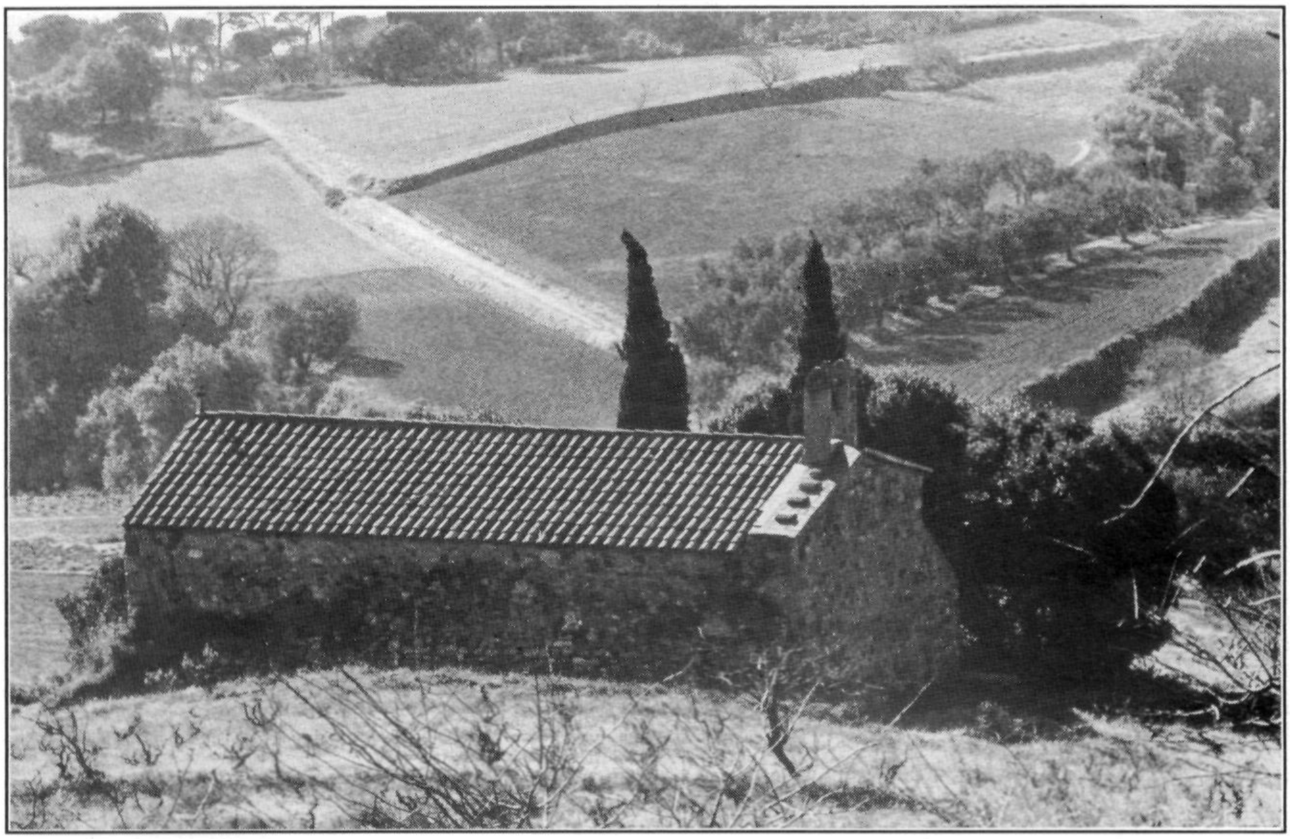

Sant Martí de Mata. Fotografia Ramon Manent (1976). MASMM Arxiu d'imatges

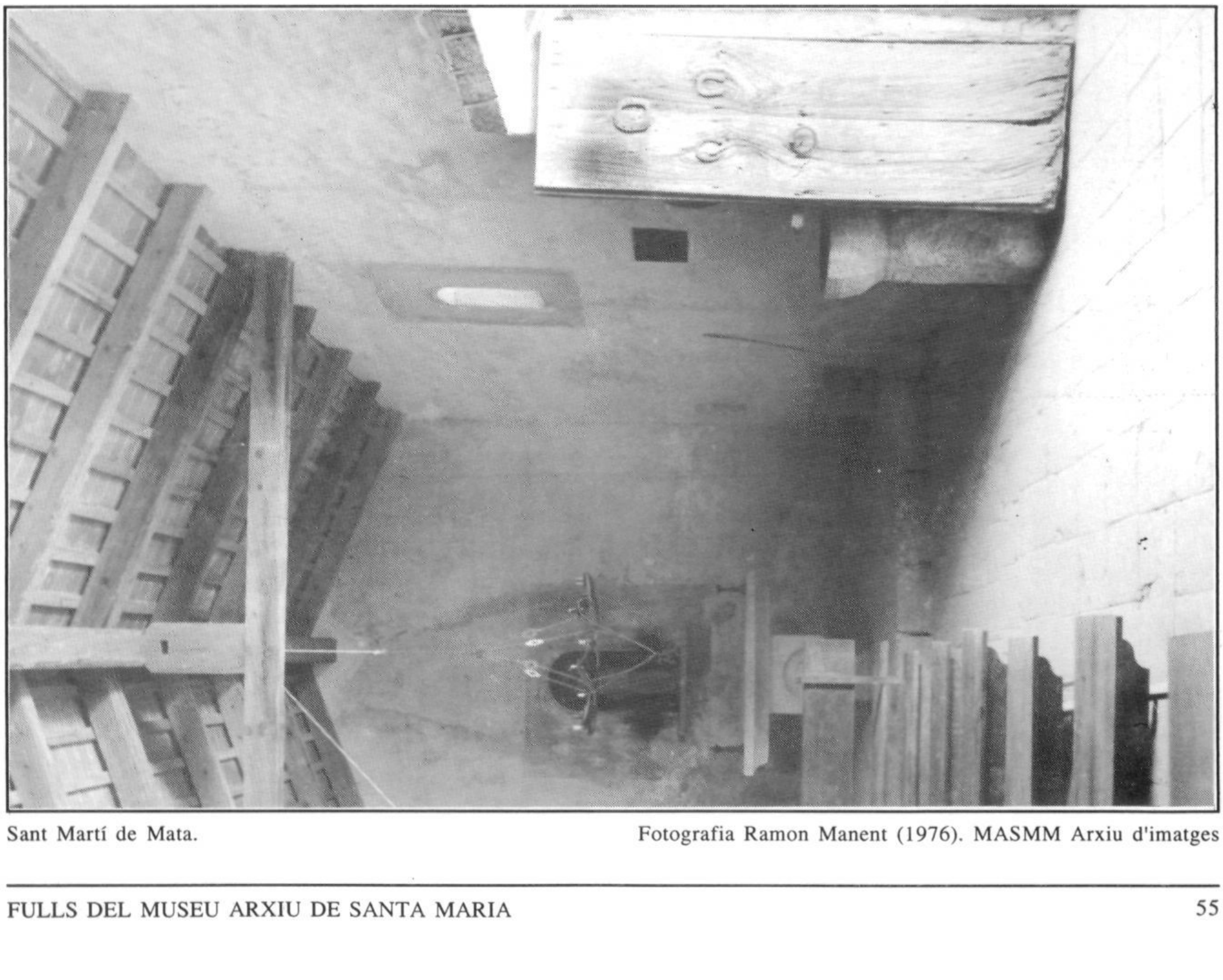

Sant Martí de Mata. Fotografia Ramon Manent (1976). MASMM Arxiu d'imatges

Sant Miquel de Mata. Fotografia Ramon Manent (1976). MASMM Arxiu d'imatges

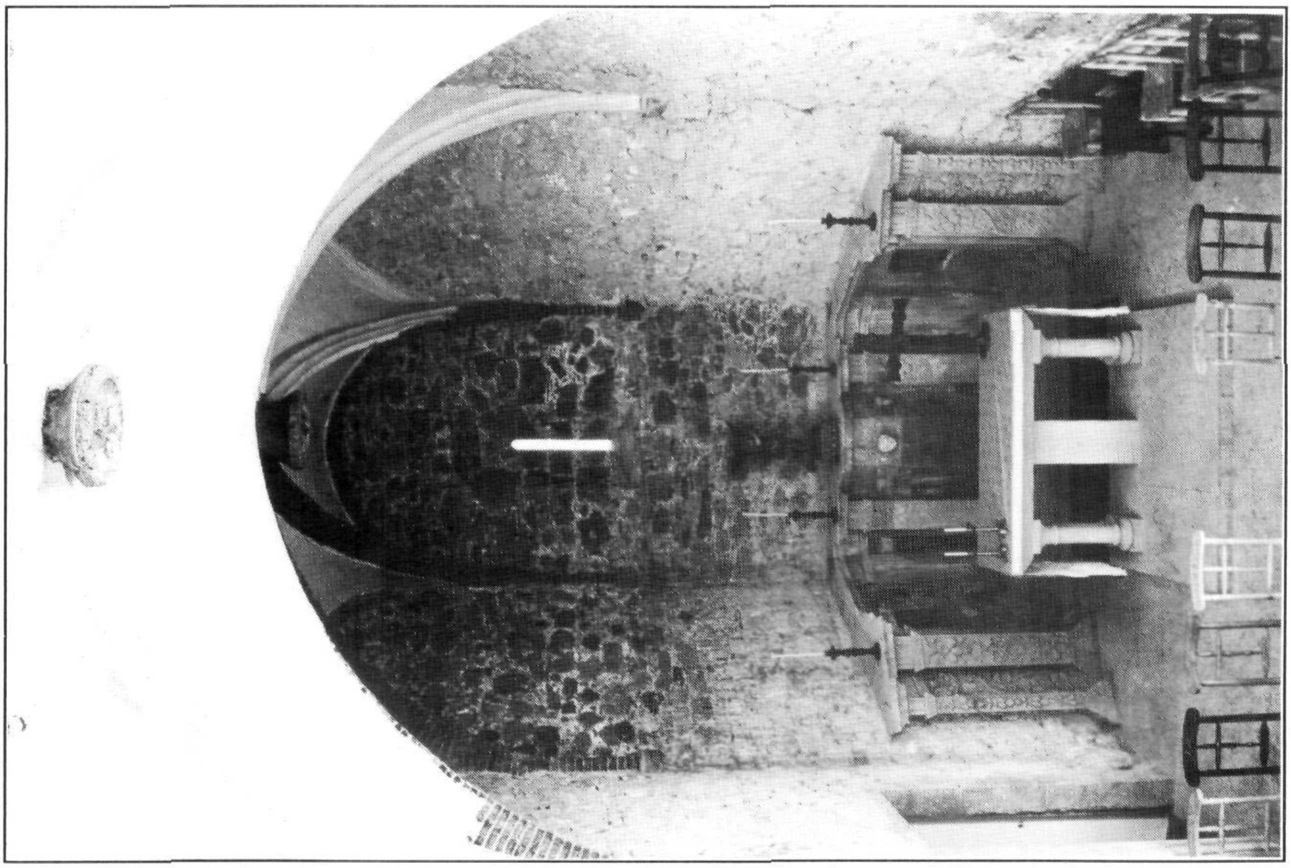

Sant Miquel de Mata (1976). Fotografia Ramon Manent. MASMM Arxiu d'imatges

50 anys
1946 - 1996
Museu Arxiu

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

Col·labora:

PMC
Patronat Municipal de Cultura

MATARÓ